

Latvijas Lauksaimniecības universitāte
Tehniskā fakultāte
Izglītības un mājsaimniecības institūts

Mg.cib.hyg., Mg.paed. Sandra Īrioste

**TOPOŠO VIESMĪLĪBAS UZNĒMUMU VADĪTĀJU
KONKURĒTSPĒJAS IZVĒRTĒŠANA UN ATTĪSTĪBAS
VEICINĀŠANA AUGSTSKOLAS DUĀLAJĀ STUDIJU VIDĒ**

***PROSPECTIVE MANAGERS' OF HOSPITALITY BUSINESS
COMPETITIVENESS EVALUATION AND DEVELOPMENT
PROMOTION IN THE DUAL STUDY ENVIRONMENT OF HIGHER
EDUCATION INSTITUTION***

Promocijas darba KOPSAVILKUMS
pedagoģijas doktora (*Dr. paed.*) zinātniskā grāda iegūšanai
Augstskolas pedagoģijas apakšnozarē

SUMMARY
*of the Doctoral Thesis, subfield of University Pedagogy
for the doctoral degree of pedagogy*

Jelgava
2018

Promocijas darbs izstrādāts Latvijas Lauksaimniecības universitātē Tehniskās fakultātes Izglītības un mājsaimniecības institūtā laika posmā no 2012. līdz 2018. gadam

Darba zinātniskā vadītāja

Dr. paed., LLU asociētā profesore **Irēna Katane**

Darba recenzenti

Dr. paed., LU profesore **Inese Jurgena** (Latvija)

Dr. oec., Dr. philol., RISEBA asociētā profesore **Ineta Kristovska** (Latvija)

Dr. paed., RTA profesore **Velta Lubkina** (Latvija)

LLU pedagoģijas zinātņu nozares

Promocijas padomes priekšsēdētāja

Dr. paed., LLU profesore **Baiba Briede**

Promocijas darba aizstāvēšana notiks:

Latvijas Lauksaimniecības universitātes Tehniskās fakultātes Izglītības un mājsaimniecības institūtā, Pedagoģijas zinātņu nozares Promocijas padomes atklātajā sēdē 2018. gada 25. oktobrī plkst. 11⁰⁰ LLU Tehniskās fakultātes Izglītības un mājsaimniecības institūta 502. auditorijā, J. Čakstes bulvārī 5, Jelgavā.

Ar promocijas darbu un tā kopsavilkumu var iepazīties:

LLU Fundamentālajā bibliotēkā, Jelgavā, Lielā ielā, 2

© Sandra Īriste, 2018

© Latvijas Lauksaimniecības universitāte, 2018

Saturs

Saturs	3
Promocijas darba vispārējs raksturojums	5
Promocijas darba saturs	11
I. DAĻA. TEORĒTISKIE PĒTĪJUMI	11
1. TOPOŠO VIESMĪLĪBAS UZNĒMUMU VADĪĀJU KONKURĒTSPĒJAS STRUKTŪRAS MODEĻA PAMATOJUMS	11
1.1. Paškoncepcijas komponenti	12
1.2. Personības virzības komponenti	13
1.3. Pašvadības komponenti	13
1.4. Profesionālās darbības vides kompetences komponenti	14
1.5. Pieredze kā konkurētspējas attīstības bāze	18
2. TOPOŠO VIESMĪLĪBAS UZNĒMUMU VADĪĀJU KONKURĒTSPĒJU VEICINOŠAS UN TRANSFORMATĪVAS AUGSTSKOLAS DUĀLĀS STUDIJU VIDES PAMATOJUMS	19
2.1. Ekoloģiskā pīeja	20
2.2. Konstruktīvisma pīeja	23
2.3. Refleksija kā konkurētspējas attīstības priekšnoteikums, veicināšanas pedagoģiskais līdzeklis un vēlamais rezultāts	25
2. DAĻA. EMPĪRISKIE PĒTĪJUMI	27
3. STUDENTU VIEDOKLIS PAR KONKURĒTSPĒJU: SITUĀCIJAS IZPĒTE	29
4. IZSTRĀDĀTĀS TOPOŠO VIESMĪLĪBAS UZNĒMUMU VADĪĀJU KONKURĒTSPĒJAS IZVĒRTĒŠANAS METODIKAS APROBĀCIJA	29
4.1. Pilotpētījums	30
4.2. Izstrādātās studentu konkurētspējas izvērtēšanas metodikas ekspertīze	31
5. STUDENTU REDZĒJUMA PAPLAŠINĀŠANA UN VIEDOKĻU MAINĪBAS VEICINĀŠANA PAR KONKURĒTSPĒJAS BŪTĪBU UN KONKURĒTSPĒJĪGU TOPOŠO VIESMĪLĪBAS UZNĒMUMU VADĪĀJU: PIRMAIS PEDAGOĢISKAIS EKSPERIMENTS	33
5.1. Eksperimentālajā daļā izmantotās kontentanalīzes metodes teorētiskais pamatojums	33
5.2. Pirmā pedagoģiskā eksperimenta gaita	33
5.3. Pētījuma datu apstrāde un rezultātu analīze	34
6. STUDENTU KONKURĒTSPĒJAS ATTĪSTOŠAS STUDIJU VIDES PĒTĪJUMI: OTRAIS PEDAGOĢISKAIS EKSPERIMENTS	35
6.1. Pirmais posms: pedagoģiskā eksperimenta sagatavošanas posms	37
6.2. Otrais posms: eksperimentālās un kontrolgrupas dalībnieku konkurētspējas pirmā pašizvērtēšana un tās rezultāti	38
6.3. Trešais posms: topošo viesmīlības uzņēmumu vadīāju konkurētspējas veicināšanas studiju vidē modeļa aprobācija eksperimentālajā grupā	38
6.4. Ceturtais posms: kontrolgrupas un eksperimentālās grupas topošo viesmīlības uzņēmumu vadīāju konkurētspējas atkārtotā pašizvērtēšana, iegūto datu primārā un sekundārā matemātiskā apstrāde, rezultātu analīze un izvērtēšana	39
6.5. Iegūto rezultātu salīdzināšana un izvērtēšana	39
BŪTISKĀKIE SECINĀJUMI	40
Pētījuma rezultātu aprobācija	44
General description of the Doctoral Thesis	50
The content of the doctoral thesis	57

PART 1. THEORETICAL STUDIES.....	57
1. SUBSTANTIATION OF THE COMPETITIVENESS STRUCTURE MODEL OF THE PROSPECTIVE HOSPITALITY BUSINESS MANAGERS.....	57
1.1. Self-Conception Component.....	58
1.2. Personality's Direction Component.....	59
1.3. Self-Management Component	59
1.4. The Component of Competence of the Environment of Professional Activities ..	60
1.5. Experience as a Developmental Base of Competitiveness	65
2. SUBSTANTIATION OF THE DUAL STUDY ENVIRONMENT OF A HIGHER EDUCATION INSTITUTION THAT TRANSFORMS AND FACILITATES THE DEVELOPMENT OF THE COMPETITIVENESS OF THE PROSPECTIVE HOSPITALITY BUSINESS MANAGERS.....	66
2.1. Ecological Approach.....	67
2.2. Constructivism Approach	70
2.3. Reflection as the Precondition for the Development of Competitiveness, the Pedagogical Means for Facilitation and the Result	72
PART 2. EMPIRICAL STUDIES.....	74
3. CASE STUDY ON STUDENTS' OPINION REGARDING COMPETITIVENESS .	77
4. APPROBATION OF THE DEVELOPED COMPETITIVENESS SELF- EVALUATION METHODOLOGY OF THE PROSPECTIVE HOSPITALITY BUSINESS MANAGERS	77
4.1. Pilot Research	78
4.2. Expertise of the Developed Students' Competitiveness Evaluation Methodology	79
5. BROADENING OF STUDENTS VIEW AND ENHANCEMENT OF CHANGING OPINIONS CONCERNING THE ESSENCE OF COMPETITIVENESS AND COMPETITIVE PROSPECTIVE HOSPITALITY BUSINESS MANAGERS: THE 1ST PEDAGOGICAL EXPERIMENT	81
5.1. Theoretical Substantiation of the Method of Content Analysis Used in the Experimental Part	81
5.2. The First Pedagogical Experiment.....	82
5.3. Processing of the Research Data and Analysis of the Results.....	82
6. RESEARCH OF STUDY ENVIRONMENT DEVELOPING STUDENTS' COMPETITIVENESS: THE 2ND PEDAGOGICAL EXPERIMENT	83
6.1. The First Stage: Preparatory Stage of the Pedagogical Experiment.....	86
6.2. The Second Stage: the First Competitiveness Self-Evaluation of Experimental Group and Control Group Participants and Its Results	86
6.3. The Third Stage: Approbation of the Prospective Hospitality Business Managers Competitiveness Facilitation in the Study Environment Models in the Experimental Group	87
6.4. The Fourth Stage: The Repeated Self-Evaluation of Experimental Group and Control Group Prospective Hospitality Business Managers' Competitiveness, Primary and Secondary Mathematical Processing of the Obtained Data, Analysis and Evaluation of the Results.....	88
6.5. Comparison and Evaluation of the Obtained Results	88
THE MAIN CONCLUSIONS	90
Approbation of the research results.....	95

PROMOCIJAS DARBA VISPĀRĒJS RAKSTUROJUMS

Īrište S. (2018). *Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas izvērtēšana un attīstības veicināšana augstskolas duālajā studiju vidē*. Promocijas darbs pedagoģijas zinātnes nozares augstskolas pedagoģijas apakšnozarē. Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības universitāte, 209 lpp.

Promocijas darbs sastāv no: ievada, 2 daļām (teorētiskā daļa un empīriskā daļa), 6 nodaļām, secinājumiem, bibliogrāfijas un 13 pielikumiem. Promocijas darbā ir iekļauts sekojošais: 30 tabulas, 38 attēli, 685 bibliogrāfijas avotu nosaukumi latviešu, angļu, krievu, vācu, franču un nīderlandiešu valodās.

Sociāli ekonomiskās izmaiņas, kas notikušas un notiek Latvijas sabiedrībā pēdējās desmitgadēs, izglītības zinātnēs radījušas virkni tēmu, kas nav pietiekoši dziļi pētītas. Pie tādām tēmām var attiecināt arī jautājumu par konkurētspēju.

Jēdziens *konkurētspēja* ir kļuvis par interdisciplināru jēdzienu. Izglītības zinātnēs jēdzieni *personības konkurētspēja*, *speciālista konkurētspēja*, *konkurētspējīga personība*, *konkurētspējīgs speciālists* ienāca 20. gadsimta 90. gadu beigās un 21. gadsimta sākumā.

Interese par izglītības konkurētspēju, pirmkārt, saistāma ar ekonomiskās telpas globalizāciju, kas kopš Sorbonas un Bolonjas deklarāciju pieņemšanas pirms 20 gadiem, radījusi dažādus izaicinājumus augstākajai izglītībai: sākot no bezdarba un nevienlīdzības mazināšanai, līdz pat migrācijas jautājumu risināšanai, kur, pateicoties Boloņas procesa ieviešanai (The European Higher..., 1999) Eiropas augstākās izglītības telpā, radušies objektīvi apstākļi dažādu sistēmu, tai skaitā izglītības sistēmu, efektivitātes salīdzināšanai. 2018. gada 24.-25. maijā, Izglītības ministriem tiekoties Parīzē, tika pieņemts Parīzes komunikē (Paris Communiqué, 2018), kurā augstāko mācību iestāžu izglītības pakalpojumu pieprasījums, to speciālistu karjeras izaugsme un profesionālā pašnoteikšanās, viņu spēja mūža garumā būt konkurētspējīgiem, pieprasītiem darba tirgū, realizēt sevi kā personībām un profesionāliem, spēt sadarboties, ir kļuvuši par konkurētspējīgas izglītības kritērijiem, kā arī valsts sociāli ekonomiskās attīstības pakāpes rādītājiem kopumā. Turklat iegūtās izglītības līmenis tiek skatīts kā jaunā speciālista individuālās veiksmes un augsta sociālā statusa garants.

No otras puses interese par konkurētspēju saistīta ar augstākās izglītības paradigma maiņu, ar pāreju no mācīšanas (*teaching*) uz mācīšanos (*learning*), no personības *atmiņu trenējošas*, *uz faktoloģiju balstītas* izglītības sistēmas uz personības *domāšanu un attīstību* veicinošu izglītības sistēmu. Mūsdienu dinamiskajā pasaulei, kur, nepārtraukti pieaugot zināšanu apjomam un informācijas plūsmai, tai vienlaicīgi novecojot un kļūstot maz aktuālai, studentam jāspēj darboties kā atbildīgai, aktīvai, radošai personībai, kā sevis, savas kultūras, sava intelekta radītājam. Patstāvīga un pastāvīga mācīšanās mūža garumā, refleksija ir svarīgs priekšnoteikums cilvēka dzīvotspējai mainīgās vides apstākļos (sociālās, ekonomiskās, profesionālās darbības vides u.c. veida vides apstākļos) (Sustainable development goals..., 2015). Tādēļ arī 21. gadsimtā arvien aktuālāks kļūst jautājums par konkurētspējas jēdziena ciešo saikni ar izglītības ekoloģiju, konkurētspējas attīstības vides lielo nozīmi.

Ekoloģiskā perspektīva rada nepieciešamību mainīt pedagoģisko pieeju studiju vidē autentiskajā kontekstā (angļu val. *authentic context*) (Herrington, Oliver, 2000). Autentiskā studiju vide var būt gan fiziska, gan virtuāla, tai jālīdzinās reālajai pasaulei ar visām tās iespējām, ierobežojumiem un sarežģījumiem (de Jong, 2015). Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas attīstības veicināšanas kontekstā augstskolas duālajai studiju videi jākļūst par jauno speciālistu refleksijas un sociālās aktivitātes vietu, kur tiek stimulētas

diskusijas, notiek dalīšanās ar gūto pieredzi un radītas jaunas zināšanas un pieredze, kur notiek nepārtraukta mijiedarbība starp augstskolas studiju vidi un profesionālās darbības vidi.

Profesionālās darbības vide viesmīlībā ir ļoti daudzšķautnaina, katra tās skaldne ļauj topošajam viesmīlības uzņēmumu vadītājam atklāt savu radošo potenciālu, pašattīstīties un pašorganizēties gan humanitārajā, gan analītiskajā jomā. Viesmīlības vide saistīta gan ar uzņēmēdarbību – biznesu, politiski tiesiskajiem jautājumiem, jaunākajām tehnoloģijām, gan sociumu, sabiedrību – viesmīlības pakalpojumu patēriņiem. Līdz ar to konkurētspējīga speciālista attīstība notiek, pirmkārt, studiju vidē, kur notiek humāna racionāla cilvēka transformācija garīgā personībā, kas spējīga konkurējošā, pēc saviem likumiem izmainītā vidē, pieņemt optimālus lēmumus par labu sev un sabiedrībai, otrkārt, viesmīlības profesionālās darbības vidē, mijedarbojoties ar šo daudzkomponentu vidi, vienlaicīgi pašam esot vides komponentu sastāvdaļai un veidotājam, pārveidotājam.

Latvijā, no vienas pusēs, ir liela interese par jauno speciālistu konkurētspēju, no otras pusēs, speciālistu konkurētspēja nav pietiekoši pētīta, jau esošo konkurētspējas pētniecības filozofiski metodoloģisko bāzi attiecinot un tālāk attīstot saistībā ar dažādu nozaru speciālistu konkurētspēju un tās veicināšanu. Turklāt katras profesijas pārstāvja konkurētspēju ietekmē tās specifiskās profesionālās kompetences, kas saistītas ar viņa profesionālās darbības vidi.

Tādējādi mūsdienās radās objektīva nepieciešamība pētīt viesmīlības speciālistu konkurētspēju. Par promocijas darba tematikas izvēles aktualitāti liecina arī sekojoši statistiskie dati.

Saskaņā ar Ekonomikas ministrijas datiem, līdz 2020. gadam pieaugums pēc ēdināšanas un viesu izmitināšanas mītņu pakalpojumu jomas vadītājiem varētu palielināties par 16.9%, salīdzinot ar 2014. gadu (Tūrisma nozares apraksts, 2015). Tajā pašā laikā līdz šim nav pietiekoši pētīta un izvērtēta **topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspēja**, tāpēc aizvien pieaug šo pētījumu aktualitāte augstskolu pedagoģijas skatījumā, jo Latvijas augstākās profesionālās izglītības uzdevums ir sagatavot konkurētspējīgus tūrisma un viesmīlības speciālistus, kuriem straujās globalizācijas apstākļos būs jāiekļaujas pasaules mēroga darba tirgū. Tomēr tikai 22% no visiem darba devējiem ir apmierināti ar augstākās profesionālās izglītības iestāžu absolvētu mūžizglītības zināšanām, kompetencēm un prasmēm, pārējie norāda, ka jauno speciālistu zināšanas neatbilst viesmīlības jomas uzņēmumu vajadzībām (Tūrisma nozares apraksts, 2015).

Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas problēma saistīta ar **jauno speciālistu pāreju** no augstākās profesionālās izglītības iegūšanas procesa **uz patstāvīgu profesionālo darbību, profesionālo attīstību un pilnveidi mūža garumā**. Līdz ar to pieaug topošo viesmīlības studentu **konkurētspējas attīstības veicināšanas problemātika augstskolas studiju vidē**.

Pētījuma objekts

Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju duālā studiju vide augstskolā

Pētījuma priekšmets

Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspēja

Pētījuma mērķis

Balstoties uz izstrādātajiem un eksperimentalī aprobētajiem: 1) topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas struktūras modeli un tās izvērtēšanas metodiku, 2) kā arī konkurētspējas attīstību veicinošas un transformatīvas augstskolas duālās studiju vides modeli, izvērtēt un veicināt viesmīlības studentu konkurētspēju.

Pētījuma hipotēze

Ir iespējams izvērtēt un veicināt topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspēju, ja:

- ir izstrādāts un ekspertīzes ceļā izvērtēts konkurētspējas struktūras modelis un uz to balstītā konkurētspējas izvērtēšanas metodika;
- studenti zina konkurētspējas izvērtēšanas indikatorus un viņiem ir refleksijas piederze savas konkurētspējas pašizvērtēšanā;
- eksperimentāli tiek aprobēti izstrādātais un uz ekoloģisko pieeju un konstruktīvisma pieeju balstītais konkurētspējas attīstību veicinošas un transformatīvas augstskolas duālās studiju vides modelis.

Pētījuma uzdevumi

1. Balstoties uz teorētisko pētījumu rezultātiem, izstrādāt Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas struktūras modeļi.
2. Uz izstrādātā *Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas struktūras modeļa* bāzes izveidot un eksperimentāli aprobēt konkurētspējas izvērtēšanas metodiku.
3. Balstoties uz ekoloģisko pieeju un konstruktīvisma pieeju, izstrādāt un teorētiski pamatoit topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas attīstības veicināšanas modeļa koncepciju.
4. Izstrādātās modeļa koncepcijas ietvaros izveidot un eksperimentāli aprobēt *Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas attīstību veicinošas un transformatīvas augstskolas duālās studiju vides modeli*.
5. Apkopot un apstrādāt iegūtos datus, analizēt un izvērtēt iegūtos rezultātus.

Pētījuma metodes

1. Teorētisko pētījumu metodes

Zinātniskās literatūras un dažāda veida dokumentu analīze un izvērtēšana.

2. Empīrisko pētījumu metodes

Pedagoģiskais (veidojošais) eksperiments.

Datu ieguves metodes:

- aptauja (anketēšana);
- studentu eseju “Kāds ir konkurētspējīgs viesmīlības uzņēmuma vadītājs?” saturā analīze;
- pieredzes refleksija;
- ekspertvērtējumu metode.

Datu matemātiskās apstrādes metodes:

- primārās datu matemātiskās apstrādes metodes aprakstošās statistikas (īpatsvara rādītāju; Min, Max, A, Me, Mo, $\sum$ vērtību) ieguvei, iegūto datu vizualizācija grafikos un diagrammās;
- sekundārās datu matemātiskās apstrādes metodes secinošās statistikas: *Vilkoksona tests* (*Wilcoxon Test*), *Zīmju tests (Sign Test)*; *Kendela tests (Kendela W (tau_c) Test)*, *Mann – Vitneja tests (Mann – Whitney U test)*, *Kolmogorova – Smirnova tests (Kolmogorov-Smirnov Test)* SPSS 21.0 lietojumprogrammā.

Pētījuma teorētiskais pamats

Jēdzienu personības konkurētspēja un speciālista konkurētspēja pamatojums (Altbach, 2016; Cook, Hite, Epstein, 2004; Hansen, 2008; Katane, 2010; Katane, 2011; Katane, Kalniņa, 2010; Андреев, 2013; Гарафутдинова, 1998; Исмагилова, 2000; Исмагилова, 2009; Киржбаум, 2007; Кирилюк, 2008; Лаврентьев, Лаврентьева, Неудахина, 2002; Манегетти, 2008; Митина, 2001; Митина, 2003; Рачина, 1998; Фатхутдинов, 2009; Хазова, 2011; Шаповалов, 2003; Шаповалов, 2005; Шаповалов, 2007; Широбоков, 2000; u.c.)

Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas struktūras pamatojums

- *paškonceptcijas* pamatojums (Marsh, Hau, 2003; Rean, 2004; Rogers, 1959; Андреев, 2013; Митина, 2003 u.c.);

- *personības virzības komponenta pamatojums* (Bandura, 1977; Freire, 1970; Horney, 1942; Horney, 1966; Бернс, 1986; Выготский, 2000 u.c.);
- *pašvadības komponenta pamatojums* (Geidžs, Berliners, 1999; McLeish, 1968; McLeish, Park, 1973; Выготский, 2000; Леонтьев, 1987; Леонтьев, 2006; Митина, 2003; Шаповалов, 2003; Шаповалов, 2005 u.c.);
- *profesionālās darbības vides kompetences komponenta pamatojums* (Bolden, Gosling, 2006; Delamare Le Deist, Winterton, 2005; Dombrovska, 2009; Giesecke, McNeil, 1999; Golubeva, 2011; White, 1959 u.c.);
- *pieredzes kā konkurētspējas attīstības bāzes pamatojums* (Bandura, 1977; Dewey, 1938; Dewey, 1968; Dilthey, 1985; Dilthey, 2005; Gadamers, 1999; Glasersfeld, 1996; u.c.).

Konceptuālo pieeju un principu konkurētspējas attīstības veicināšanā pamatojums

- *ekoloģiskā pieeja* (Bronfenbrenner, 1976/1996; Capra, 1996; Hirsto, 2001; Katane, 2006; Katane, 2007b; Katane, 2007c; Katane, Pēks, 2006; Neal, Palmer, 2004; Salīte, 2002; Taylor, 1934; Vaines, 1990; Visvander, 1986; Боровская, 2011; Мануйлов, 2002; Мануйлов, 2008; Менг, 2008; Сулима, 2010; Штейнбах, Еленский, 2004; u.c.);
- *darba vidē balstīto mācību princips* (Boud, Solomon, 2001; Clarke, Copeland, 2003; Darche, Nayar, Reeves Bracco, 2009; Gray, 2001; Lamanski, Mewis, Overton, 2011; Siebert, Mills, Tuff, 2009; Sodiechowska, Maisch, 2006 u.c.);
- *mijiedarbības princips* (Buber, 1965; Gadamers, 1999; Johnson, Johnson, 2002; Johnson, Johnson, 2008; Krackhardt, 1992; Бахтин, 1979; Бахтин, 1996; Каган, 2002 u.c.);
- *konstruktīvisma pieeja* (Briede, 2013; Dewey, 1938, Dewey, 1958; Dirkx, Lavin, 1991; Feeney, Murphy, 2016; Follet, 1924; Gance, 2002; Hera, 2016; Illeris, 2003; Jonassen, 1994; Lave, Wenger, 1991; Lindeman, 1926; Paris, 2011; Richardson, 1997; Rogoff, 1990; Vygotsky, 1978; Zwaal, Otting, 2010; Шаталова, 2010; u.c.);
- *pieredzē balstītās mācīšanās princips* (Brooks, Brooks, 1993; Dale, 1969; Dewey, 1938; Dirkx, Lavin, 1991; Giese, 2007; Jonassen, 1991; LaBoskey, 2004; Leino, 1994; Lindeman, 1926; Richardson, 1997; Rogers, 1996; Vygotsky, 1978; Исмагилова, 2000; Исмагилова, 2009 u.c.);
- *pašaktivitātes un aktīvās mācīšanās princips* (Bonwell, Eison, 1991; Biggs, 1999; Briede, 2016; Chickering, Gamson, 1989; Cuseo, 1992; Cuseo, 2010; Diesterweg, 1873; Felder et al., 2000; Johnson, Johnson, Smith, 1991; McKeachie, 1972; Meyer, Jones, 1993; Prince, 2004 u.c.);
- *refleksijas kā konkurētspējas attīstības priekšnoteikums, veicināšanas pedagoģiskais līdzeklis un rezultāts* (Alsop, Ryan, 1999; Boud, 1995; Daudelin, 1996; Dewey, 1910; Dewey, 1933; Freire, 1970; Guglielmino, Guglielmino, 1994; Hahele, 2006; Hargreaves, 1998; Kasworm, 1992; Knowles, 1975, Korthagen, Vasalos, 2005; Schön, 1991; Strods, 2006; Strods, 2012; Хомская, 2005 u.c.).

Pētījuma bāze

Pētījuma vieta: LLU PTF; X augstskola.

Pētījuma dalībnieki:

- LLU studiju programmas ĒVU: 1) 2014./2015. studiju gada 4. kurga 21 studenti; 2) 2015./2016. studiju gada 4. kurga 22 studenti; 3) 2016./2017. studiju gada 4. kurga 15 studenti (kopā: 58 studenti);
- X augstskolas studiju programmas Tūrisma un viesmīlības uzņēmumu vadība 4. kurga 18 studenti;
- eksperti: 5 eksperti.

Pētījuma laiks

2012.-2018. gads

Pētījuma posmi

1. posms (2013.-2014.). Situācijas izpēte par studentu viedokli par konkurētspējas būtību un viņu pašreizējo konkurētspēju darba tirgū. Izstrādāts un zinātniski pamatots *Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas struktūras modelis*. *Balstoties uz to, tika izstrādāta topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas izvērtēšanas indikatoru sistēma attiecīgi ar četrām indikatoru grupām, kā arī konkurētspējas līmeņu noteikšanas metodika un iegūto rezultātu interpretācija pa konkurētspējas līmeņiem.*

2. posms (2014.-2015.). Izstrādātās topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas izvērtēšanas metodikas aprobācija, kura sastāvēja no trijiem posmiem: pilotpētījuma; ekspertīzes; konkurētspējas izvērtēšanas metodikas pilnveides. Pirmajā pilotpētījuma posmā 21 Latvijas Lauksaimniecības universitātes Pārtikas Tehnoloģijas fakultātes Uztura katedras studiju programmas *Ēdināšanas un viesnīcu uzņēmējdarbība* 4. kursta students aizpildīja topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas pašizvērtēšanas aptaujas anketu. Otrajā pilotpētījuma posmā studenti aizpildīja aptaujas anketu par topošā viesmīlības uzņēmumu vadītāja konkurētspējas pašizvērtēšanas aptaujas anketas apgalvojumu formulējumu saprotamību un nozīmīgumu. Savukārt trešajā posmā tika pilnveidota konkurētspējas izvērtēšanas metodika.

Izstrādātās studentu konkurētspējas izvērtēšanas metodikas ekspertīze norisinājās vairākos posmos: ekspertīzes sagatavošanas posmā notika detalizēta ekspertīzes plānojuma izstrāde. Nākamajā ekspertīzes posmā tika noteikti ekspertu atlases pamatprincipi un pati ekspertu atlase. Tālāk tika izveidotas ekspertu aptaujas anketas, ekspertu darba lapas izstrāde un realizēta ekspertīze. Pēdējā ekspertīzes posmā notika ekspertīzes datu apkopošana, rezultātu analīze un izvērtēšana. Ekspertu komentāri un ieteikumi tika ņemti vērā, kvalitatīvi uzlabojot aptaujas anketas izvērtēšanas indikatoru formulējumu.

3. posms (2015.-2016.). Pirmais pedagoģiskais eksperiments: studentu redzējuma paplašināšana un viedokļu mainības veicināšana par konkurētspējas būtību un konkurētspējīgu topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju: analizētas un izvērtētas studentu esejas „Kāds ir konkurētspējīgs viesmīlības uzņēmumu vadītājs?“ pirms un pēc studentu konkurētspējas izvērtēšanas, izmantojot izstrādāto izvērtēšanas metodiku. Pirmā pedagoģiskā eksperimenta noslēgumā tika apkopoti un matemātiski apstrādāti iegūtie dati, iegūstot aprakstošo un secinošo statistiku par izmaiņām studentu viedokļos par konkurētspējas būtību un konkurētspējīgu topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju.

4. posms (2016.-2018.). Otrais pedagoģiskais eksperiments sastāvēja no vairākiem posmiem: eksperimentālās un kontrolgrupas dalībnieku izvēle; eksperimentālās un kontrolgrupas dalībnieku konkurētspējas pirmā pašizvērtēšana, iegūto datu apkopošana; *Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas attīstību veicinoša un transformatīva augstskolas duālās studiju vides modeļa* aprobācija eksperimentālajā grupā; eksperimentālās un kontrolgrupas dalībnieku konkurētspējas atkārtotā pašizvērtēšana; iegūto datu apkopošana, primārā un sekundārā matemātiskā apstrāde, rezultātu analīze, izvērtēšana; secinājumu un priekšlikumu izstrāde.

Pētījuma zinātniskais devums un novitāte

- Balstoties uz teorētisko pētījumu rezultātiem, izstrādāts topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas struktūras modelis.
- Konkurētspējas struktūras modeļa ietvaros formulēts un zinātniski pamatots *profesionālās darbības vides kompetences jēdziens, tā struktūra*.
- Balstoties uz ekoloģisko un konstruktīvisma pieeju, izstrādāta un teorētiski pamatota *topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas veicināšanas modeļa koncepcija, un tās ietvaros izveidots un zinātniski pamatots Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju*

konkurētspējas attīstību veicinošas un transformatīvas augstskolas duālās studiju vides modelis.

Pētījuma praktiskais devums un nozīmība

- Uz topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas struktūras modeļa bāzes izveidota un eksperimentāli aprobēta konkurētspējas izvērtēšanas metodika (konkurētspējas izvērtēšanas indikatoru sistēma atbilstoši konkurētspējas struktūras modelim; studentu aptaujas anketa konkurētspējas pašizvērtēšanai; konkurētspējas koeficiente un konkurētspējas līmeņu noteikšanas metodika un iegūto rezultātu izvērstības interpretējums), kā rezultātā paplašinājās viesmīlības studentu priekšstatu un zināšanu spektrs par konkurētspējīgu speciālistu un bagātinājās viņu konkurētspējas pašizvērtēšanas pieredze.
- Eksperimentāli aprobēts *Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas attīstību veicinošas un transformatīvas augstskolas duālās studiju vides modelis*, kā rezultātā tika veicināta viesmīlības studentu konkurētspēja.
- Balstoties uz topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas pašizvērtēšanas rezultātiem, kā arī uz *Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas attīstību veicinošas un transformatīvas augstskolas duālās studiju vides modeli*, izstrādāti priekšlikumi LLU studiju programmas *Ēdināšanas un viesnīcu uzņēmējdarbība* pilnveidei.

Pētījuma robežas

- Citās Latvijas augstskolās nav identisku studiju programmu Latvijas Lauksamniecības universitātē realizētajai studiju programmai *Ēdināšanas un viesnīcu uzņēmējdarbība*, kurā sagatavotu topošos viesmīlības uzņēmumu vadītājus, uzsvaru liecot uz ēdināšanas jomu. Šī studiju programma ir unikāla, tāpēc salīdzinošie pētījumi citu augstskolu viesmīlības studiju programmās nevarēja notikt visos eksperimentālās darbības posmos.
- Otrā pedagoģiskā eksperimenta realizācijai par kontrolgrupu tika izvēlēti X augstskolas studiju programmas *Tūrisma un viesmīlības uzņēmumu vadība* studenti, nēmot vērā pilsētu Jelgavas un Rīgas tuvo ģeogrāfisko izvietojumu, tātad arī ļoti līdzīgos topošo un arī jauno speciālistu pieprasītības un nodarbināmības apstākļus darba tirgū.

Tēzes aizstāvēšanai

1. tēze. Cilvēka konkurētspējas pētniecība ir viena no mūsdienu izglītības zinātņu aktualitātēm, kurā var izdalīt vairākas pieejas, un strukturālā pieja ir viena no šīm pieejām. Pateicoties izveidotajam un zinātniski pamatojam topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas struktūras modelim, kas sastāv no četriem komponentiem: paškonceptcijas, personības virzības, pašvadības un profesionālās darbības vides kompetences komponenta, un kura pamats ir pieredze, ir iespējams izveidot valīdu, praksē pielietojamu viesmīlības studentu konkurētspējas izvērtēšanas metodiku, kuras indikatoru sistēma atbilst visām konkurētspējas struktūrālām, kur īpaša vieta ierādāma profesionālās darbības vides kompetencei.

2. tēze. Profesionālās darbības vides kompetence ir speciālista konkurētspējas, ieskaitot tās struktūrdaļas – *kompetentuma*, integrāla sastāvdaļa, kuras pamatojums balstās uz ekoloģisko pieju. Profesionālās darbības vides kompetence ir komplīcēts, kopvesels vairāku apakškompetenču kopums, kas veidojas mijiedarbībā ar pārējiem konkurētspējas komponentiem un profesionālās darbības pieredzi, kas uzkrāta profesionālās darbības vidē. *Profesionālās darbības vides kompetence* izpaužas dažāda veida spējās veikt patstāvīgi un atbildīgi, radoši un elastīgi (atbilstoši situācijai) dažāda veida profesionālās darbības funkcijas, kas izriet no profesionālās darbības vides daudzajiem kontekstiem un ar tiem saistītām profesionālās darbības vides apakškompetencēm.

3. tēze. Uz konkurētspējas struktūras modeli balstītā topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas izvērtēšanas metodika ir valīda un izmantojama augstskolas studiju vidē ne tikai viesmīlības studentu konkurētspējas izvērtēšanā, bet arī veicināšanā. Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju viedokļi par konkurētspēju mainās, papildinoties un paplašinoties viņu priekšstatu un zināšanu spektram par savas nozares konkurētspējīgu speciālistu. Savukārt tas ir iespējams, ja studenti zina konkurētspējas izvērtēšanas indikatorus un viņiem tiek dota iespēja uzkrāt refleksijas ceļā gūto konkurētspējas pašizvērtēšanas pieredzi, kas kļūst par topošo speciālistu konkurētspējas attīstības pamatu.

4. tēze. Izstrādājot, zinātniski pamatojot un eksperimentāli aprobējot uz ekoloģisko pieeju un konstruktīvisma pieeju balstīto *Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas attīstību veicinošas un transformatīvas augstskolas duālās studiju vides modeli*, ir iespējams veicināt topošo viesmīlības uzņēmuma vadītāju konkurētspējas attīstību. Konkurētspējas attīstības veicināšanā liela nozīme ir darba vidē balstīto mācību, mijiedarbības, pieredzē balstītās mācīšanās, pašaktivitātes un aktīvās mācīšanās un refleksijas principu respektēšanai.

PROMOCIJAS DARBA SATURS

Promocijas darba ievadā pamatota temata izvēle un aktualitāte, raksturota risināmā problēma augstskolas pedagoģijas apakšnozarē, noteikti pētījuma objekts, priekšmets, mērķis un uzdevumi, izvirzīta hipotēze un noteiktas pētījuma robežas. Ievadā ietverts pētījuma teorētiskais un metodoloģiskais pamatojums, norādītas pētījuma metodes un posmi, raksturota pētījuma bāze, pamatots pētījuma zinātniskais devums un novitāte, praktiskais devums un nozīmība, aprakstīta pētījuma rezultātu aprobācija un izvirzītas tēzes promocijas darba aizstāvēšanai.

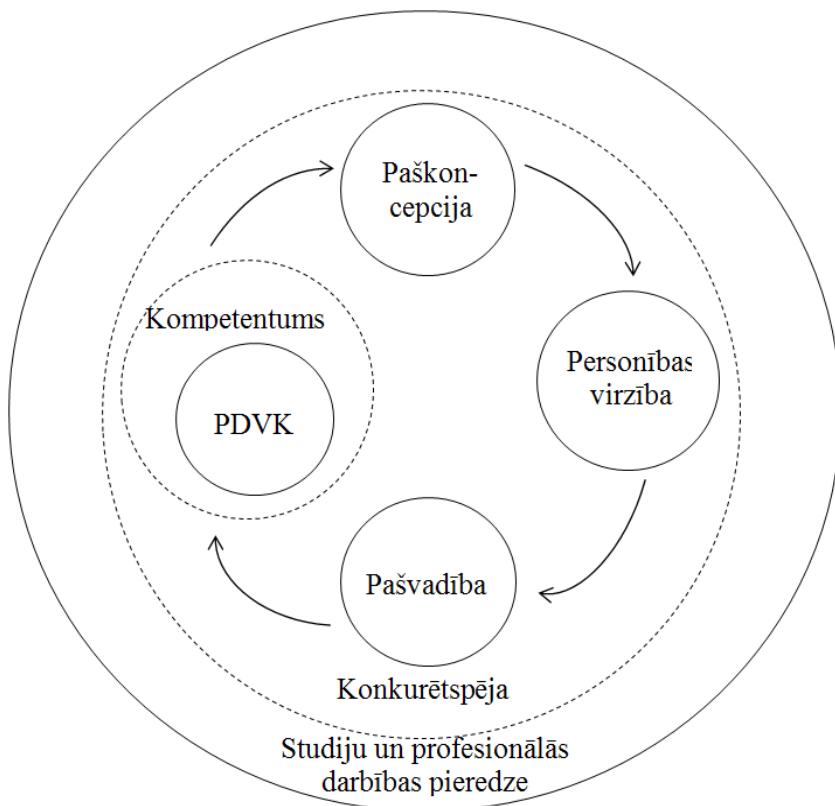
I. DAĻA. TEORĒTISKIE PĒTĪJUMI

Promocijas darba pirmā daļa ir veltīta teorētisko pētījumu rezultātiem, kas izmantoti empīrisko pētījumu teorētiskās bāzes izstrādei. Darba pirmajā daļā ir divas nodaļas: 1) *Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas struktūras modeļa pamatojums* (1. nod.); 2) *Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspēju veicinošas un transformatīvas augstskolas duālās studiju vides pamatojums* (2. nod.).

1. Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas struktūras modeļa pamatojums

Promocijas darba 1. nodaļā ir pamatoti vairāki pētījuma atslēgjēdzieni: *konkurētspēja, speciālista konkurētspēja, personības konkurētspēja, pieprasītība, nodarbinātība, nodarbināmība*. Balstoties uz teorētisko pētījumu rezultātiem, izveidots *Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas struktūras modelis* (skat. 1. att.), kas kļuva par pamatu Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju izvērtēšanas metodikas izstrādei.

Promocijas darba 1. nodaļai *Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas struktūras modeļa pamatojums* ir piecas apakšnodaļas, kurās ir izdalītas 4 struktūrdaļas jeb komponenti un pieredze kā konkurētspējas attīstības bāze: 1) *Paškoncepcijas komponents* (1.1. apakšnod.); 2) *Personības virzības komponents* (1.2. apakšnod.); 3) *Pašvadības komponents* (1.3. apakšnod.); 4) *Profesionālās darbības vides kompetences* (turpmāk – PDVK) *komponents* (1.4. apakšnod.); 5) *Pieredze kā konkurētspējas attīstības bāze* (1.5. apakšnod.).

1. att. Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas struktūras modelis
 (Avots: autores veidots, adaptēts, modifīcēts un tālāk attīstīts no Katane, Kalniņa, 2010; Katane, 2010;
 Katane, 2011)

1.1. Paškoncepcijas komponents

Paškoncepcijas komponenta pamatojums balstīts uz vairāku autoru zinātniskajām atzinām: Marsh, Hau, 2003; Rean, 2004; Rogers, 1959; Андреев, 2013; Митина, 2003 u.c..

Augstākajā profesionālajā izglītībā īpaša loma jāpiešķir topošo speciālistu personības paškoncepcijas attīstības aktualizācijai profesionālās pašnoteikšanās apstākļos, tādēļ topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas modelī būtisks ir *paškoncepcijas* jeb *Es koncepcijas* komponents. Jēdzieni „*Es-koncepcija*” līdzīgi kā „profesionālā *Es-koncepcija*” tiek izmantoti, lai aprakstītu personības dzīlākās struktūras un procesus.

Piekritot konkurētspējas pētnieci L. Mitinai (Митина, 2003), paškoncepcija ir sevis apzināšanās visās trīs dzīvesdarbības jomās: savas personības sistēmā; saskarsmes sistēmā; savas darbības sistēmā.

Personības *Es koncepcija* jeb *paškoncepcija* ir sarežģīta, daudzkomponentu sistēma, personības integrāls mehānisms. Paškoncepcija veidojas socializācijas, procesā, t.i., mijiedarbībā ar apkārtējo sociālo vidi, tomēr to nosaka arī noteikti somatiski un individuāli determinanti. Personības *Es koncepcijā* centrālo vietu ieņem *priekšstatu kopums par sevi* un *sevis paša vērtējums*, kas ir divu vērtējumu: pašvērtējuma un citvērtējuma saskaņotības rezultāts. Ja personības pašvērtējums nesaskan ar citvērtējumu, veidojas kognitīvā disonanse un emocionālais diskomforts. Personības pašvērtējums lielā mērā nosaka, vai pretenziju līmenis ir adekvāts vai neadekvāts (pazemināts vai paaugstināts).

1.2. Personības virzības komponenti

Apakšnodaļā analizētas austrumu un rietumu zinātnieku atziņas par personības virzības teorētiskajiem aspektiem (Bandura, 1977; Freire, 1970; Horney, 1942; Horney, 1966; Бернс, 1986; Выготский, 2000 u.c.).

Neskatoties uz dažādām pieejām personības virzības pētījumos, var izdalīt vairākus personības virzības interpretējumus, kas ir sastopami dažādās publikācijās:

- vajadzības, tieksme (tieksme), vēlmes, intereses un pārliecības (Мерлин, 2002);
- interešu, mērķu savdabīgums, vajadzības un vēlmes, attieksmes (Якобсон, 1969);
- tieksme (tieksme), vēlmes, intereses, noslieces, ideāli, pasaules uzskats, pārliecības (Платонов, Голубев, 1977);
- motīvu hierarhija (jēgu veidojošie un stimulējošie) (Леонтьев, 1975);
- vajadzību sistēma (Додонов, 1984);
- dominējošā motivācija, kas nosaka dzīves mērķu izvēli, vērtību orientāciju un pašrealizācijas veidus (Рейнвальд, 1987);
- uzvedības vektors (Ильин, 2011);
- pastāvīgi dominējošu motīvu, vajadzību vai interešu sistēma, kas darbojas kā ilgtermiņa motivācijas nostādnes (Божович, 1968; Осницкий, 2007; Резниченко, 2003).

Personības virzības problēma ir jautājums par dinamiskām tendencēm, kas motīvu veidā nosaka cilvēka darbību, vienlaikus kalpojot arī kā rīcības mērķi un uzdevumi. Jebkura dinamiskā tendence, paužot virzību, vienmēr ietver sevī vairāk vai mazāk apzinātu individuālu saikni ar kaut ko ārpus viņa atrodošos un ir ar jēgpilnu (semantisku) piepildījumu. Tādā veidā virzībai ir divi savstarpēji saistīti aspekti:

- priekšmetiskais saturs (saturiskais aspekts), kas norāda noteiktu virzības priekšmetu;
- spriegums (dinamiskā tendence), kas nosaka virzības avotu (Рубинштейн, 1989/2004).

Kā personības virzības jēgu noteicošais faktors daudzu zinātnieku darbos tiek minētas vērtības. Morālās, sociālās, kultūras vērtības atspoguļo personības attieksmi pret esību kopumā. Vērtību sistēma nosaka personības dzīves perspektīvu, akmeoloģisko attīstības vektoru vienlaicīgi esot darbības svarīgākais iekšējais avots un mehānisms.

Personības virzība ir motīvu sistēma, kuru veido personības vajadzības, intereses, mērķi un nodomi, vērtības un attieksmes, ideāli, pārliecības, pasaules redzējumi, kas būtiski ietekmē personības darbību, uzvedību un saskarsmi. *Personības virzībai* konkurētspējas kontekstā piemīt šāda struktūra: virzība uz sevi kā personību un arī kā profesionāli; virzība uz citiem cilvēkiem (tajā skaitā kolēģiem); virzība uz darbības saturu (priekšmetisko daļu).

1.3. Pašvadības komponenti

Viens no komponentiem topošā viesmīlības uzņēmuma vadītāja konkurētspējas struktūras modelī ir pašvadības komponents. Tā pamatojums balstīts uz vairāku zinātnieku realizētajiem pētījumiem (Geidzs, Berliners, 1999; McLeish, 1968; McLeish, Park, 1973; Выготский, 2000; Леонтьев, 1987; Леонтьев, 2006; Митина, 2003; Шаповалов, 2003; Шаповалов, 2005 u.c.). Pašvadības komponenta struktūrā svarīga loma tiek veltīta pašvirzītajām mācībām, gribai, elastīgumam (domāšanā, darbībā, saskarsmē), pašizvērtēšanai refleksijas ceļā, kā arī emocionālajai inteligencei.

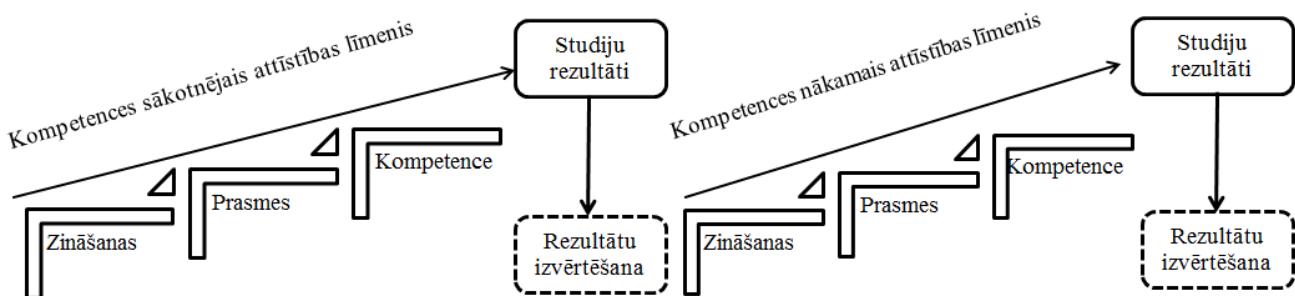
Pašvadības komponentā griba ir centrālais elements. Griba kā motivācija un gribasspēks šķēršļu pārvarēšanai identificē tās dažādās funkcijas: no vienas puses, griba saistīta ar cilvēka mērķtiecīgumu, uzņēmību, t.i., motivāciju, darbību pašiniciāciju un pašvadību šīs darbības īstenojot; no otras puses, visspilgtāk griba izpaužas, pārvarot dažādas grūtības. Nemot vērā gribas daudzfunkcionalitāti kā psiholoģisko mehānismu, tā ļauj

cilvēkam apzināti vadīt savu uzvedību notikta mērķa virzienā. Personības pašvadības sistēmā būtisku lomu ieņem arī emocijas, to vadība jeb *emocionālā inteliģence* un *personības elastīgums* jeb integrāla personības īpašība, kas ļauj ātri adaptēties mainīgajiem apstākļiem, t.sk. elastīgi reaģēt uz tirgus prasībām un radoši izmantot iegūtās zināšanas un prasmes, lai iegūtu atbilstošu vietu darba tirgū, tā nosaka vadītāja personības profesionālās darbības produktivitātes līmeni.

1.4. Profesionālās darbības vides kompetences komponenti

Profesionālās darbības vides kompetences jēdzienu būtība un struktūra tiek pamatota, balstoties uz: 1) jēdzienu *kompetence* un *kompetentums* teorētisko pamatojumu; 2) viesmīlības uzņēmumu vadītāju profesionālās darbības daudzdimensionālās jeb daudzkontekstu un daudzfunkcionālās vides pamatojumu.

Kompetence un kompetentums: to būtība un struktūra. Kompetence tāpat kā konkurētspēja kopumā neatrodas statiskā stāvoklī, tā ir nepārtrauktā attīstībā, atjaunošanās un pilnveides procesā. Tas ļauj skatīties uz konkurētspējīgas personības kompetenču attīstību kā procesu, kurā personība virzīta uz nākotnes prognozēšanu, kas savukārt veicina konkrētu mērķu izvirzīšanu un pozitīvu sociālā tēla veidošanu. Šajā procesā liela loma ir pašai personībai. Vienlaicīgi kompetence ir arī studiju procesa rezultāts (konstatēts/fiksēts) konkrētā brīdī, kas turpina attīstīties tālāk studiju procesā gan augstskolas izglītības vidē, gan profesionālās darbības vidē, studentiem sākotnēji iegūstot zināšanas, tad zināšanas praktiski pielietojot un veidojot prasmes, līdz beidzot tiek sasniegta kompetence kā vairāku spēju kopums veikt profesionālo darbību vidē, konkrētajā situācijā uzņemoties atbildību (skat. 2. att.).

2. att. Kompetence kā mācīšanās process un rezultāts augstskolas duālajā studiju vidē
(Avots: autores veidots)

Literatūras analīze par kompetenci norāda uz to, ka šis jēdziens tiek skatīts holistiski, kā struktūra, kas sastāv no dažādiem komponentiem.

Neskatoties uz to, ka eksistē daudz un dažādi jēdziena *kompetence* skaidrojumi, kompetenču struktūras sastāvdaļu interpretācijas, katram no tiem ir praktiska vērtība šī fenomena izzināšanā. Visos pētījumos tas lielākā vai mazākā mērā saistīts ar personības profesionālās darbības spēju, vidi, kur notiek šī darbība un darbības izpildes kvalitāti. Promocijas darba autore uzskata, ka *kompetence ir integrāls speciālista vairāku personīgo un profesionālo spēju kopums* pielietot zināšanas un prasmes atbilstoši situācijai un uzstādītajiem mērķiem, t.sk. spēja iekļauties profesionālās darbības vidē un atbildīgi rīkoties šajā vidē un laikā, balstoties uz speciālista attieksmēm un vērtībām.

Savukārt jēdziens kompetentums promocijas darbā tiek skatīts kā vairāku kompetenču kopums, kas izpaužas cilvēka darbībā, risinot gan sociālas, gan profesionālas dabas jautājumus.

Profesionālās darbības vides kompetence topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas kontekstā. Viesmīlība ir ļoti specifiska joma, kurā vienlaicīgi tiek radīti divu veidu produkti: materiālais produkts (ēdiens, dzēriens, viesnīcas numurs) un nemateriālais produkts - pakalpojums jeb serviss, kas padara viesmīlības uzņēmumu darbības *vidi* par unikālu un savdabīgu, tāpēc aktualizējas nepieciešamība pamatot jēdzienu **profesionālās darbības vides kompetence**, jo kompetence attīstās izzinot profesionālās darbības vidi, daudzveidīgi darbojoties šajā daudzdimensionālajā profesionālās darbības vidē, kā arī attīstot videi draudzīgu domāšanu, savā profesionālajā darbībā apliecinot videi draudzīgu un atbildīgu rīcību.

Zinātnieki R. Vaits (White, 1959), Dž. Gīzeke un B. Maknīla (Giesecke, McNeil, 1999), Fr. Delamare-Le Deists un Dž. Vintertons (Delamare-Le Deist, Winterton, 2005), R. Boldens un J. Goslings (Bolden, Gosling, 2006), R. Burceva (Burceva, 2006), L.R. Dombrovska (Dombrovska, 2009), A. Golubeva (Golubeva, 2011) u.c. uzsver, ka **vadītāja kompetences ir jāpielāgo videi, kurā viņi darbojas, jo vide ietekmē vadītāja spējas veikt savus pienākumus, kā arī var kavēt to, kas no viņa tiek sagaidīts.**

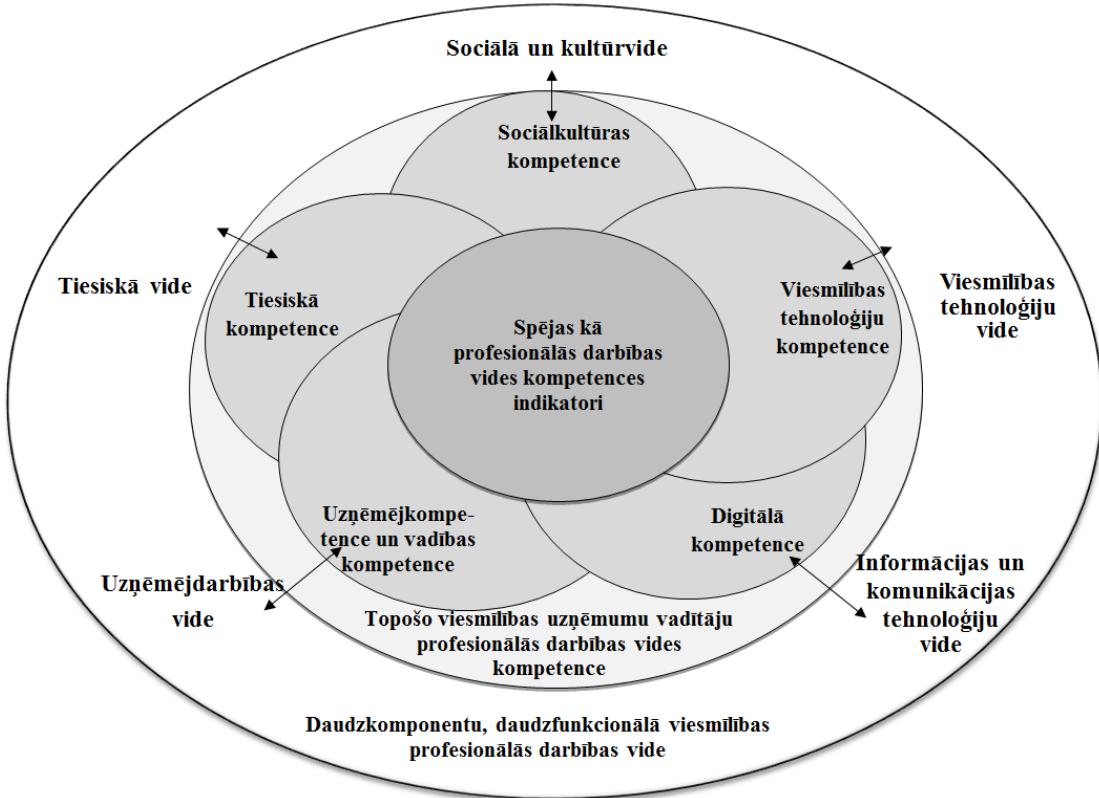
Tādējādi topošais viesmīlības uzņēmumu vadītājs kā profesionālis attīstās **abpusējā mijiedarbībā ar vidi**, proti:

- profesionālās darbības vidē attīstās, pilnveidojas speciālista konkurētspēja, t.sk. profesionālās darbības vides kompetence atbilstoši vides specifikai;
- tajā pašā laikā atkarībā no savas profesionalitātes (t.sk. profesionālās darbības vides kompetences, radošuma, elastīgās domāšanas u.tml.) speciālists ir spējīgs arī uzlabot un pilnveidot savas profesionālās darbības vidi, tajā ienesot inovācijas, novitātes, klūstot par visa jaunā iniciatoru, novatoru, un pieredzes apmaiņas rezultātā labā prakse tiek popularizēta un izplatīta plašumā profesionālajā vidē.

Promocijas darba autore **topošā viesmīlības uzņēmuma vadītāja profesionālās darbības vides kompetenci skata kā komplīcētu, kopveselu vairāku apakškompetenču kopumu, kas sevī ietver: sociālkultūras kompetenci (profesionālā darbība sociālajā vidē un kultūrvidē), viesmīlības tehnoloģiju kompetenci (profesionālā darbība viesmīlības tehnoloģiju vidē), digitālo kompetenci (profesionālā darbība informācijas un komunikācijas tehnoloģiju vidē), uzņēmējkompetenci un vadības kompetenci (profesionālā darbība uzņēmējdarbības vidē), tiesisko kompetenci (profesionālā darbība tiesiskā vidē) un kas veidojas mijiedarbībā ar pārējiem konkurētspējas komponentiem (paškonceptcijas, personības virzības un pašvadības komponentu) un profesionālās darbības pieredzi, kas uzkrāta profesionālās darbības vidē.** Profesionālās darbības vides kompetence izpaužas dažāda veida spējās veikt patstāvīgi un atbildīgi, radoši un elastīgi (atkarībā no situācijas) dažāda veida profesionālās darbības funkcijas, kas izriet no profesionālās darbības vides daudzajiem kontekstiem, kas atrodas nepārtrauktā savstarpējā mijiedarbībā un mijietekmē, vienam ar otru pārklājoties un papildinot vienam otru (skat. 3. att.).

Izceltie konteksti izriet no autores daudzu gadu pieredzes refleksijas viesmīlības un izglītības jomā un zinātniskās literatūras pētījumiem:

- sociālā vide un kultūrvide;
- viesmīlības tehnoloģiju vide;
- informācijas un komunikācijas tehnoloģiju vide;
- uzņēmējdarbības vide;
- tiesiskā vide.

3. att. Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju profesionālās darbības vides kompetences struktūra daudzkontekstā, daudzfunkcionālā viesmīlības profesionālās darbības vides kontekstā

(Avots: autores veidots)

1.4.1. Sociālā vide un kultūrvide sociālkultūras kompetences pamatojumā

Apakšnodaļa balstīta uz zinātnieku atzinām par sociālkultūras kompetenci sociālās un kultūrvides kontekstā (Anspoka, 2014; Bourdieu, 1984; Durkheim, 1958; Haviland, 2002; Jūrmalietis, 2006; Kuliša, 2010; Lasswell, 1948b; Parsons, 1977; Rakimova, 2017; Rivers, 1981; Thomas, Kinast, Schroll-Machl, 2003; Tilša, 2005; Игнатенко, 2000; Компанцева, 2006; Менг, 2008; Мудрик, 1991; Пешкова, 2013; Сепреев, 2006; Тер-Минасова, 2000 u.c.).

Pētījumu rezultātā var teikt, ka sociālkultūras kompetence ir spēja izmantot zināšanas, prasmes un pieredzi, savā darbībā apliecinot atbildīgu attieksmi veiksmīgas saskarsmes nodrošināšanai konkrētā sociālajā un kultūrvidē. Viesmīlības uzņēmumu vadītājiem jāspēj lietišķi komunicēt dažādās vidēs, vienlaicīgi esot empātiskiem, tolerantiem, jāspēj pārvarēt aizsprendumus un rast kompromisus, jāsaprot atšķirīgie viedokļi konkrētas sociālās un kultūrvides kontekstā, jābūt gataviem dialogam. Viņiem jābūt stresa noturīgiem, jāspēj atšķirt personisko no profesionālās darbības sfēras. Pārvarot dažādas grūtības un šķēršļus, attīstot spējas un gūstot individuālo pieredzi, nepārtraukti pilnveidojas arī viesmīlības uzņēmumu vadītāju sociālkultūras kompetence kā profesionālās darbības vides kompetences sastāvdaļa konkurētspējas struktūrā.

1.4.2. Viesmīlības tehnoloģiju kompetence viesmīlības tehnoloģiju vidē

Apakšnodaļā aktualizēta viesmīlības tehnoloģiju kompetences nozīme viesmīlības jomā (Collins, Cobanoglu, 2008; Jasonos, McCormick, 2017; Kasavana, Cahill, 2007; Kim, Lee, Law, 2008; Nixon, 1998; Piccoli, Torchio, 2006; Schumpeter, 1911; Siguaw, Enz, Namasivayam, 2000; Морозов, 2000).

Pētījumi liecina, ka tehnoloģijas arvien vairāk ienāks viesmīlības uzņēmumos, tādējādi pārveidojot, transformējot viesmīlības jomu kopumā, tomēr centrālās lomas spēlētājs ir un paliks speciālists, kuram mūža garumā būs jāattīsta, jāpilnveido tehnoloģiskā kompetence, lai izmantotu tehnoloģijas augstākas pakalpojuma kvalitātes nodrošināšanai, pakalpojuma/produkta piegādes laika samazināšanai/saīsināšanai un daudzveidošanai, viesmīlībā nodarbināto darba slodzes samazināšanai, darba produktivitātes palielināšanai; kļūdu jeb *cilvēciskā faktora* izslēgšanai cilvēka veselībai un dzīvībai būtisku pakalpojumu/produkta tehnoloģisko procesu sniegšanas/ražošanas laikā.

1.4.3. Digitālās kompetences pamatojums informācijas un komunikācijas tehnoloģiju vides kontekstā

Apakšnodaļā pamatota digitālā kompetence informācijas un komunikācijas tehnoloģiju vides kontekstā viesmīlībā. Līdz 1983. gadam digitālajai kompetencei piešķirta viena no mazsvārigākajām lomām viesmīlības speciālistu profesionālajā darbībā, taču kopš *Nākotnes analīzes institūta* (angļu val. *Institute for the Future analyzes*) veiktajiem pētījumiem (no Davies, Fidler, Gorbis, 2011), tā ir nodēvēta par vienu no 6 pārmaiņu virzītājspēkiem.

Mūsdienās digitālās kompetences nozīme aktualizēta daudzu nozaru speciālistu, t.sk. viesmīlības vadītāju profesionālajā darbībā (Berezina et al., 2011; Buergermeister, 1983; Buhalis, O'Connor, 2001; Davies, Fidler, Gorbis, 2011; Dishman, 2011; Enz, 2004; Heath, 2012; Mamdouh, 2017; Morellato, 2014; Poutanen, 2016; Rubene, 2012; Rubene, Krūmiņa, Vanaga, 2008; Semrad et al., 2012; Shariff, Kayat, Abidin, 2014; Sheldon et al., 2008; Sisson, Adams, 2013; Solis, 2017; Swanger, Gursoy, 2010; Морозов, Морозова, 2004; Щербаков, 2007 u.c.).

1.4.4. Uzņēmējdarbības vide uzņēmējkompetences un vadības kompetences pamatojumā

Apakšnodaļā analizēta uzņēmējdarbības vide uzņēmējkompetences un vadības kompetences pamatojumā (Boyatzis, 1982; Kotter, 1982; Kulberga, 2013; Liao, Wu, 2010; McFadden, 1986; Okumus, 2004; Oreja-Rodriguez, Yanes Estevez, 2007; Riemere, 2013; Sauka, Rivža 2014; Spensers, Spensere, 2011; Verma, 2010; Wood, 2013; Рошин, 2011; Санталинен и. др., 1993). Dots viesmīlības jomas uzņēmējdarbības vides raksturojums, skaidrots kopīgais un atšķirīgais starp uzņēmējkompetenci un vadības kompetenci.

Citu cilvēku attīstīšana, ietekmēšana un vadīšana nav iedomājama bez tehniskās izpratnes par darbu konkrētā jomā (Wood, 2013). Izcili vadītāji profesionālās zināšanas konkrētā jomā izmanto, lai darbiniekiem parādītu perspektīvu, ieteiktu jaunas pieejas, resursus uzdevumu veikšanai. Izcilus vadītājus no viduvējiem atšķir papildus zināšanas, prasmes un kompetence konkrētā profesionālajā darbības vidē.

1.4.5. Viesmīlības uzņēmumu vadītāju tiesiskā kompetence

Viesmīlības uzņēmumu vadītājiem tiesiskās vides ietvaros ļoti svarīgi akcentēt tiesisko kompetenci, jo vairāk nekā 80% viesmīlības uzņēmumu vadītāju profesionālās darbības ir tiesiska rakstura (Маноляк, 2007). Mūsdienu sabiedrība arvien vairāk apzinās tiesiskās kompetences attīstīšanas nepieciešamību, jo speciālista juridisko zināšanu līmenis būtiski ietekmē viņa darbības efektivitāti, tādēļ tās nozīmi nevar pārvērtēt. Zinātnieki: Allaby, 2003; Breiter, Clements, 1996; Соловева, 2015; Hyland, 2012; Kay, Russete, 2000; Mayo,

Thomas-Haysbert, 2005; Sheldon et.al., 2008; Sisson, Adams, 2013; Wood, 2003; Егорова, Зинченко, 2016; Ивлев, 2006; Киндяшова, Волкова, 2017; Лукаш, 2013; Маноляк, 2007; Нуриахметова, 2012; Рябышева, Плаксина, 2015; Шуляк, 2008 u.c. pētījuši tiesiskās kompetences dažādos aspektus.

Tiesiskās kompetences būtība izpaužas normatīvo aktu pārzināšanā un prasmē mijiedarboties ar sabiedriskajām institūcijām, cilvēkiem kā indivīdiem, profesionāli izvēloties komunikācijas un uzvedības metodes. Tiesisko kompetenci veido kvalitāšu kopums, kas cilvēkā rada iekšējo nepieciešamību tiesiskās uzvedības īstenošanai dzīvesdarbībā. Tādējādi topošā viesmīlības uzņēmumu vadītāja konkurētspējas attīstības veicināšana studiju vidē jāaplūko viņa personiskās telpas paplašināšanas kontekstā, profesionālās un morālās bagātināšanās kontekstā, kas ietver arī atbildības, pienākuma izjūtas, sirdsapziņas un goda izjūtu palielināšanos.

1.5. Pieredze kā konkurētspējas attīstības bāze

Viens no profesionālās sagatavotības kvalitātes rādītājiem ir speciālista **pieredze**, kas ļauj viņam holistiski uztvert nākotnes profesionālo darbību un sistēmiski tajā darboties.

Konstruktīvisma pieejā, kurā tiek realizētas humānisma idejas, ir būtiska konkurētspējīgu topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju pieredzes veidošanās profesionālās izglītības un profesionālās darbības vidē. Šīs pieejas atbalstītāji uzsver pieredzes un prāta darbības lielo lomu zināšanu un vērtību konstruēšanā. Cilvēks pats ar savu aktīvo darbību veido, rada un konstruē zināšanas (Bybee, 1997; Brooks, Brooks, 1993; Eisenkraft, 2003).

Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju studiju process, kas ietver gan teorijas apguvi, gan profesionālās prakses, tiek virzīts uz spēju praktiski izmantot un attīstīt zināšanas, prasmes un attieksmes, proti, patstāvīgās aktivitātes rezultātā, tiek iegūtas jaunas zināšanas, kas savukārt veido jaunu domu formas, esošās teorētiskās zināšanas tiek pielietotas jaunos apstākļos, t.i., profesionālās darbības vidē, tā radot problēmu alternatīvus risinājumus.

Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju pieredze ir neatņemama profesionālās kultūras sastāvdaļa. Profesionāls viesmīlības uzņēmumu vadītājs ir cilvēks, kas ir apguvis profesionālās darbības normas augstā līmenī, spēj komunicēt ar klientiem un darbiniekiem, ievēro profesionālo ētiku, seko profesionālām vērtībām. Šāds cilvēks attīsta savu personību un individualitāti caur profesiju, cenšas radoši bagātināt profesiju, pilnveidojot to, tiecas paaugstināt savas profesijas prestižu sabiedrībā, elastīgi reaģējot uz pieprasījumu. Pieredzes bagāts viesmīlības uzņēmumu vadītājs spēj kopā ar saviem darbiniekiem kopradīt (angļu val. *cocreate*) pieredzi saviem klientiem (Mathisen, 2012), plašākā nozīmē ir arī klienta pieredzes ceļvedis un mentors (Lichrou, O'Malley, Patterson, 2008; Mulvey, Medina, 2003).

Profesionālā pieredze, kura piepildīta ar mūsdienu darba tirgū pieprasītu saturu ir viens no būtiskākajiem konkurētspējīga speciālista radītājiem. Pieredze var būt gan faktors, kas paaugstina indivīda konkurētspēju, gan cēlonis viņa pieprasītības trūkumam.

Konkurētspējīga speciālista pazīmes:

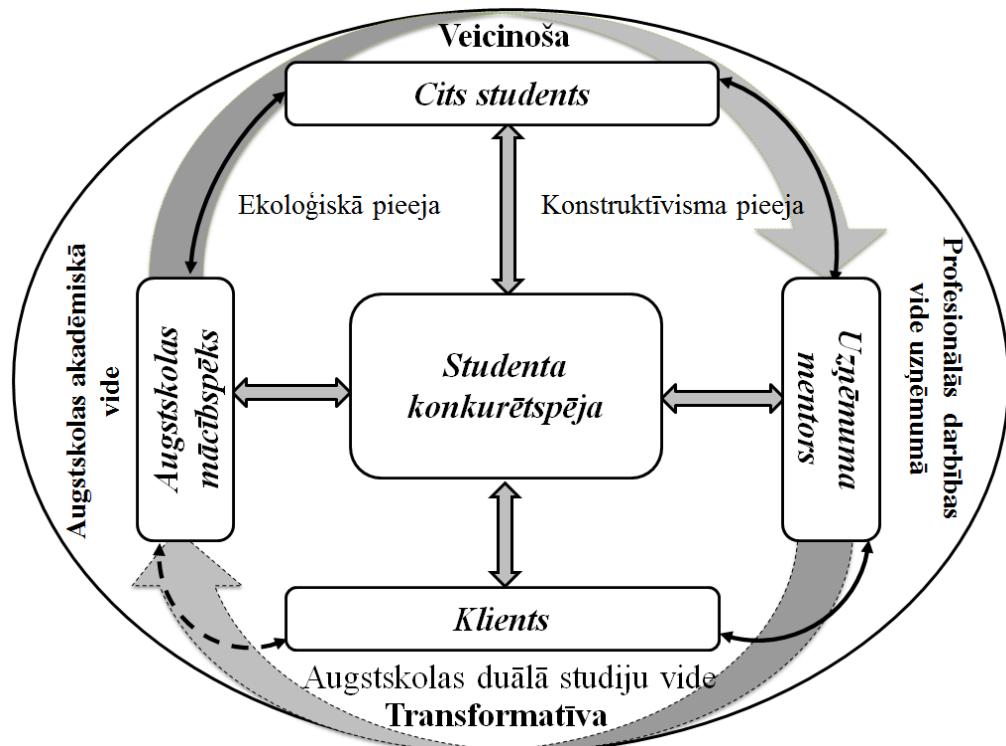
- regulāra refleksija par savu pieredzi;
- sapratne, ka pieredzes vērtība ir nepastāvīga un mainīga;
- spēja atšķirt pieredzes subjektīvo vērtību un objektīvo nozīmīgumu darba tirgū.

Pieredze ir īpaša sociālās realitātes forma, sava veida izmaiņas, uzlabojumi zināšanās un spējās, kas rodas indivīdam svarīgu notikumu un rīcību rezultātā. Zināšanas, to pielietošana praksē un pieredze nodrošina noteiktas uzvedības stratēģiju, kas tiek realizēta konkrētā situācijā un nodrošina nevis abstraktu spekulatīvu savas uzvedības novērtējumu, bet gan maksimāli tuvinātu turpmākajai rīcībai. Par konkurētspējīgu viesmīlības uzņēmuma vadītāju var klūt profesionālās darbības rezultātā, iegūstot pieredzi, kas veidojas darbojoties

profesionālajā, t.i., viesmīlības jomā, veidojot horizontālo/vertikālo karjeru, paplašinot savas darbības sfēru.

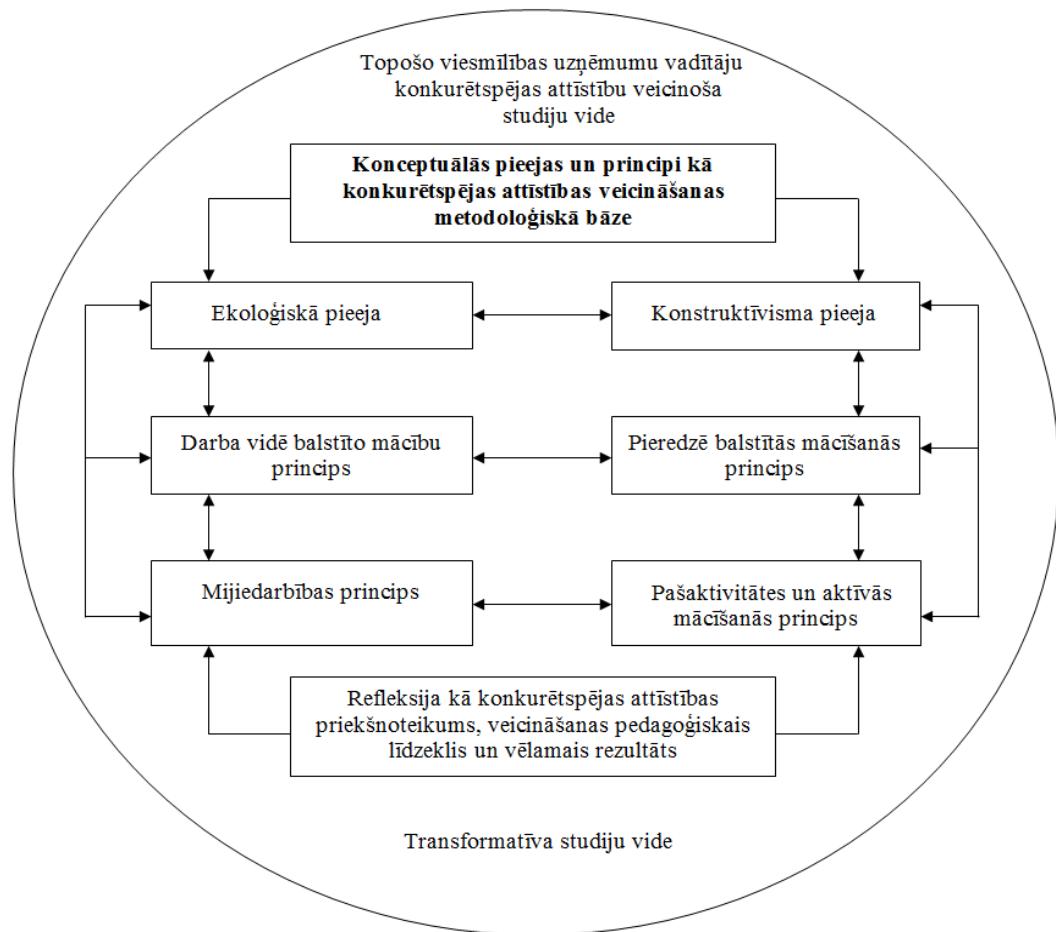
2. Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspēju veicinošas un transformatīvas augstskolas duālās studiju vides pamatojums

Promocijas darba 2. nodaļa ar 3 tās apakšnodaļām veltīta *Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspēju veicinošas un transformatīvas augstskolas duālās studiju vides modeļa* (skat. 4. att.) un tā metodoloģiskās bāzes (skat. 5. att.) pamatojumam.

4. att. **Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas attīstību veicinošas un transformatīvas augstskolas duālās studiju vides modelis**
(Avots: autores veidots)

Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas attīstību veicinošas un transformatīvas augstskolas duālās studiju vides modelī (skat. 4. att.) tika integrētas ne tikai studiju vides funkcijas, studiju vidi veidojošās vides apakšstruktūras, bet arī mijiedarbības subjekti, kas veido starppersonu sadarbības vidi, aktualizējot ekoloģisko un konstruktīvisma konceptuālās pieejas studiju vides pamatojumā. Studiju vide vienlaicīgi ir arī mijiedarbības sistēma, kurā mijiedarbojas students kā topošais viesmīlības uzņēmumu vadītājs, augstskolas mācībspēks, uzņēmuma mentors, viesmīlības nozares klients un citi studenti.

5. att. Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas attīstības veicināšanas metodoloģiskās bāzes konstrukts
 (Avots: autores veidots)

Savukārt topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas attīstību veicinošas un transformatīvas augstskolas duālās studiju vides pamatojuma un nodrošinājuma studijās filozofiski metodoloģiskā bāze, abu konceptuālo pieeju un no tām izrietošo principu vizualizācija (skat. 5. att.) atklāj 1) gan ekoloģiskās pieejas, gan konstruktīvisma pieejas kopīgās un arī atšķirīgās, tajā pašā laikā ļoti daudzveidīgās izpausmes, kuru dēļ pastāv dažādi apakšvirzieni abās pieejās; 2) no šīm izpausmēm un virzieniem izrietošos piecus būtiskākos principus: darba vidē balstīto mācību principu, mijiedarbības (sadarbības) principu, pieredzē balstītās mācīšanās principu, pašaktivitātes un aktīvās mācīšanās principu, refleksijas, t.sk. pašizvērtējuma un pašvirzītās mācīšanās veicināšanas principu.

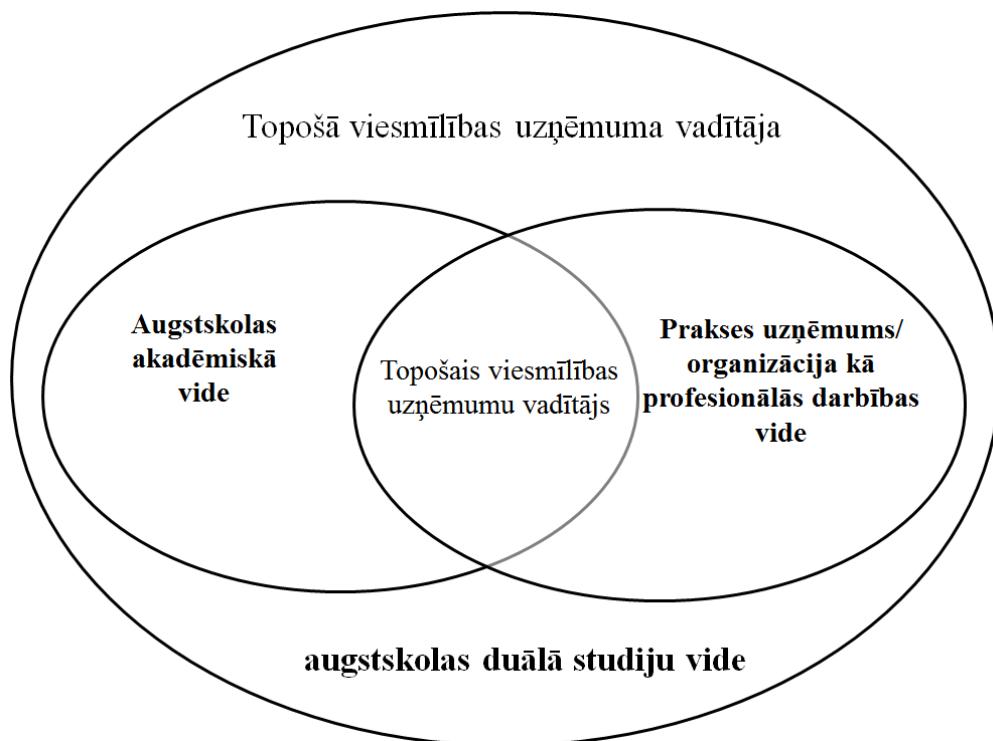
2.1. Ekoloģiskā pieeja

Ekoloģiskā pieeja piedāvā plašas interdisciplināro pētījumu iespējas izglītības zinātnēs, kā arī sevī nes lielu novatoriskas, radošas pedagoģiskās darbības potenciālu prakse. Ekoloģiskai pieejai ir daudz dažādu izpausmju - viena no izpausmēm ir daudzdimensionāls skatījums uz vidi, izdalot vides daudzos kontekstus.

2.1.1. Darba vidē balstīto mācību princips

Promocijas darba 2.1. nodaļas 2.1.1. apakšnodaļas *Darba vidē balstīto mācību princips* izstrādē parādīts vēl viens ekoloģiskās pieejas izpausmes veids, proti, balstīšanās uz trim ekoloģiskās pieejas principiem (Katane, 2007a): 1) izglītība par vidi (profesionālās darbības vidi); 2) izglītība vidē (profesionālās darbības vidē); 3) izglītība videi (draudzīgu attieksmu un videi atbilstošas darbības, kā arī piederības profesionālās darbības videi veidošanās).

Apakšnodaļā pamatots darba vidē balstīto studiju duālais raksturs (skat. 6. att.), jo šī vide sevī ietver gan augstskolas akadēmisko vidi, gan profesionālās darbības vidi uzņēmumā, kas ir viens integrāls veselums ar vairākām funkcijām.

6. att. **Studenta kā topošā viesmīlības uzņēmuma vadītāja augstskolas duālā studiju vide**
(Avots: autores veidots, modificēts no Baltušīte, 2013; Katane, 2007c; Katane, Katans, Īriete, 2016a;
Katane, Katans, Īriete, 2016b)

Šis augstskolas duālās studiju vides pamatojums lielā mērā balstās ne tikai uz darba vidē balstīto mācību koncepciju, bet arī ekoloģisko pieeju citu autoru zinātniskajās publikācijās (Baltušīte, 2013; Katane, 2007c) par augstskolas un prakses bāzes uzņēmuma sadarbības lielo nozīmi topošo speciālistu gatavības profesionālajai darbībai attīstības veicināšanā, to tālāk attīstot topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas attīstības veicināšanas kontekstā.

Teorētiskie pētījumi rāda, ka darba vidē balstītām mācībām ir daudz un dažādi interpretējumi pasaules zinātnes telpā, kur var saskatīt vairākas nozīmes: 1) plašā nozīmē darba vidē balstītās mācības ir iespējamas cilvēka profesionālās attīstības procesā mūža garumā; 2) darba vidē balstītās mācības tiek raksturotas tikai un vienīgi saistībā ar arodizglītību vai augstāko profesionālo izglītību, kā studiju organizācijas stratēģija topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju profesionālās attīstības un konkurētspējas veicināšanai, kad studiju programmas un studiju plāni tiek izstrādāti un realizēti sadarbībā ar uzņēmumu kā profesionālās darbības vidi, kur topošais speciālists uzkrāj savu pieredzi gan kā students, gan arī vienlaicīgi kā uzņēmuma darbinieks; 3) šaurā nozīmē darba vidē balstītās mācības ir saistītas ar studentu kā topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju profesionālajām praksēm

izglītības iestāžu bāzes uzņēmumos. Promocijas darba 2. pedagoģiskajā eksperimentā topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas veicināšanas modeļa koncepcijas īstenošanā eksperimentālajā grupā tika realizēta darba vidē balstīto mācību šaurā nozīme, neizslēdzot iespēju tuvākajā perspektīvā ĒVU studiju programmas ietvaros ieviest darba vidē balstīto mācību plašo nozīmi.

Darba vidē balstīto mācību izpausmes var būt ļoti daudzveidīgas. Ir pieņemts izdalīt darba vidē balstīto mācību trīs pamatnostādnes: 1) mācības darbam; 2) mācības darba vidē; 3) mācības caur darbu jeb ar darba palīdzību, aktīvi darbojoties (Boud, Solomon, 2001; Clarke, Copeland, 2003; Gray, 2001; Lamanski, Mewis, Overton, 2011).

Darba vidē balstītās mācības ne tikai veicina profesionālo attīstību, bet arī profesionālās identitātes un konkurētspējas veidošanos, jo studenta domāšana mainās no “*Es un Profesionālās darbības vide*” uz “*Es profesionālās darbības vidē*”. Darba vidē balstītās mācības veicina topošā viesmīlības uzņēmumu vadītāja gatavības patstāvīgai un atbildīgai profesionālai darbībai veidošanos.

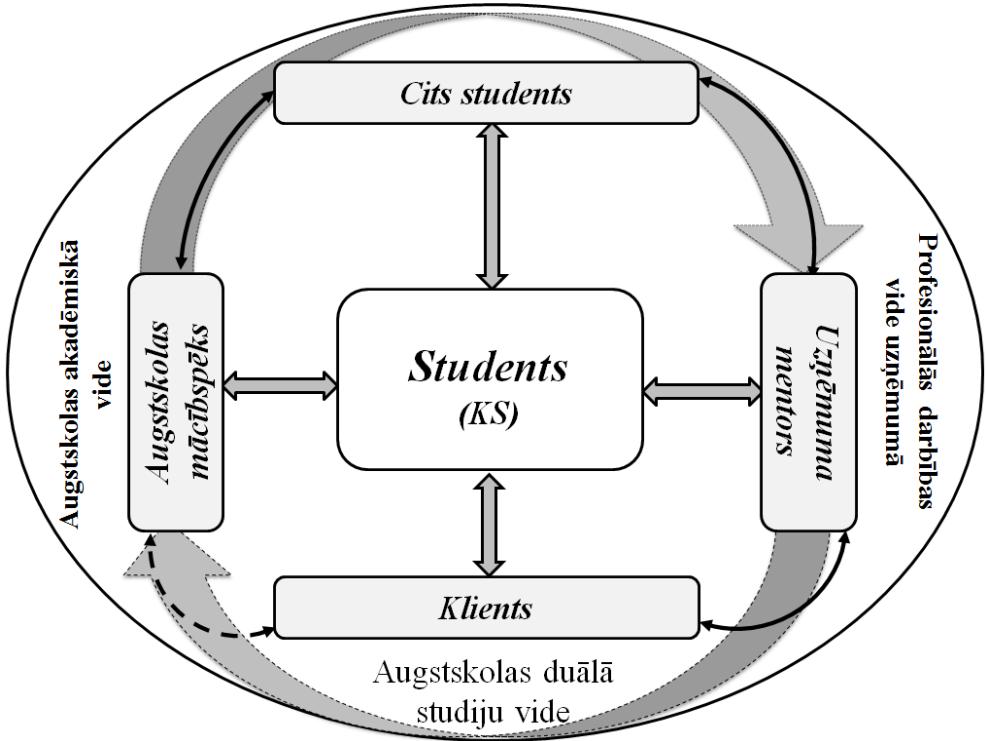
Darba vidē balstītās mācības pēc savas būtības ir transformatīvas mācības, kā rezultātā topošajam viesmīlības uzņēmumu vadītājam veidojas pasaules redzējums, konceptuāla izpratne profesionālajā darbībā, tiek uzkrātas personīgi svarīgas sistēmiskas zināšanas, kas savukārt nodrošina kopveseluma skatījumu, tiek attīstīta spriestspēja, spējas, zināšanas un prasmes izmantot radoši un situatīvi problēmuzdevumu risināšanā, attīstās kritiskā domāšana un lemtspēja. Tas viss kopumā ir topošā viesmīlības uzņēmumu vadītāja ieguvums uzkrātās pieredzes veidā.

2.1.2. Mijiedarbības princips

Savukārt 2.1.2. apakšnodaļas *Mijiedarbības princips* saturs balstīts uz vēl vienu ekoloģiskās piejas izpausmi, proti, sistēmisko domāšanu, kā arī nostādnēm, ka vide ir (Katane, 2005; Katane, 2007a; Katane, 2009): mijiedarbības sistēma, kurā var izdalīt vairākas apakšsistēmas, t.sk. vides subjektu mijiedarbības, t.sk. sadarbības, sistēmas: diādes, tetrādes un cita veida sadarbības sistēmas starp cilvēkiem kā vides subjektiem.

Topošā viesmīlības uzņēmumu vadītāja konkurētspēja izpaužas profesionālajā darbībā, t.sk. dažāda veida sadarbībā. Konkurētspējīgu studentu sagatavošanā svarīgākā loma ir augstskolai, kurai jāorganizē sistēmiska un sistemātiska mijiedarbība ar viesmīlības uzņēmumiem un darba devējiem. Promocijas darbā augstskolas duālā studiju vide tiek pamatota kā *mijiedarbības sistēma* (skat. 7. att.), kurā izdalīti vairāki mijiedarbības subjekti, kas raksturo (Īriste, Katane, 2014):

- gan starpinstitucionālo sadarbības sistēmu (augstskola - prakses bāzes uzņēmums);
- gan starppersonu sadarbības sistēmu (subjekts - subjekts līmenī).

7. att. Augstskolas duālā studiju vide kā mijiedarbības sistēma
 (Avots: autores veidots, tālāk attīstīts no Īrište, Katane, 2014)

Sadarbībai jānoris ar dialoga starpniecību. Starpinstitucionālās sadarbības rezultāts ir ilglaicīgas savstarpēji izdevīgas sadarbības veidošana ar mērķi nodarbināt konkurētspējīgus studentus un absolventus, kā arī būtiska studentu zināšanu ieguves motivācijas paaugstināšana un prasmju un iemaņu iegūšana profesijā, kas izpaužas nodarbību apmeklējuma pieaugumā, sekmības paaugstināšanā un prakšu iziešanas efektivitātē. Trīs diādiskās mijiedarbības veidi un/vai posmi starppersonu līmenī atklājas, studentiem izejot Viesnīcu praksi 2. kursā, Restorānu praksi 3. kursā un Vadības praksi 4. kursā, profesionālās darbības funkciju grūtības pakāpē un atbildības līmenī.

Veiksmīgas profesionālās prakses norises gadījumā, ieguvēji – sākot no finansiālajiem, beidzot ar karjeras attīstību un akadēmisko progresu būs visām tās norisē iesaistītajām pusēm – studentam, augstskolai, prakses uzņēmumam un viesmīlības nozarei kopumā.

2.2. Konstruktīvisma pieeja

Mūsdienās viena no didaktiskajām prasībām ir nodrošināt tādu studiju vidi, kas veicinātu studentu izziņas darbību, radošumu, spriestspēju un lemtspēju, elastīgumu domāšanā, darbībā un saskarsmē, sekmējot problēmorientēto uzdevumu risināšanas un sadarbības, t.sk. viedokļu apmaiņas, pieredzes uzkrāšanu, attieksmju, t.sk. atbildīguma veidošanos, refleksiju, pašaktivitāti studijās, kompetentuma, t.sk. profesionālās darbības vides kompetences, un profesionālās identitātes veidošanos un attīstību. Tieši šāda studiju vide kopumā nodrošina topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas attīstību. Atbildi uz jautājumu, kā šo didaktisko prasību veiksmīgi īstenot, sniedz **konstruktīvisma pieeja**.

2.2.1. Pieredzē balstītās mācīšanās princips

Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas struktūras modelī (skat. 1. att.) pieredze ir pamatota kā speciālista konkurētspējas bāze, tāpēc par vienu no topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas veicināšanas principiem studiju vidē ir izvēlēts *pieredzē balstītās mācīšanās princips*, kas pamatots 2.2.1. apakšnodaļā.

Neskatoties uz konstruktīvisma dažādo virzienu pausto ideju atšķirībām, teorētisko pētījumu rezultātā (Cannella, Reiff, 1994; Kroll, LaBoskey, 1996; Leino, 1994; Richardson, 1997) tika izdalītas un apkopotas vairākas kopīgas iezīmes:

- students aktīvi veido pats savas zināšanas ar jēgu un radoši, un šis process notiek mījsakarībās: ar saturu nevis imitējot vai atkārtojot; ar viņa esošo pieredzi, kā arī idejām, atzinībām un notikumiem mācīšanās laikā;
- galvenais konstruktīvisma pieejas mērķis ir metakognīcija (refleksijas augstākā pakāpe atspoguļojoša mūsu domāšanas un problēmu risināšanas procesus (angļu val. the higher order process of reflecting), kurai ir spēcīgs problēmu risināšanas potenciāls. Studentam, sastopoties ar problēmu, viņš/viņa var reflektēt ne tikai par tās struktūru, bet gan strukturēt savas pieejas problēmai un ġenerēt alternatīvas, produktīvākas stratēģijas.
- izziņas funkcija ir adaptācijai: students mēģina izprast un organizēt zināšanas, lai pielāgotos apkārtējai videi un pasaulei kopumā;
- emocījām un motivācijai ir būtiska loma pieredzes veidošanā;
- mācībspēkam/mentoram ir jābūt profesionālim – jāspēj integrēt mācību saturs (viela), pedagoģiskās zināšanas, studentu īpašības, kā arī izveidot piemērotu studiju vidi.

Vairāki konstruktīvisma pieejas sekotāji (Brown, Collins, 1989; Jonassen, 1994) savos pētījumos uzsver vajadzību pēc atvērtas autentiskas mācību vides, kurā students pats var attīstīt sev svarīgas zināšanas. Tas radīja *konstruktīvismā balstītās mācīšanās vides* (angļu val. *constructivist learning environment – CLE*) vadlīniju un kritēriju attīstību.

Konstruktīvisma pieeju viesmīlības izglītības jomā pētījuši: Feeney, Murphy, 2016; Hera, 2016; Paris, 2011; Yap, Jung, Kisseleff, 2015; Zwaal, Otting, 2010 u.c.

2.2.2. Pašaktivitātes un aktīvās mācīšanās princips

Pašaktivitātes un aktīvās mācīšanās princips ir nodefinēts un pamatots vairāku autoru publikācijās (Avis, Fisher, Thompson, 2010; Bonwell, Eison, 1991; Briede, 2013; Chickering, Gamson, 1989; Collins, Brown, Holum 1991; Cuseo, 2010; Dale, 1969; Diesterweg, 1873; Felder et al., 2000; Guglielmino, Guglielmino, 1994; Kasworm, 1992; Knowles, 1975; Knowles, Holton, Swanson, 2007; McKeachie, 1972; Meyer, Jones, 1993; Prince, 2004; Божович, 1955; Пилипец, Клименко, Буслова, 2014; Шурыгина, 2012 u.c.).

Personības pašaktivitātes un pašattīstības veicināšana ir galvenais izglītības mērķis un priekšnosacījums, jo izglītību, t.sk. jaunas zināšanas, cilvēks iegūst pats savas daudzveidīgās darbības un pūliņu rezultātā. Tātad pašaktivitāte vienlaicīgi ir izglītības līdzeklis un rezultāts (Guglielmino, Guglielmino, 1994; Knowles, 1975). Vienīgais, ko indivīds var iegūt no ārpuses ir ierosme.

Aktīvā mācīšanās izpaužas dažādos veidos, t.sk. studentu sadarbībā un kopdarbībā. Ja mācību procesa laikā studentiem tiek dota iespēja strādāt kopā, atbalstīt vienam otru, pielietojot dažādus līdzekļus un informācijas avotus, ejot uz savu mācīšanās mērķu sasniegšanu un problēmu risināšanas aktivitātēm (Gance, 2002; Grabinger, Dunlap, 1995; Wilson, 1996), t.i., izmantojot pašaktivitātes un aktīvās mācīšanās principu, tiek veicināta topošo speciālistu profesionālā attīstība, līdz ar to arī konkurētspēja.

2.3. Refleksija kā konkurētspējas attīstības priekšnoteikums, veicināšanas pedagoģiskais līdzeklis un vēlamais rezultāts

Promocijas darba 2.3. apakšnodaļā *Refleksija kā konkurētspējas attīstības priekšnoteikums, veicināšanas pedagoģiskais līdzeklis un vēlamais rezultāts* refleksija tiek raksturota: 1) gan kā pašizvērtējuma un pašnovērtējuma pamats un kā konkurētspējas attīstības priekšnoteikums; 2) gan kā konkurētspējas attīstību veicinošs pedagoģiskais līdzeklis; 3) gan arī kā vēlamais konkurētspējas attīstības rezultāts.

Viena no personības pašvadības svarīgajām funkcijām ir refleksija. Promocijas darbā refleksija ir pamatota no šādiem aspektiem: 1) profesionālās attīstības vadība; 2) karjeras pašvadība.

Profesionālās attīstības vadība. 20. gs. sākumā amerikāņu zinātnieks Dž. Djuijs (Dewey, 1910) aktualizē refleksijas nozīmi cilvēka domāšanas un profesionālās attīstības jomā. Viņš norāda, ka refleksijas pamatā ir refleksīva doma, kas atšķirībā no brīvi plūstošas, impulsīvas domas ir: fokusēta, strukturēta, loģiska, kalpo par pamatu nākamajai domai, ikviens pieņemums tiek pamatots ar pārbaudītu argumentu, būtisks profesionālo zināšanu avots darba kvalitātes paaugstināšanā, jo liek jaunajiem speciālistiem meklēt jaunus domāšanas ceļus.

Līdzīs universitātes profesors A. Hargrīvs (Hargreaves, 1995), pētot profesionālo attīstību, uzsver četru refleksijas dimensiju būtiskumu, kuras var attiecināt arī uz topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju: 1) tehniskā dimensija; 2) morālā dimensija; 3) emocionālā dimensija; 4) politiskā dimensija.

Refleksija ir sarežģīts un daudzšķautņains personīgās pieredzes ieguves process, kas topošajam viesmīlības uzņēmumu vadītājam palīdz noformulēt iegūtos rezultātus, pārdefinēt, (re)strukturizēt nākamo darbību mērķus, koriģēt savu izglītības, profesionālās attīstības ceļu (Admiraal, Wubbels, Korthagen, 2001). Kā norāda zinātnieki M. Killevey un A. Malouni (Killeavy, Moloney, 2010), refleksīvās pieejas veidošanas darbībai jākļūst par svarīgāko aktivitāti nākotnes profesionālu attīstībā. Mūsdienu nepastāvīgajos dzīves apstākļos, arī darba apstākļi nepārtraukti mainās. Tādēļ topošajam viesmīlības uzņēmumu vadītājam jābūt gatavam sev uzdot jautājumus par savu profesionālo sniegumu un pašam jāmeklē atbildes. Refleksija šajā gadījumā ir spēcīgs impuls nepārtrauktai personības un profesionālajai attīstībai un pašvirzītajām studijām (Gallacher, 1997).

Karjeras pašvadība. Globalizācijas procesu ietekmē karjeras veidošana klūst grūti prognozējama, tāpēc palielinās paša indivīda loma karjeras plānošanā, darba meklējumos un darba iegūšanā, kā arī darba saglabāšanā, lai nodrošinātu savu nodarbināmību, kas ir viens no konkurētspējas rādītājiem.

Lai topošais viesmīlības uzņēmumu vadītājs gūtu panākumus, viņam ir jāmācās pašam no savas pieredzes, jo cilvēks pieredzi var iegūt tikai patstāvīgi, indivīdam iekšēji piedaloties šajā procesā, tādēļ šī refleksija tiek dēvēta par pašrefleksiju (Brigmane, 2012).

Pašrefleksija, kas balstīta uz humānisma pamatiem, būtu apgūstama kā mācīšanās komponents pašpieredzes pilnveidošanās procesā katram mācību procesa (tajā skaitā profesionālās prakses) dalībniekiem – studentam, mācībspēkam, mentoram.

Gan iepriekšējā pašpieredze, gan arī individuālā pieredze, kas veidojas studiju laikā, piemēram, attiecības ar uzņēmuma kolēģiem, mentoru, klientiem, nodrošina pamatu kritiskajai refleksijai un dialogam, kas novēd pie jaunas perspektīvas (Herber, 1998) – indivīda svarīgākais uzdevums nodarbinātībā ir jaunu kompetenču apgūšana, kas dod iespēju būt konkurētspējīgam darba tirgū konkrētos apstākļos.

Izglītības konsultante A. Lekornu (Le Cornu, 2001) norāda, ka rietumu pasaulē arvien vairāk diskutē par vērtējošo refleksiju, kas atklāj jaunas atskārsmes un skatījumu. Konstruktīvistu paradigmā par cilvēka pašveidošanos (angļu val. *self-construction*), vērtējošai

refleksijai piešķirta būtiska loma dažāda veida zināšanu un pilnīgākas savas personības konstruēšanā.

Lai mācībspēki, studenti un mentori, kuri studiju procesa laikā cenšas attīstīt, pilnīgot savu pašpieredzi, auditētu studiju procesa efektivitāti, ir nepieciešama trīspusēja pašrefleksija, kurā novērtējams gan pats studiju process, gan arī tā rezultāts. Nepieciešams *polilogs*, kura laikā atklājas pieredze un vērtējošā refleksija. Polilogs klūst par mācīšanās vidi, kad tiek reflektēta pieredze (Carter, 2002), kad zināšanām tiek piešķirta jēga (Mezirow, 2000), jo kvalitatīvas refleksijas priekšnoteikums ir komunikācijas process ar citiem cilvēkiem (mentoru, ekspertu, kolēgi). Veiksmīga refleksija nav tikai individuāls process, bet arī sociāls notikums, kura kvalitāte lielā mērā atkarīga no psiholoģiskā klimata, ko rada refleksijas partneris.

Jaunzēlandes zinātnieki L.M. Jorgensens un S. Hansens (Jorgensen, Hansen, 2004) konkurētspējas izvērtēšanas kontekstā norāda, ka refleksiju ir viegli atpazīt, bet grūti aprakstīt un izmērīt, tādēļ pētījumu metodoloģijā ir jāakcentē pašu respondentu (studentu) refleksijas ceļā dotā pašnovērtējuma nozīmi, kas sekmē līdzdalības vērtēšanā un atbildības par sava darba rezultātiem veidošanos (Krastiņa, Pipere, 2004).

Studentu refleksijas veicināšana konkurētspējas attīstībai

Tā kā pašvadība ir svarīgs konkurētspējas struktūrkomponenti, tad refleksijas, t.sk. pašizvērtēšanas un pašnovērtēšanas, veicināšana kopumā nodrošina arī topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas attīstību.

Topošajiem viesmīlības uzņēmumu vadītājiem jāspēj gan izvērtēt, gan novērtēt ne tikai savu profesionālo veikumu, bet arī jāmāca to saviem darbiniekiem. Pašizpēte veicina profesionālās darbības pamatvērtību atklāsmi, tā ļaujot klūt par labākiem viesmīlības speciālistiem (Tidwell, Fitzgerald, 2004). Darbinieki, kuri tiek iedrošināti sevi izvērtēt un reflektēt par savu profesionālo darbību, uzlabo tās sniegumu. Šie speciālisti klūst aktīvi profesionālās darbības efektivitātes veicinātāji, viņi izjūt atbildību pret koleģiem, klientiem un vadītāju, tādā veidā brūgējot ceļu uz izcilību jebkurā jomā – gan personīgās dzīves, gan profesionālās darbības (Mundhenk, 2004; Petty, 2009).

Sava darba un rīcības pašizvērtējuma un citu novērtējuma saskaņošana ir būtisks process, kas studentos veido un attīsta atbildību un līdzatbildību, kas, savukārt ir konkurētspējas rādītāji. Tādēļ ir svarīgi studējošajiem kopā ar mācībspēkiem izveidot izvērtēšanas instrumentus pašizvērtējumam. Zinātniskās literatūras analīze rāda, ka *portfolio* metode var lieliski kalpot kā līdzeklis studējošiem savu sasniegumu fiksēšanai, t.i., personīgās attīstības plānošanai. Īpaši aktuāli tas ir viesmīlības jomā, kurā būtiski izvērtēt arī personības īpašības: toleranci, izturību, izvairīšanos no konfliktiem, vēlmi pakalpot klientiem, kuras grūti diagnosticējamas un novērtējamas tradicionālajā vērtēšanas sistēmā, jo tās ir nepieciešams nodemonstrēt.

Portfolio studentu mācību vērtēšanā ir pārliecinoša un daudzveidīga metode, saskaņā ar kuru intelektuālā izaugsme tiek fiksēta rakstiski, tā veicina kritiski refleksīvo procesu, kas bagātina studentu izglītības pieredzi un palīdz viņiem transformēties pašvirzītās, refleksīvās personībās (Zubizarreta, Mills, 2009; Ломакина и др., 2013). Fokusējoties uz mācībām, studentiem jāuzņemas atbildība par savu mācīšanos.

Portfolio metode ir viens no konkurētspējas, t.sk. refleksijas, attīstības veicināšanas pedagoģiskajiem līdzekļiem, jo students gūst pieredzi savas darbības un tās rezultātu pašnovērtēšanā. Portfolio kalpo gan procesa, gan arī rezultātu izvērtēšanai. Pastāv vairāki portfolio veidi, kas var būt izmantojami atsevišķi, gan kombinējot vairākus veidus.

Portfolio metodes vērtība saskatāma apstāklī, ka: 1) studenti mācību procesa laikā ne tikai paši vāc reprezentatīvus sava darba vērtējuma paraugus, bet arī risina kritiski simulējošus jautājumus, kuri fokusēti uz sasniegumiem kā pozitīvu ieguldījumu, pretēji tradicionālajai zināšanu pārbaudei, kas veidota, lai atklātu studentam, ko viņš nav sasniedzis,

iemācījies; 2) notiek akcenta pārbīde no tā, ko students nezina un neprot uz to, ko viņš zina un prot; kvalitatīvu un kvantitatīvu vērtējumu integrācija; 3) pedagoģiskā uzsvara pārnese no vērtējuma uz pašnovērtējumu, kā rezultātā students mācās aktīvi izpausties, formulēt secinājumus, analizēt savu darbu, izteikt savu viedokli un priekšlikumus, tā attīstot kritisko domāšanu, vienlaicīgi uzlabot runas kultūru kā komunikatīvās kompetences sastāvdaļu, kas ir ļoti būtiska topošo viesmīlības vadītāju darbā.

Studenta portfolio atspoguļo galvenos topošā viesmīlības uzņēmuma vadītāja konkurētspējas komponentus, kuru saturiskais piepildījums veido speciālista konkurētspēju profesionālās izglītības un darbības vidē. Tas stimulē studenta sasniegumu motivāciju un: nodrošina studenta individuālo izaugsmi; veicina materiālu kompleksu izveidošanu, kas apstiprina topošā speciālista CV, kā arī īsteno refleksiju un pašnovērtējumu.

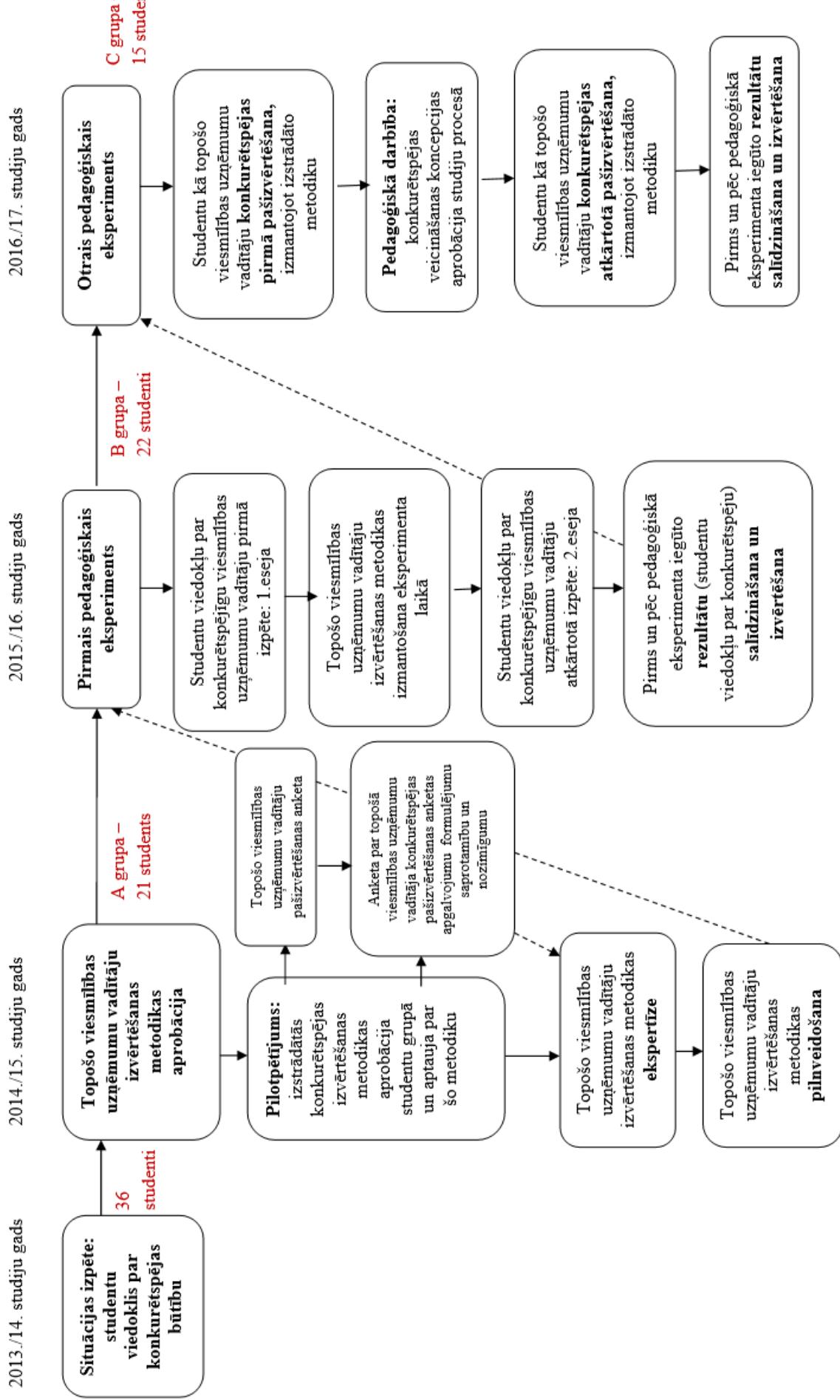
2. DAĻA. EMPIRISKIE PĒTĪJUMI

Promocijas darba otrā daļa veltīta empīriskajiem pētījumiem, kas aprakstīti 4 nodaļās, kas atbilst 4 pētījuma posmiem (skat. 8. att.): 1) *Studentu viedoklis par konkurētspēju: situācijas izpēte* (3. nod.); 2) *Izstrādātās topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas izvērtēšanas metodikas aprobācija* (4. nod.); 3) *Studentu redzējuma paplašināšana un viedokļu mainības veicināšana par konkurētspējas būtību un konkurētspējīgu topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju: Pirmais pedagoģisks eksperiments* (5. nod.); 4) *Studentu konkurētspējas attīstošas studiju vides pētījumi: Otrais pedagoģisks eksperiments* (6. nod.).

Uzsākot empīriskos pētījumus 2013./14. studiju gadā (3. nod.), tika noskaidrots LLU PTF ĒVU studentu viedoklis par konkurētspējīgu personību raksturojošām pazīmēm, studentu pašvērtējums saistībā ar viņu ideālo konkurētspējīgo personību, kā arī topošo speciālistu pašvērtējums saistībā ar viņu pašreizējo konkurētspēju darba tirgū.

2014./15. studiju gadā promocijas darba empīriskajā pētījumā tika aprobēta izstrādātā topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas izvērtēšanas metodika (4. nod.), kas norisinājās 3 posmos: 1. posmā, pilotpētījuma laikā (4.1. apakšnod.), izmantojot izstrādāto metodiku, notika studentu konkurētspējas pašizvērtēšana; turpinājumā ar aptaujas palīdzību tika noskaidrota pašizvērtēšanas anketas saprotamība un tās nozīmīgums, pilotpētījuma posma noslēgumā tika analizēti un izvērtēti iegūtie rezultāti; 2. izstrādātās topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas izvērtēšanas metodikas aprobācijas posmā (4.2. apakšnod.) 4.2.1. apakšnodaļā tika pamatota ekspertu metode kā viena no efektīvākajām metodēm informācijas vākšanā pedagoģiskajos eksperimentos; 4.2.2. apakšnodaļā 3 secīgos posmos attēlota pati ekspertīzes gaita: 1) sagatavošanas posms ar detalizētu ekspertīzes plānojuma izstrādi, ekspertu atlases principu atspoguļošanu, ekspertu aptaujas anketu, darba lapas izstrādi; 2) detalizēta ekspertīzes gaita; ekspertīzes rezultātu analīze un izvērtēšana. Izstrādātās topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas izvērtēšanas metodikas noslēguma jeb 3. posmā (4.2.3. apakšnod.), ekspertīzes celā iegūtie ekspertu komentāri un ieteikumi tika ņemti vērā, kvalitatīvi uzlabojot aptaujas anketas indikatoru formulējumu un atbilstību topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas izvērtēšanai.

Nākošajā empīriskā pētījuma posmā (5. nod.) 2015./16. studiju gadā tika veikts pirmais pedagoģisks eksperiments, lai noskaidrotu, vai, izmantojot izstrādāto, aprobēto, ekspertēto konkurētspējas izvērtēšanas metodiku, iespējama studentu viedokļu maiņa par topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas būtību.

8. att. Empīriko pētījumu struktūras dizains

(Avots: autore veidots)

5.1. apakšnodaļā veikts pirmā pedagoģiskā eksperimenta laikā izmantotās kontentalīzes metodes teorētiskais pamatojums, bet 5.2. apakšnodaļā aprakstīta pirmā pedagoģiskā eksperimenta norise, kuras laikā: 1) LLU studenti rakstīja eseju „*Kāds ir konkurētspējīgs viesmīlības uzņēmumu vadītājs?*”; 2) turpinājumā kā priekšstatu kopuma par konkurētspēju paplašināšanas līdzeklis tika izmantota topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas izvērtēšanas metodika; 3) pēc tās notika atkārtota studentu viedokļu par konkurētspējīgu viesmīlības uzņēmumu vadītāju izpēte esejas „*Kāds ir konkurētspējīgs viesmīlības uzņēmumu vadītājs?*” veidā; 4) pirmā pedagoģiskā eksperimenta noslēgumā tika salīdzināti un izvērtēti pirms un pēc pedagoģiskā eksperimenta iegūto datu apstrādes rezultāti.

Konkurētspējas attīstību veicinošas un transformatīvas augstskolas duālās studiju vides modeļa aprobācija notika otrā pedagoģiskā eksperimenta laikā. Tas norisinājās 2016./17. studiju gadā un sastāvēja no 5 posmiem (6. nod.): 1) eksperimentālās (LLU) un kontrolgrupas (X augstskolas) dalībnieku izvēles pamatojums un izveide; 2) eksperimentālās un kontrolgrupas dalībnieku konkurētspējas pirmā pašizvērtēšana, iegūto datu apkopošana; 3) topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas veicināšanas modeļa koncepcijas īstenošana eksperimentālajā grupā; 4) eksperimentālās un kontrolgrupas dalībnieku konkurētspējas atkārtotā pašizvērtēšana, iegūto datu apkopošana, 5) iegūto datu primārā un sekundārā matemātiskā apstrāde, rezultātu analīze, izvērtēšana.

3. Studentu viedoklis par konkurētspēju: Situācijas izpēte

3. nodaļā *Situācijas izpēte par studentu viedokli par konkurētspējas būtību* atspoguļots empīriskais pētījums, kas norisinājās LLU laika posmā no 2013. gada jūnijs līdz 2014. gada februārim. Aptaujā piedalījās 36 ĒVU studiju programmas 1. kursa studenti.

Situācijas izpētes mērķis. Noskaidrot studentu viedokli par konkurētspējīgu personību raksturojošām pazīmēm.

Tika izvirzīti divi pētījuma jautājumi: 1) Kāda ir konkurētspējīga personība? 2) Kāds ir studentu pašvērtējums saistībā ar viņu ideālo konkurētspējīgo personību?

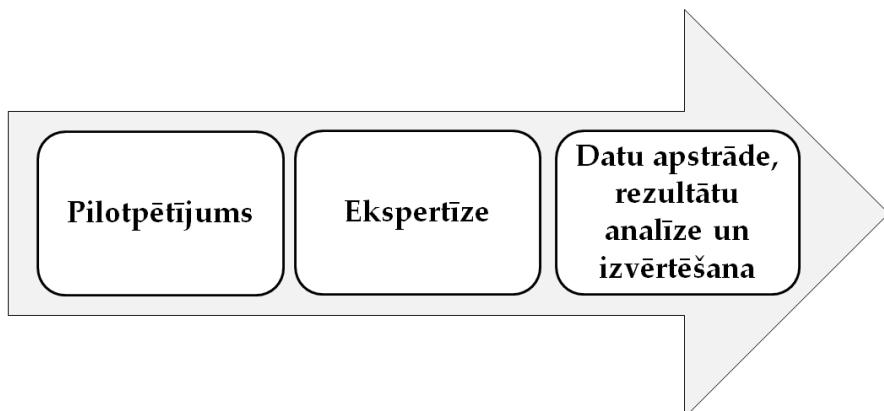
Situācijas izpēte par studentu viedokli par konkurētspējas būtību rāda, ka gan zinātnieku, gan arī studentu domas par konkurētspējīgai personībai piemītošām īpašībām nav viennozīmīgs: tiek nosauktas ļoti dažādas īpašības, kas apliecina konkurētspējas jēdzienu plašumu. Aptaujas rezultātā studenti kopumā min 55 dažādas konkurētspējīgas personības īpašības. Kā svarīgāko personības konkurētspējas pazīmi studenti min: gudrību, izglītotību, profesionālo kompetenci (frekvence: n=20), kas ļauj secināt, ka konkurētspējīga personība ir tāda personība, kurai piemīt zināšanas kādā no profesionālās darbības jomām. Tādējādi studentu skatījumā konkurētspējīga personība tiek vērtēta gan no personības kvalitāšu aspekta, gan no profesionālās darbības un iegūstamās specialitātes aspekta.

KS personībai nepieciešamo un studentam piemītošo īpašību īpatsvars rāda, ka tikai 9% studentu vēlamās un esošās īpašības ir intervālā no 0.76-1, savukārt 66% studentu šis rādītājs ir intervālā no 0.26-0.75. Neskatoties uz profesionālās kompetences trūkumu, 27.8% studenti savas iespējas darba tirgū vērtē kā labas, bet 8.3% - kā teicamas.

4. Izstrādātās topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas izvērtēšanas metodikas aprobācija

Promocijas darba 4. nodaļā *Izstrādātās topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas izvērtēšanas metodikas aprobācija* aprakstītais pētījums sastāvēja no 3 posmiem (skat. 9. att.). Pētījuma gaita un rezultāti ir iekļauti divās apakšnodaļās:

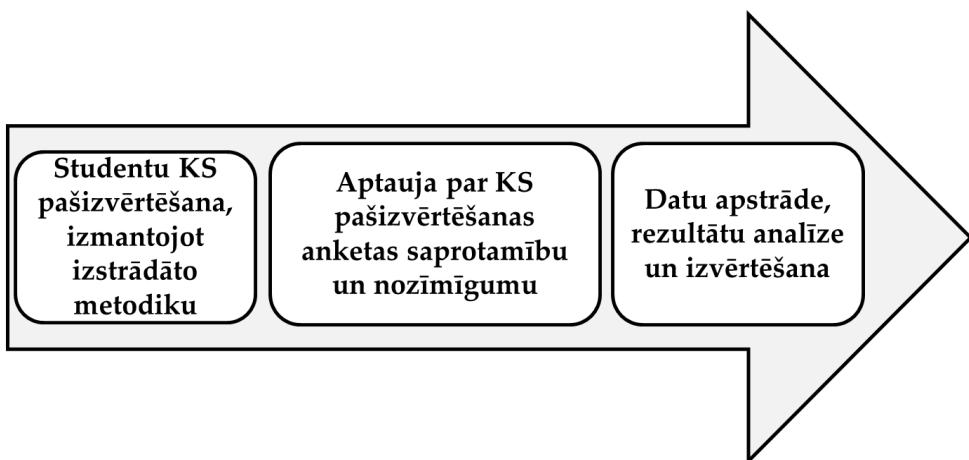
Pilotpētījums (4.1. apakšnod.) un *Izstrādātās studentu konkurētspējas izvērtēšanas metodikas ekspertīze* (4.2. apakšnod.).

9. att. Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas izvērtēšanas metodikas aprobācijas posmi
(Avots: autores veidots)

4.1. Pilotpētījums

Promocijas darba 4.1. apakšnodaļā aprakstīta pilotpētījuma gaita (skat. 10. att.), kuras mērķis bija topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas pašizvērtēšanas anketas aprobācija, kas tika izstrādāta, balstoties uz topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas struktūras modeli (1. nod.).

10. att. Pilotpētījuma gaitas struktūra
(Avots: autores veidots)

Tika izvirzīts pilotpētījuma jautājums. Vai izstrādātajā topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas pašizvērtēšanas anketā indikatoru formulējums ir saprotams un nozīmīgs?

Pilotpētījumā veiktās aptaujas rezultāti liecina par to, ka visi 203 topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas pašizvērtēšanas aptaujas anketā iekļautie indikatori (rādītāji) formulēti skaidri un saprotami.

No 21 respondenta, kas piedalījās pētījumā, 20 respondentiem topošā viesmīlības uzņēmumu vadītājiem konkurētspējas pašizvērtēšanas aptaujas anketa sniedza atbildi par konkurētspējas būtību; 17 studentiem tās ietekmē mainījusies izpratne par konkurētspējas būtību. Deviņpadsmit no 21 respondenta apstiprināja, ka ar konkurētspējas pašizvērtēšanas aptaujas anketas palīdzību, viņuprāt, var vispusīgi un detalizēti novērtēt topošā viesmīlības uzņēmuma vadītāja konkurētspēju. 12 respondentiem topošā viesmīlības uzņēmumu vadītāja

konkurētspējas pašizvērtēšanas aptaujas anketa lika aizdomāties par konkurētspēju kopumā, savukārt 18 no 21 studentiem 203 indikatoru anketa atklāja jēdziena *konkurētspēja* plašumu un daudzšķautņainumu, 16 studentiem tā lika aizdomāties, pie kā jāpiestrādā, lai klūtu konkurētspējīgāki kopumā.

4.2. Izstrādātās studentu konkurētspējas izvērtēšanas metodikas ekspertīze

4.2. apakšnodaļas sākumā veikts eksperimentālajā daļā izmantotās ekspertu metodes teorētiskais pamatojums (4.2.1. apakšnod.), kam seko topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas izvērtēšanas indikatoru sistēmas, attiecīgi ar četrām indikatoru grupām, kā arī konkurētspējas līmeņu noteikšanas metodikas un iegūto rezultātu interpretācijas pa konkurētspējas izvērtējuma līmeņiem, ekspertīzes apraksts (4.2.2. apakšnod.).

4.2.1. Eksperimentālajā daļā izmantotās ekspertu metodes teorētiskais pamatojums

Ekspertu metode tiek plaši izmantota psiholoģiskajos un pedagoģiskajos eksperimentos un tiek uzskatīta par vienu no visefektīvākajām informācijas vākšanā (Bogner, Lutting, Menz, 2014; Bogner, Menz, 2005; Bogner, Menz, 2009; Dexter, 1970; Helmer, 1983; Lewthwaite, Nind, 2016; Kaynak, Bloom, Leibold, 1994; Meuser, Nagel, 2009; Muskat, Blackman, Muskat, 2012; Rieger, 1986; Vasermanis, Šķilttere, Krasts, 2004; Waissbluth, De Gortari, 1990; Аксютина, Колмогорова, 2012; Китаев, 1975; Новикова, 2001; Попова, 2015; Протасевич, 2014; Северин, 2014; Татарченкова, 1997; Тюрин, 2013; Черепанов, 1989 u.c.).

Pētījuma rezultāti liecina, ka eksperts ir speciālists, kas ir ne tikai praktiķis, bet arī labi sagatavots teorētiķis, kas viņam dod iespēju analizēt, vērtēt un prognozēt pētāmā objekta attīstības scenārijus. Aptaujas rezultāti, kas pamatojas uz ekspertu spriedumu, tiek dēvēti par ekspertu vērtējumu, bet pati metode bieži vien par – ekspertīzi, ekspertatzinumu vai ekspertvērtējumu metodi.

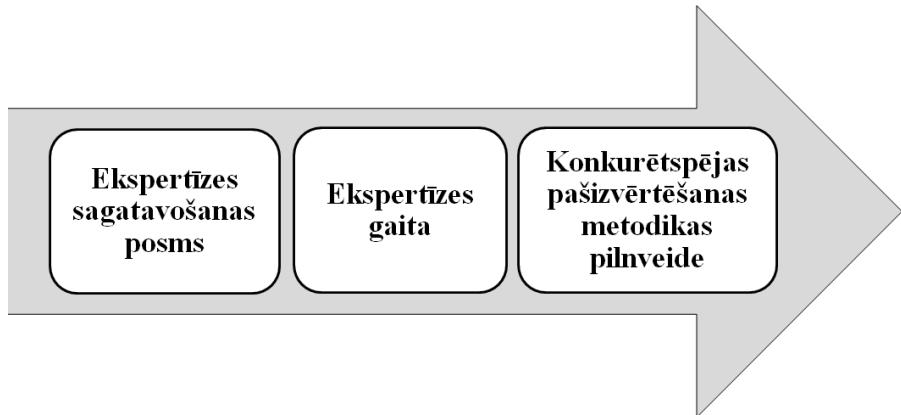
Izšķir vairākus ekspertu metodes veidus: *Delfi metode*, *SEER metode*, *PATTERN sistēma*, *Programmprognozēšanas metode*, „*Prāta vētra*”, *Komisiju metode*.

Promocijas darba ietvaros izstrādātās studentu konkurētspējas izvērtēšanas metodikas ekspertīzei tika izvēlēta modificētā *Delfi metode*.

4.2.2. Ekspertīzes gaita

Apakšnodaļā aprakstīta topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas izvērtēšanas metodikas ekspertīzes gaita, kas norisinājās vairākos posmos (skat. 11. att.).

Ekspertīzes *sagatavošanas posmā* detalizēti aprakstīta ekspertīzes plānojuma izstrāde: ekspertīzes mērķa, jautājumu un uzdevumu formulēšana, pētījuma metožu izvēle. Ekspertu atlase, tās principi. Ekspertīzes veikšanai tika uzaicināti 5 eksperti, kuru kompetence atbilda topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas veicināšanas un izvērtēšanas mērķim. Apakšnodaļā atspoguļots katra eksperta kompetences un pieredzes raksturojums.

11. att. Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas izvērtēšanas metodikas ekspertīzes dizains
 (Avots: autores veidots)

Lai varētu pamatot ekspertīzes ceļā iegūto datu validitāti par topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas izvērtēšanas metodiku, pētījuma datu analīzes sākumā tika dota ekspertu kompetences analīze un izvērtējums, balstoties uz izstrādāto ekspertu aptaujas anketu, kurā ietverti 14 jautājumi. Ekspertu darba lapā par topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas izvērtēšanas metodiku tika iekļauti 9 vērtējuma kritēriji.

Tālāk seko detalizēts ekspertīzes gaitas apraksts.

4.2.3. Ekspertīzes rezultātu analīze un izvērtēšana

4.2.3. apakšnodaļā attēloti izstrādātās topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas izvērtēšanas metodikas ekspertvērtējumu rezultāti.

Ekspertīzes rezultātā iegūto datu aprakstošās statistikas analīze ļāva secināt, ka visaugstākais vērtējums kopsummā tika dots šādiem kritērijiem:

- izstrādātās topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas izvērtēšanas metodikas aktualitāte un praktiskais piemesums (devums) viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas pētniecībā un izvērtēšanā pedagoģijas zinātnes jomā ($\Sigma 50$);
- izstrādātās topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas izvērtēšanas metodikas aktualitāte un praktiskais piemesums (devums) viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas pētniecībā un izvērtēšanā karjeras attīstības vadības, cilvēkresursu vadības jomā ($\Sigma 50$);
- topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas izvērtēšanas metodikas, t.sk. aptaujas anketas, atbilstība izstrādātajam un zinātniski pamatotajam konkurētspējas struktūras modelim: konkurētspējas komponentiem un to indikatoriem ($\Sigma 49$);
- topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas izvērtēšanas metodikas rezultātu analīzes un izvērtēšanas metodikas, t.sk. konkrēti konkurētspējas līmeņu noteikšanas metodikas korektums ($\Sigma 49$).

Datu sekundārās apstrādes rezultātā (*Kendela W (tau_c) tests* SPSS 21.0 lietojumprogrammā) iegūtā secinošā statistika par vienprātību ekspertu vērtējumos rāda, ka $\chi^2 = 30.702 > \chi^2_{0.01}$; $8 = 20.09$, bet vienprātības jeb konkordācijas koeficients $W = 0.768$ ir tuvāk 1, nekā 0, tad var secināt, ka var noraidīt nulles hipotēzi H_0 un pieņemt H_1 , tas nozīmē, ka *pastāv sakarības starp dažādu ekspertu vērtējumiem* (starp ekspertiem ir vienprātība). Līdz ar to: izstrādātā un ekspertēšanas procesā izvērtētā topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas izvērtēšanas metodika balstās uz zinātniskiem pamatiem, proti, uz izstrādāto konkurētspējas struktūras modeli; topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas izvērtēšanas metodika ir uzskatāma par devumu gan viesmīlības nozares

profesionālās izglītības pētniecības, gan pedagoģijas zinātnes, gan vadībzinātņu jomā; konkurētspējas izvērtēšanas metodika ir izmantojama ne tikai topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju, bet arī jau strādājošo jauno speciālistu konkurētspējas izvērtēšanai; izstrādātās konkurētspējas pašizvērtēšanas aptaujas anketas satura formulējumi ir studentiem saprotami, kopumā aptaujas anketa ir studentiem draudzīga un ekoloģiska.

5. Studentu redzējuma paplašināšana un viedokļu mainības veicināšana par konkurētspējas būtību un konkurētspējīgu topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju: Pirmais pedagoģiskais eksperiments

Promocijas darba 5. nodaļā atspoguļots pirmais pedagoģiskais eksperiments, lai noskaidrotu, vai, izmantojot izstrādāto, zinātniski pamatoto, studentu aprobēto un ekspertu ekspertēto konkurētspējas izvērtēšanas metodiku, iespējama studentu viedokļu maiņa par konkurētspējas būtību un konkurētspējīgu topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju.

Promocijas darba 5. nodaļa sastāv no 3 apakšnodaļām.

5.1. Eksperimentālajā daļā izmantotās kontentanalīzes metodes teorētiskais pamatojums

Apakšnodaļā analizētas kontentanalīzes metodes definīcijas, aplūkoti kontentanalīzes līmeņi, kā arī divas biežāk izmantotās pieejas: induktīvā un deduktīvā.

Balstoties uz zinātnisko literatūru par kontentanalīzi, identificēti kontentanalīzes soli jeb analīzes procesa stadijas:

- tiek izvirzīts/i pētījuma jautājums/i, uzdevumi, ko pētnieks vēlas noskaidrot ar kontentanalīzes palīdzību;
- komunikācijas satura un paraugu atlase;
- komunikācijas satura sadalīšana fragmentos jeb satura vienībās, kas atspoguļo respondenta apgalvojumus, kuri raksturo/interpretē viņa pieredzi;
- tiek noskaidrota satura vienību jēga, un notiek to grupēšana analītiskās kategorijās. Tādā veidā tiek savienotas atsevišķu respondentu pieredzes;
- iegūto datu kodēšana un analīze;
- jēdzienu ievietošana plašākā struktūrā, proti, modelī vai teorijā, kas paredz izskaidrot: jēdzienus, diapazonu, parādību dinamiku, jau esošo teoriju ierobežojumus vai specifisko izmantošanas gadījumu atklāšanu, kā arī jaunu teoriju attīstīšanu.

Virzoties no atsevišķa respondenta ikdienas apgalvojuma uz abstraktāku, zinātnisku daudzu gadījumu apgalvojumu pārklāšanās, atklājas kontentanalīzes būtība. Ar kontentanalīzes palīdzību iespējams noteikt topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju attieksmes, viedokļu maiņas tendencies, pētot viena vai daudzu vienas jomas autoru tekstu, laikā, kā arī atklāt atšķirības, kas raksturo dažādu autoru tekstu saturu.

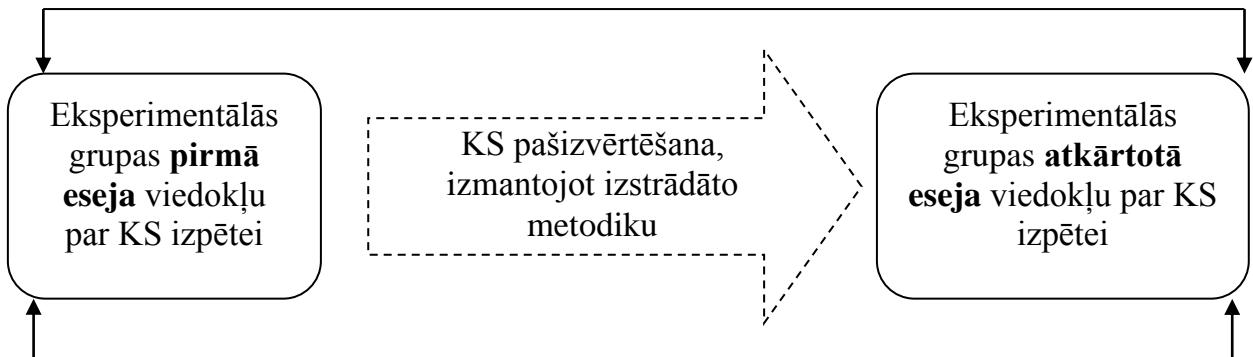
5.2. Pirmā pedagoģiskā eksperimenta gaita

Pirmais pedagoģiskais eksperiments (2015./2016. st.g.) norisinājās 3 secīgos posmos (skat. 12. att.) un tas atspoguļots 5.2. apakšnodaļā.

- 2016. gada martā 22 studiju programmas ĒVU 4. kursa studenti rakstīja eseju „Kāds ir konkurētspējīgs viesmīlības uzņēmumu vadītājs?“.
- 2016. gada aprīlī 22 studiju programmas ĒVU 4. kursa studenti veica sevis kā topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas izvērtēšanu, praksē aprobējot izstrādāto, ekspertēto konkurētspējas izvērtēšanas metodiku.

- 2016. gada maijā 22 studiju programmas ĒVU 4. kurga studenti atkārtoti rakstīja eseju „Kāds ir konkurētspējīgs viesmīlības uzņēmumu vadītājs?”.

Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas pašizvērtēšanas metodika kā priekšstatu kopuma par konkurētspēju paplašināšanas līdzeklis

12. att. **Eksperimenta gaitas dizains**
(Avots: autores veidots)

Pētījumā tika izmantota izstrādātā, teorētiski pamatojotā, studentu aprobētā un ekspertu ekspertētā konkurētspējas izvērtēšanas metodika, t.sk. studentu aptaujas anketa, kā eksperimenta pedagoģiskais līdzeklis, lai veicinātu izmaiņas studentu viedokļos par konkurētspējas būtību kopumā un savas profesijas pārstāvju konkurētspēju.

Anketas aizpildīšana ilga 35 minūtes, tā norisinājās LLU PTF Uztura katedras telpās.

5.3. Pētījuma datu apstrāde un rezultātu analīze

Visas 44 studentu e-vidē iesniegtās esejas tika vairākkārt izlasītas. Katra eseja tika sadalīta fragmentos jeb satura vienībās, kuras raksturo/interpretē esejas autora pieredzi par konkurētspējīgu viesmīlības uzņēmumu vadītāju. Šīs satura vienības sākotnēji tika izrakstītas, grupētas analītiskās kategorijās, izteiktas psiholoģijas/pedagoģijas terminos un ievietotas tabulā, kurā visi konkurētspējas indikatori atbilda autores izstrādātajai viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas izvērtēšanas metodikai. Tika veikta iegūto rezultātu kvalitatīvā analīze, salīdzinot pirmās eseju analīzes un otrās esejas analīzes rezultātā iegūtos datus.

Pēc tam kvalitatīvo pētījumu rezultāti tika pārvērsti kvantitatīvajās vērtībās, nosakot vārdu savienojumu, frāžu biežumu atbilstoši katram konkurētspējas indikatoram. Datu apstrādes pēdējā posmā tika veikta iegūto **datu matemātiskā apstrāde** aprakstošās statistikas un secinošās statistikas ieguvei, izmantojot *Vilkoksona* un *Zīmju testu* SPSS (21.0) lietojumprogrammā.

Tika izvirzītas divas datu apstrādes hipotēzes:

H₀: pedagoģiskā eksperimenta laikā studentu viedokļi par konkurētspējīgu viesmīlības uzņēmumu vadītāju pēc savas konkurētspējas pašizvērtēšanas nav mainījušies: 1. esejas rezultāti = 2. esejas rezultāti.

H₁: pedagoģiskā eksperimenta laikā studentu viedokļi par konkurētspējīgu viesmīlības uzņēmumu vadītāju pēc savas konkurētspējas pašizvērtēšanas ir mainījušies:

1. esejas rezultāti ≠ 2. esejas rezultāti.

Iegūtie *Vilkoksona testa* rezultāti (skat. 1. tab.), liecina par to, ka notikušas izmaiņas studentu viedokļos par konkurētspējīgu viesmīlības uzņēmumu vadītāju atbilstoši KS izvērtēšanas metodikas 135 indikatoriem no kopējiem 203 indikatoriem.

Vilkoksona testa rezultāti

	Rādītāji	N	Ranga vērtība	Rangu summa
Pirms pedagoģiskā eksperimenta – Pēc pedagoģiskā eksperimenta	Negatīvie rangi	17	25.65	436.00
	Pozitīvie Rangi	135	74.10	8744.00
	Bez izmaiņām	68		
	Kopā	203		

*Vilkoksona testa rezultātā iegūtā secinošā statistika (skat. 2. tab.) rāda, ka: p – vērtība=0.000< α =0.001, kas liecina par pedagoģiskā eksperimenta laikā notikušajām *izcili būtiskām izmaiņām* studentu viedokļos par konkurētspējīgu viesmīlības uzņēmumu vadītāju.*

Zīmju testa rezultāti neatšķirās no Vilkoksona testa rezultātiem.

Vilkoksona testa secinošā statistika

Vērtības	Pirms pedagoģiskā eksperimenta – Pēc pedagoģiskā eksperimenta
Z- vērtība	-9.160
p – vērtība (Asymp. Sig. (2-tailed))	0.000

6. Studentu konkurētspējas attīstošas studiju vides pētījumi: Otrais pedagoģiskais eksperiments

Promocijas darba 6. nodaļā atspoguļots otrs pedagoģiskais eksperiments, tas norisinājās 2016./2017. studiju gada ietvaros un sastāvēja no vairākiem posmiem (skat. 13. att.). Tā mērķis bija: *Konkurētspējas attīstību veicinošas un transformatīvas augstskolas duālās studiju vides modeļa aprobācija.*

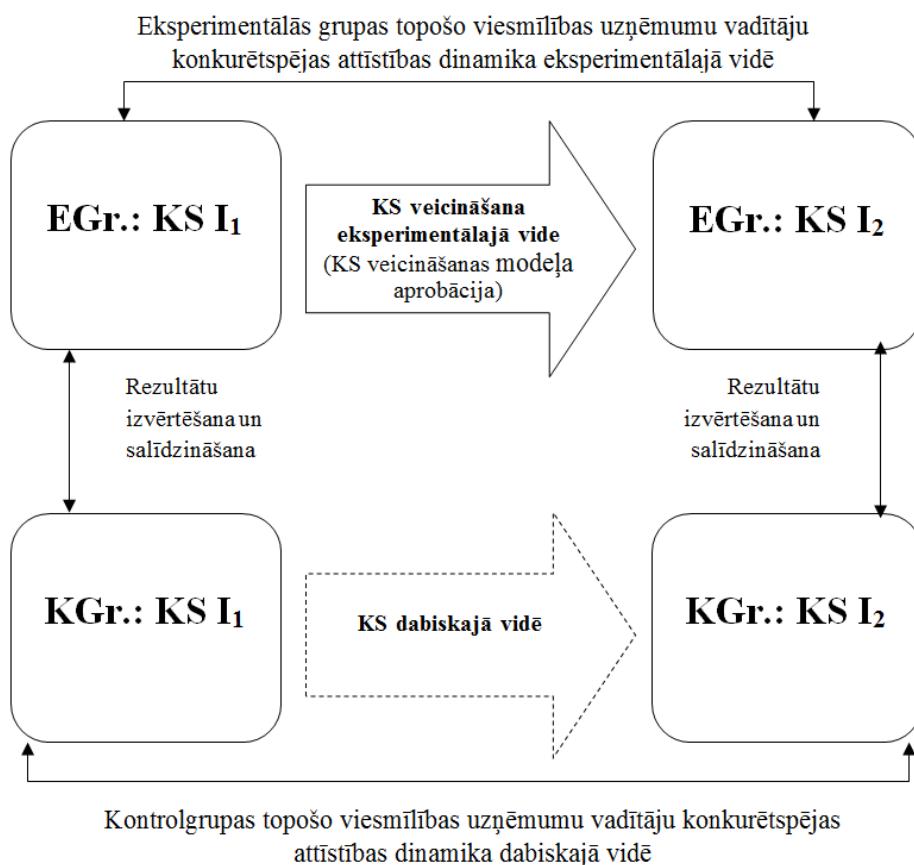
Tika izvirzīti četri pētījuma jautājumi

- Kāds ir eksperimentālās un kontrolgrupas dalībnieku konkurētspējas pašizvērtējums pedagoģiskā eksperimenta sākumā? Vai pastāv sakritība starp abu grupu konkurētspējas pašizvērtējumiem eksperimenta sākumā?
- Kāds eksperimentālās un kontrolgrupas dalībnieku konkurētspējas pašizvērtējums pedagoģiskā eksperimenta beigās? Vai pastāv sakritība starp abu grupu konkurētspējas pašizvērtējumiem eksperimenta beigās?
- Vai ir notikušas izmaiņas eksperimentālās grupas konkurētspējas attīstībā, salīdzinot pašizvērtējuma rezultātus, kas iegūti pedagoģiskā eksperimenta beigās ar pašizvērtējuma rezultātiem eksperimenta sākumā?
- Vai ir notikušas izmaiņas kontrolgrupas konkurētspējas attīstībā, salīdzinot pašizvērtējuma rezultātus, kas iegūti pedagoģiskā eksperimenta beigās, ar pašizvērtējuma rezultātiem eksperimenta sākumā?

Mērķa sasniegšanai tika izvirzīti četri pētījuma uzdevumi

- Veikt kontrolgrupas un eksperimentālās grupas topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas pirmo pašizvērtēšanu, izmantojot izstrādāto metodiku pedagoģiskā eksperimenta sākumā. Salīdzināt un izvērtēt iegūtos rezultātus.
- Veikt konkurētspējas attīstību veicinošas un transformatīvas augstskolas duālās studiju vides modeļa aprobāciju ar eksperimentālo grupu.

- Veikt kontrolgrupas un eksperimentālās grupas topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas atkārtoto pašizvērtēšanu, izmantojot izstrādāto metodiku pedagoģiskā eksperimenta beigās. Salīdzināt un izvērtēt iegūtos rezultātus.
- Salīdzināt un izvērtēt kontrolgrupas un eksperimentālās grupas topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas pašizvērtēšanu rezultātus, kas iegūti eksperimenta sākumā un beigās, lai noskaidrotu gan eksperimentālās grupas, gan kontrolgrupas dalībnieku konkurētspējas attīstības dinamiku, nosakot differences.

13. att. Otrā pedagoģiskā eksperimenta dizains (Avots: autores veidots)

Abreviatūru atšifrējums:

- EGr.: KS I₁** – Eksperimentālās grupas studentu konkurētspējas pirmā izvērtēšana
EGr.: KS I₂ – Eksperimentālās grupas studentu konkurētspējas atkārtotā izvērtēšana
KGr.: KS I₁ – Kontrolgrupas studentu konkurētspējas pirmā izvērtēšana
KGr.: KS I₂ – Kontrolgrupas studentu konkurētspējas atkārtotā izvērtēšana

Pētījuma metodes

Pedagoģiskais eksperiments

- **Datu ieguves metodes:** studentu aptauja konkurētspējas pašizvērtējumu ieguvei, izmantojot izstrādātās aptaujas anketas.
- **Datu matemātiskās apstrādes metodes:**
  - datu primārā matemātiskā apstrāde *aprakstošā statistikas ieguvei* un tās rezultātu vizualizācija attēlu veidā, izmantojot konkurētspējas līmeņa noteikšanas metodiku;
  - datu sekundārā matemātiskā apstrāde *secinošās statistikas ieguvei*: 1) *Vilkoksona tests* un *Zīmju tests* (SPSS 21.0 lietojumprogrammā) diferenču noteikšanai starp divām saistītām pazīmju paraugkopām un notikušo izmaiņu būtiskuma izvērtēšanai eksperimentālās

grupas ietvaros un kontrolgrupas ietvaros; 2) *Mann- Vitneja tests* un *Kolmogorova - Smirnova tests* (SPSS 21.0 lietojumprogrammā), lai salīdzinātu divu nesaistīto pazīmju paraugkopas.

Pētījuma bāze

- *Pētījuma vieta:* LLU PTF Uztura katedra; X augstskola
- *Pētījuma dalībnieki:*
- **eksperimentālā grupa:** LLU studiju programmas *Ēdināšanas un viesnīcu uzņēmējdarbības* (turpmāk – ĒVU) 4. kurga 15 studenti;
- **kontrolgrupa:** X augstskolas studiju programmas *Tūrisma un viesmīlības uzņēmumu vadības* 4. kurga 18 studenti.

Ar eksperimentālo grupu tika veikta konkurētspējas attīstību veicinošas un transformatīvas augstskolas duālās studiju vides modeļa aprobācija studiju procesā, savukārt ar kontrolgrupu šīs plānotās un organizētās pedagoģiskās aktivitātes netika veiktas, proti, kontrolgrupas studentu konkurētspējas attīstība norisinājās dabiskajā citas augstskolas studiju vidē.

Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas pašizvērtēšanas dati tika vākti otrā pedagoģiskā eksperimenta sākumā (2016./2017. studiju gada septembrī) un eksperimenta noslēgumā (2016./2017. studiju gada maijā).

Dati tika apstrādāti, lai:

- salīdzinātu 15 eksperimentālās grupas un 18 kontrolgrupas studentu konkurētspējas pašizvērtējumu rezultātus pedagoģiskā eksperimenta sākumā;
- salīdzinātu katru eksperimentālās grupas studenta KS pašizvērtējuma dinamiku pirms un pēc pedagoģiskā eksperimenta, lai izvērtētu, cik būtiskas izmaiņas notikušas topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas attīstībā, aprobējot konkurētspējas attīstību veicinošas un transformatīvas augstskolas duālās studiju vides modeli, kā pedagoģisko līdzekli izmantojot izstrādāto, aprobēto un ekspertēto topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas izvērtēšanas metodiku;
- salīdzinātu 18 kontrolgrupas katru studenta konkurētspējas pašizvērtējuma dinamiku 2016./2017. studiju gada sākumā un noslēgumā, lai izvērtētu, cik būtiskas izmaiņas notikušas topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas attīstībā dabiskajā augstskolas vidē;
- salīdzinātu 15 eksperimentālās grupas un 18 kontrolgrupas studentu konkurētspējas pašizvērtējumu rezultātus pedagoģiskā eksperimenta sākumā un beigās, lai izvērtētu, cik būtiskas izmaiņas notikušas salīdzinot konkurētspējas pašizvērtējumus eksperimentālās grupas iztvēruma kopā, kur tika veikta konkurētspējas veicināšanas modeļa koncepcijas aprobācija studiju procesā un kontrolgrupas iztvēruma kopā, kur konkurētspējas attīstība notika dabiskā studiju vidē, kā pedagoģisko līdzekli izmantojot izstrādāto, aprobēto un ekspertēto topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas izvērtēšanas metodiku;
- salīdzinātu 15 eksperimentālās grupas studentu konkurētspējas pašizvērtējuma indikatoru TOP 30 pirms un pēc pedagoģiskā eksperimenta;
- analizētu 15 eksperimentālās grupas studentu konkurētspējas pašizvērtējuma izmaiņas pedagoģiskā eksperimenta laikā profesionālās darbības vides kompetences indikatoros.

6.1. Pirmais posms: pedagoģiskā eksperimenta sagatavošanas posms

Apakšnodaļā pamatooti kontrolgrupas izvēles principi; salīdzinātas X augstskolas *Tūrisma un viesmīlības uzņēmumu vadības* un LLU *Ēdināšanas un viesnīcu uzņēmējdarbības* studiju programmas.

Būtiskākā atšķirība, salīdzinot studiju kursus abās augstskolās ir tā, ka LLU uzsvars tiek likts uz ēdināšanas un uztura jomu, savukārt X augstskolā – tūrisma jomu.

6.2. Otrais posms: eksperimentālās un kontrolgrupas dalībnieku konkurētspējas pirmā pašizvērtēšana un tās rezultāti

Pirmā studentu konkurētspējas pašizvērtēšana notika 2016./2017. studiju gada septembrī. Pētījumā tika izmantota izstrādātā, teorētiski pamatotā, studentu aprobētā un speciālistu-ekspertu vērtētā (ekspertētā) konkurētspējas izvērtēšanas metodika, t.sk. studentu aptaujas anketa, kā eksperimenta pedagoģiskais līdzeklis, lai noskaidrotu eksperimentālās un kontrolgrupas dalībnieku konkurētspējas līmeni otrā pedagoģiskā eksperimenta sākumā.

Pēc datu ieguves un primārās apstrādes tika veikta pedagoģiskā eksperimenta sākotnējo rezultātu salīdzināšana, izmantojot izstrādāto KS līmeņa noteikšanas metodiku. Iegūtie pētījuma rezultāti liecina, ka eksperimentālās grupas 9 studentiem, līdzīgi kā kontrolgrupas 9 studentiem KS pašizvērtējumā sasniegts trešais KS līmenis, kas atbilst vidējam KS līmenim. Ceturtais KS līmenis ir 6 eksperimentālās un 8 kontrolgrupas studentiem. Savukārt ar zemu KS līmeni (otrais KS līmenis) ir sevi novērtējis viens kontrolgrupas students. Tātad, gan eksperimentālās, gan kontrolgrupas studentiem pirms pedagoģiskā eksperimenta ir līdzīgs KS pašizvērtējuma līmenis.

Otrā pedagoģiskā eksperimenta sākumā veiktā secinošā statistika (*Mann-Vitneja tests* un *Kolmogorova-Smirnova tests* SPSS 21.0 lietojumprogrammā) liecina par to, ka pastāv laba sakritība starp abu grupu studentu konkurētspējas pašizvērtēšanas rādītāju summām un konkurētspējas koeficientiem pirms pedagoģiskā eksperimenta. *Mann-Vitneja testa* secinošā statistika par LLU un X augstskolas studentu konkurētspējas pašizvērtējumu summu salīdzinājumiem: $p\text{-vērtība}=0.588>\alpha=0.05$ (labā sakritība), bet konkurētspējas koeficientiem $p\text{-vērtība}=0.612>\alpha=0.05$ (labā sakritība). Arī *Kolmogorova-Smirnova testa* secinošā statistika rāda līdzīgus rezultātus gan eksperimentālās, gan kontrolgrupas studentu konkurētspējas pašizvērtējumu summu salīdzinājumā pirms pedagoģiskā eksperimenta $p\text{-vērtība}=0.407>\alpha=0.05$ (labā sakritība), konkurētspējas koeficientu $p\text{-vērtība}=0.659>\alpha=0.05$ (labā sakritība), tātad konkurētspējas pašizvērtējums ir līdzīgs, kas ļauj secināt, ka nevar noraidīt hipotēzi H_0 , *pastāv sakritība starp eksperimentālās grupas un kontrolgrupas studentu konkurētspējas pašizvērtēšanas rādītāju summām un konkurētspējas koeficientiem pirms pedagoģiskā eksperimenta*.

6.3. Trešais posms: topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas veicināšanas studiju vidē modeļa aprobācija eksperimentālajā grupā

Apakšnodaļā aprakstīta eksperimentālā darbība: *Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas veicinošas un transformatīvas augstskolas duālās studiju vides modeļa aprobācija*. Tādējādi LLU 15 ĒVU 4. kurga studentu konkurētspējas attīstība norisinājās eksperimentālajā vidē, balstoties uz topošo VUV konkurētspējas attīstību veicinošas un transformatīvas augstskolas duālās studiju vides pamatojuma un nodrošinājuma studijās filozofiski metodoloģisko bāzi, abām konceptuālajām pieejām un no tām izrietošajiem principiem (skat. 2. nod.), savukārt X augstskolas 18 TVNUV konkurētspējas attīstība notika dabiskajā augstskolas studiju vidē.

2016./2017. studiju gadā realizēto aktivitāšu apraksts tika strukturēts saskaņā ar izstrādāto *Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas attīstību veicinošu un transformatīvu augstskolas duālās studiju vides modeli*.

6.4. Ceturtais posms: kontrolgrupas un eksperimentālās grupas topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas atkārtotā pašizvērtēšana, iegūto datu primārā un sekundārā matemātiskā apstrāde, rezultātu analīze un izvērtēšana

Atkārtotās topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas pašizvērtēšanas, kas notika 2016./2017. studiju gada jūnijā, apraksts seko 6.4. apakšnodalā.

Otrā pedagoģiskā eksperimenta noslēgumā, pēc *Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas veicinošas un transformatīvas augstskolas duālās studiju vides* modeļa aprobācijas, tikai 2 eksperimentālās grupas studentiem pēc atkārtotā KS pašizvērtējuma kopējā līmeņa noteikšanas, tas ir vidējs (3. līmenis), 10 studentiem tas ir augsts, bet 3 studentiem – ļoti augsts. Kontrolgrupas studentiem KS līmeņu sadalījums pēc pedagoģiskā eksperimenta ir sekojošs: vienam studentam tas ir zems, 10 studentiem – vidējs, bet 7 studentu KS līmenis ir augsts. Augstāko KS līmeni nav sasniedzis neviens no kontrolgrupas studentiem. Tādējādi pēc otrā pedagoģiskā eksperimenta ir saskatāmas eksperimentālās un kontrolgrupas studentu KS līmeņu differences.

Atkārtotajai topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas pašizvērtēšanas sekundārai iegūto datu apstrādei, tika izmantoti *Mann-Vitneja tests* un *Kolmogorova-Smirnova tests* SPSS 21.0 lietojumprogrammā. *Mann-Vitneja testa* rezultāti rāda, ka LLU un X augstskolas studentu konkurētspējas pašizvērtējumu summu un konkurētspējas koeficientu abpusējās hipotēzes p-vērtība=0.001< α =0.05 (izcili būtiskas atšķirības). To pašu liecina *Kolmogorova – Smirnova testa* rezultāti, proti: LLU un X augstskolas studentu konkurētspējas pašizvērtējumu summu un KS koeficientu abpusējās hipotēzes p-vērtība=0.013< α =0.05 (būtiskas atšķirības), tāpēc var noraidīt nulles hipotēzi H_0 un pieņemt hipotēzi H_1 , *pastāv izcili būtiskas atšķirības starp eksperimentālās grupas un kontrolgrupas studentu konkurētspējas pašizvērtēšanas rādītāju summām un konkurētspējas pašizvērtējuma rezultātu konkurētspējas koeficientiem pēc pedagoģiskā eksperimenta.*

6.5. Iegūto rezultātu salīdzināšana un izvērtēšana

Apakšnodalā tika analizēti otrā pedagoģiskā eksperimenta noslēguma posmā iegūtie rezultāti, izvērtējot topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju KS attīstību 2016./2017. studiju gadā eksperimentālās un kontrolgrupas ietvaros.

LLU studentu iztvēruma kopas īpatsvara rādītāji *Zīmju testa* secinošai statistikai individuālās konkurētspējas pašizvērtējuma dinamikas izvērtēšanā liecina par izcili būtiskām atšķirībām (p-vērtība≤ 0.001< α =0.05) 10 studentiem no iztvēruma kopas, bet 2 studentiem KS pašizvērtēšanas radītājos vērojamas būtiskas atšķirības konkurētspējas pašizvērtējuma dinamikā pirms un pēc pedagoģiskā eksperimenta. Arī *Vilkoksona testa* secinošā statistika apliecinā, ka eksperimentālās grupas iztvēruma kopā studentu konkurētspējas koeficientos pirms un pēc pedagoģiskā eksperimenta notikušas ļoti būtiskas atšķirības p-vērtība=0.007<0.05.

X augstskolas studentu iztvēruma kopas īpatsvara rādītāji *Zīmju testa* secinošai statistikai individuālās konkurētspējas pašizvērtējuma dinamikas izvērtēšanā liecina par izcili būtiskām atšķirībām (p-vērtība≤ 0.001< α =0.05) 9 studentiem no iztvēruma kopas, bet 2 studentiem KS pašizvērtēšanas radītājos vērojamas būtiskas atšķirības konkurētspējas pašizvērtējuma dinamikā pirms un pēc pedagoģiskā eksperimenta. *Vilkoksona testa* secinošā statistika apliecinā, ka kontrolgrupas iztvēruma kopā studentu konkurētspējas koeficientos pirms un pēc pedagoģiskā eksperimenta pastāv sakritība p-vērtība =0.056<0.05.

Otrā pedagoģiskā eksperimenta noslēgumā, 9 eksperimentālās grupas studentiem, salīdzinot KS pašizvērtējuma līmeņus pirms un pēc otrā pedagoģiskā eksperimenta, ir

notikušas izmaiņas: 8 pozitīvas, kur 1., 2. un 15. studentiem tās notikušas pat par 2 līmeņiem: no 3. KS līmeņa (vidējs) uz 5. KS līmeni (loti augsts). 6 studentiem KS līmenis ir palicis tajās pašas KS pašizvērtējuma līmeņa robežās, bet ar pozitīvām tendencēm. Kontrolgrupas studentu KS pašizvērtējuma līmeņu izvērtējumā tikai vienam studentam notikusi KS līmeņa paaugstināšanās no 3. KS līmeņa, kas atbilst vidējam KS līmenim uz 4. KS līmeni (augsts KS līmenis), pārējiem studentiem KS līmenis palicis pirms pedagoģiskā eksperimenta līmenī.

Eksperimentālajā grupā gan pirms, gan pēc pedagoģiskā eksperimenta TOP 30 savas vietas saglabāja (mainot rangus) 15 konkurētspējas pašizvērtēšanas indikatori.

Otrā pedagoģiskā eksperimenta noslēgumā profesionālās darbības vides kompetences rādītāju analīze liecina, ka: *sociālkultūras kompetences* komponentā 17 indikatoros no 28 ir notikušas statistiski būtiskas izmaiņas; *viesmīlības tehnoloģiju kompetencē* no 11 indikatoriem statistiski būtiskas izmaiņas notikušas vienā indikatorā, savukārt 4 indikatoros vērojama mērena sakritība, bet 2 indikatoros novērojama vāja sakritība. Trijiem šīs kompetences pašizvērtējuma indikatoriem koeficienti jau pirms pedagoģiskā eksperimenta ir augsti. *Digitālajā kompetencē* statistiski būtiskas izmaiņas notikušas 4 indikatoros, pārējos astoņos šīs kompetences indikatoros novērojama statistiski nozīmīga sakritība, bet trijos indikatoros iezīmējas vāja sakritība. Arī šajā kompetencē vairākiem indikatoriem pašizvērtējuma koeficienti jau pirms pedagoģiskā eksperimenta bija augsti. *Uzņēmējkompetences un vadības kompetences* 34 pašizvērtējuma indikatoros vērojama sekojoša aina: statistiski būtiskas izmaiņas notikušas ar 16 indikatoriem, bet 18 indikatori uzrāda statistiski nebūtiskas izmaiņas. *Tiesiskās kompetences* 7 pašizvērtējuma indikatori pirms un pēc pedagoģiskā eksperimenta uzrāda statistiski būtiskas izmaiņas.

Pedagoģiskajā eksperimentā izmantotā topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju izvērtēšanas metodika ļauj daudzpusīgi izvērtēt topošo speciālistu konkurētspēju, tā izmantojama arī turpmākajā studentu izpētē.

Ja LLU *Ēdināšanas un viesnīcu uzņēmējdarbības* studiju programmā tiks arī turpmāk izmantots izstrādātais *Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas attīstību veicinošais un transformatīvais augstskolas duālās studiju vides modelis*, ir iespējams būtiski veicināt topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas attīstību.

BŪTISKĀKIE SECINĀJUMI

- Speciālista konkurētspējas pamatojumā un pētniecībā ir saskatāmas trīs metodoloģiskās piejas: *kvalitatīvā, funkcionālā* un *strukturālā*. Kvalitatīvā pieja ļauj konkurētspēju pētīt ne tikai kā rezultātu, bet arī kā fenomenu, kas nemītīgi attīstās izglītības, personības un profesionālās attīstības procesā, un kas izpaužas darbībā. Strukturālā pieja konkurētspējas jēdziena pamatojumā ļauj izdalīt konkurētspējas struktūrā vairākus komponentus.
- Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas struktūra sastāv no četriem komponentiem: paškonceptcijas, personības virzības, pašvadības un profesionālās darbības vides kompetences komponenta. Visu šo konkurētspējas struktūrdaļu bāze ir pieredze.
- Personības *Es koncepcija* jeb *paškoncepcija* ir sarežģīta, daudzkomponentu sistēma, personības integrāls mehānisms. Paškoncepcija veidojas socializācijas, procesā, t.i., mijiedarbībā ar apkārtējo sociālo vidi, tomēr to nosaka arī noteikti somatiski un individuāli determinanti. Personības *Es koncepcijā* centrālo vietu ieņem *priekšstatu kopums par sevi* un *sevis paša vērtējums*, kas ir divu vērtējumu: pašvērtējuma un citvērtējuma saskaņotības rezultāts. Ja personības pašvērtējums nesaskan ar citvērtējumu, veidojas kognitīvā disonanse un emocionālais diskomforts. Personības pašvērtējums lielā mērā nosaka, vai pretenziju līmenis ir adekvāts vai neadekvāts (pazemināts vai paaugstināts).

- *Personības virzība* ir motīvu sistēma, kuru veido personības vajadzības, intereses, mērķi un nodomi, vērtības un attieksmes, ideāli, pārliecības, pasaules redzējumi, kas būtiski ietekmē personības darbību, uzvedību un saskarsmi. *Personības virzībai* konkurētspējas kontekstā piemīt šāda struktūra: virzība uz sevi kā personību un arī kā profesionāli; virzība uz citiem cilvēkiem (tajā skaitā kolēgiem); virzība uz darbības saturu (priekšmetisko daļu).
- *Pašvadības komponentā* centrālais elements ir *griba*. Personības pašvadības sistēmā būtisku lomu ieņem arī *emocijas* un to vadība jeb *emocionālā inteliģence*, kā arī *personības elastīgums*.
- *Profesionālās darbības vides kompetence* ir speciālista konkurētspējas, ieskaitot tās struktūrdaļas - *kompetentuma*, integrāla sastāvdaļa, kuras pamatojums balstās uz ekoloģisko pieeju. Profesionālās darbības vides kompetence ir komplikēts, kopvesels vairāku apakškompetenču kopums, kas sevī ietver: sociālkultūras kompetenci (profesionālā darbība sociālajā vidē un kultūrvidē), viesmīlības tehnoloģiju kompetenci (profesionālā darbība viesmīlības tehnoloģiju vidē), digitālo kompetenci (profesionālā darbība informācijas un komunikācijas tehnoloģiju vidē), uzņēmējkompetenci un vadības kompetenci (profesionālā darbība uzņēmējdarbības vidē), tiesisko kompetenci (profesionālā darbība tiesiskā vidē) un kas veidojas mijiedarbībā ar pārējiem konkurētspējas komponentiem (paškonceptcijas, personības virzības un pašvadības komponentu) un profesionālās darbības pieredzi, kas uzkrāta profesionālās darbības vidē. *Profesionālās darbības vides kompetence* izpaužas dažāda veida spējās veikt patstāvīgi un atbildīgi, radoši un elastīgi (atkarībā no situācijas) dažāda veida profesionālās darbības funkcijas, kas izriet no profesionālās darbības vides daudzajiem kontekstiem un ar tiem saistītām profesionālās darbības vides apakškompetencēm.
- *Pieredze* ir īpaša sociālās realitātes forma, sava veida izmaiņas, uzlabojumi zināšanās un spējās, kas rodas individuālām svarīgu notikumu un rīcību rezultātā. Zināšanas, to pielietošana praksē un pieredze nodrošina noteiktas uzvedības stratēģiju, kas tiek realizēta konkrētā situācijā un nodrošina nevis abstraktu spekulatīvu savas uzvedības novērtējumu, bet gan maksimāli tuvinātu turpmākajai rīcībai. Par konkurētspējīgu viesmīlības uzņēmumuma vadītāju var klūt profesionālās darbības rezultātā, iegūstot pieredzi, kas veidojas darbojoties profesionālajā, t.i., viesmīlības jomā, veidojot horizontālo/vertikālo karjeru, paplašinot savas darbības sfēru.
- Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspēja attīstās mijiedarbībā ar augstskolas duālo studiju vidi, kuru veido augstskolas akadēmiskā vide un profesionālās darbības vide prakses bāzes uzņēmumā. Lai varētu veicināt topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspēju augstskolas duālajā studiju vidē, ir jābalstās uz ekoloģisko un konstruktīvisma pieeju un no šīm pieejām izrietošiem principiem: darba vidē balstīto mācību principu, mijiedarbības, t.sk. sadarbības, principu, pieredzē balstītās mācīšanās principu, pašaktivitātes un aktīvās mācīšanās principu, refleksijas principu. Lai studentu konkurētspējas attīstība notiku sekmīgi, augstskolas duālajā studiju vidē ir svarīgas šādas funkcijas: veicināšanas funkcija, transformatīvā funkcija.
- Personības profesionālās attīstības veicināšana ir pedagoģiskās mijiedarbības sistēma, kurā mērķtiecīgi sadarbojas augstskolas mācībspēki un/vai prakšu mentori uzņēmumos un studenti. Tas ir process, kurā tiek veiktas vairākas pedagoģiskās funkcijas un izmantoti dažādi pedagoģiskie līdzekļi. Topošo speciālistu konkurētspējas attīstības veicināšana realizējama ar: attīstībai atbilstošas un atbalstošas vides nodrošinājumu (viens no svarīgākajām pedagoģiskajām/akadēmiskajām funkcijām); profesionālu mentoringu prakses vietā, kā arī augstskolas mācībspēka un prakses vietu mentoru sadarbību. Rezultātā pārmaiņu process izglītībā un izglītības procesā kopumā iegūst dažādas formas un izglītības rezultāti atspoguļo/reflektē notiekosās modifikācijas un transformāciju jeb pārveidi.

- Darba vidē balstītās mācības pēc savas būtības ir transformatīvas mācības, kā rezultātā topošajam viesmīlības uzņēmumu vadītājam veidojas pasaules redzējums, konceptuāla izpratne profesionālajā darbībā, tiek uzkrātas personīgi svarīgas sistēmiskas zināšanas, kas savukārt nodrošina kopveseluma skatījumu, tiek attīstīta spriestspēja, spējas zināšanas un prasmes izmantot radoši un situatīvi problēmuzdevumu risināšanā, attīstās kritiskā domāšana un lemtspēja. Tas viss kopumā ir topošā viesmīlības uzņēmumu vadītāja ieguvums uzkrātās pieredzes veidā.
- Topošā viesmīlības uzņēmumu vadītāja konkurētspēja izpaužas profesionālajā darbībā, t.sk. dažāda veida sadarbībā. Konkurētspējīgu studentu sagatavošanā svarīgākā loma ir augstskolai, kurai jāorganizē sistēmiska un sistemātiska mijiedarbība ar viesmīlības uzņēmumiem un darba devējiem. Sadarbībai jānoris ar dialoga starpniecību divos līmeņos: 1) starpinstitucionālajā līmenī un 2) starppersonu līmenī. Starpinstitucionālās sadarbības rezultāts ir ilglaicīgas savstarpēji izdevīgas sadarbības veidošana ar mērķi nodarbināt konkurētspējīgus studentus un absolventus, kā arī būtiska studentu zināšanu ieguves motivācijas paaugstināšana un prasmju un iemaņu iegūšana profesijā, kas izpaužas nodarbību apmeklējuma pieaugumā, sekmības paaugstināšanā un prakšu iziešanas efektivitātē. Trīs diādiskās mijiedarbības veidi un/vai posmi starppersonu līmenī atklājas, studentiem izejot *Viesnīcu praksi* 2. kursā, *Restorānu praksi* 3. kursā un *Vadības praksi* 4. kursā, profesionālās darbības funkciju grūtības pakāpē un atbildības līmenī.
- Pieredzē balstītā un aktīvā mācīšanās ir svarīgi topošo speciālistu konkurētspējas veicināšanas principi augstskolas studiju vidē. Teorētisko pētījumu rezultāti parāda šo konstruktīvisma pieejas principu kompleksumu, pamatojuma un interpretācijas daudzveidīgumu un īstenošanas lielo variativitāti. Svarīgu vietu šo abu principu īstenošanā ieņem sadarbība, diskusijas kā viedokļu apmaiņas process, sociālās, t.sk. saskarsmes, pieredzes uzkrāšana, profesionālo problēmuzdevumu risināšanas ceļu meklējumi. Tas viss klūst par pamatu kompetentai, patstāvīgai un atbildīgai profesionālai darbībai, kas ir topošā speciālista konkurētspējas attīstības priekšnoteikums, viens no konkurētspējas izpausmes veidiem un arī konkurētspējas attīstības rezultāts augstskolas studiju vidē.
- Refleksijai ir personības pašvadības funkcija, uz kuru iespējams paraudzīties no: 1) profesionālās attīstības vadības un 2) karjeras pašvadības skatupunkta. Turklat refleksija ir gan process, kalpojot mācībspēkam par operatīvās informēšanas un kontrolēšanas instrumentu, gan rezultāts – iepazīstinot pašu topošo speciālistu ar savas izglītošanās makrostruktūru. Portfolio metode ir viens no konkurētspējas, t.sk. refleksijas, attīstības veicināšanas pedagoģiskajiem līdzekļiem, jo students gūst pieredzi savas darbības un tās rezultātu pašnovērtēšanā. Portfolio kalpo gan procesa, gan arī rezultātu izvērtēšanai. Pastāv vairāki portfolio veidi, kas var būt izmantojami atsevišķi, gan kombinējot vairākus veidus.
- Situācijas izpēte par studentu viedokli par konkurētspējas būtību rāda, ka gan zinātnieku, gan arī studentu domas par konkurētspējīgai personībai piemītošām īpašībām nav viennozīmīgs: tiek nosauktas ļoti dažādas īpašības, kas apliecina konkurētspējas jēdzienā plašumu. Studentu skatījumā konkurētspējīga personība tiek vērtēta gan no personības kvalitāšu aspekta, gan no profesionālās darbības un iegūstamās specialitātes aspekta.
- Pilotpētījumā veiktās aptaujas rezultāti liecina par to, ka visi 203 topošā viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas pašizvērtēšanas aptaujas anketā iekļautie indikatori formulēti skaidri un saprotami. Ar izstrādātās konkurētspējas pašizvērtēšanas aptaujas anketas palīdzību var vispusīgi un detalizēti novērtēt topošā viesmīlības uzņēmuma vadītāja konkurētspēju, likt aizdomāties topošajiem speciālistiem par konkurētspēju kopumā, kā arī atklāt jēdziena *konkurētspēja* plašumu un daudzšķautnainību. Būtiski, ka konkurētspējas pašizvērtēšanas aptaujas anketa studentiem lika aizdomāties, pie kā jāpiestrādā, lai klūtu konkurētspējīgāki kopumā.

- Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas izvērtēšanas metodikas ekspertīze ļauj secināt, ka izstrādātā un ekspertēšanas procesā izvērtētā topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas izvērtēšanas metodika balstās uz zinātniskiem pamatiem, proti, uz izstrādāto konkurētspējas struktūras modeli; topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas izvērtēšanas metodika ir uzskatāma par devumu gan viesmīlības nozares profesionālās izglītības pētniecības, gan pedagoģijas zinātnes, gan vadībzinātnu jomā; konkurētspējas izvērtēšanas metodika ir izmantojama ne tikai topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju, bet arī jau strādājošo jauno speciālistu konkurētspējas izvērtēšanai; izstrādātā konkurētspējas pašizvērtēšanas aptaujas anketas satura formulējumi ir studentiem saprotami, kopumā aptaujas anketa ir studentiem draudzīga un ekoloģiska.
- Pirmā pedagoģiskā eksperimenta laikā iegūto datu sekundārā matemātiskā apstrāde (*Vilkoksona tests* un *Zīmju tests* SPSS 21.0 lietojumprogrammā) secinošās statistikas ieguvei liecināja par pirmā pedagoģiskā eksperimenta laikā notikušajām *izcili būtiskām izmaiņām* studentu redzējuma paplašināšanās par savas profesijas speciālistu konkurētspējas būtību.
- Izstrādātā topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas izvērtēšanas metodika ir valīda un izmantojama viesmīlības studentu konkurētspējas izvērtēšanā augstskolas studiju vidē.
- Otrā pedagoģiskā eksperimenta sākumā veiktās aptaujas iegūto datu, matemātiskās apstrādes ar *Mann-Vitneja testu* un *Kolmogorova-Smirnova testu* SPSS 21.0 lietojumprogrammā, iegūtie secinošās statistikas rezultāti liecina par to, ka pirms pedagoģiskā eksperimenta pastāv laba sakritība starp abu grupu (eksperimentālās un kontrolgrupas) studentu konkurētspējas pašizvērtēšanas rādītāju summām un konkurētspējas koeficientiem. Atkārtotajā topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas pašizvērtēšanas sekundārajā iegūto datu apstrādē, iegūtie rezultāti rāda, ka pedagoģiskā eksperimenta beigās tika konstatētas izcili būtiskas atšķirības starp eksperimentālās grupas un kontrolgrupas studentu konkurētspējas pašizvērtēšanas rādītāju summām un konkurētspējas koeficientiem.
- Otrā pedagoģiskā eksperimenta noslēgumā, pēc *Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas veicinošas un transformatīvas augstskolas duālās studiju vides modeļa aprobācijas*, tikai 2 eksperimentālās grupas studentiem pēc atkārtotā KS pašizvērtējuma kopējā līmeņa noteikšanas, tas ir vidējs (3. līmenis), 10 studentiem tas ir augsts, bet 3 studentiem – ļoti augsts. Kontrolgrupas studentiem KS līmeņu sadalījums pēc pedagoģiskā eksperimenta ir sekojošs: vienam studentam tas ir zems, 10 studentiem – vidējs, bet 7 studentu KS līmenis ir augsts. Augstāko KS līmeni nav sasniedzis neviens no kontrolgrupas studentiem. Tādējādi pēc otrā pedagoģiskā eksperimenta ir saskatāmas eksperimentālās un kontrolgrupas studentu KS līmeņu differences.
- Otrā pedagoģiskā eksperimenta noslēgumā eksperimentālās grupas studentu konkurētspējas pašizvērtējuma rādītāju summās un konkurētspējas koeficientos ir notikušas izcili būtiskas izmaiņas, par to liecina *Vilkoksona testa* secinošā statistika: $p\text{-vērtība}=0.007<0.05$. Arī kontrolgrupas studentiem konkurētspējas pašizvērtējuma dinamikā vērojamas pozitīvas tendences, tomēr starp konkurētspējas pašizvērtējuma rādītāju summām un konkurētspējas koeficientiem pastāv laba sakritība: $p\text{-vērtība}=0.056>0.05$, tātad 2016./2017. studiju gada sākumā un noslēgumā vērojama kontrolgrupas kā iztvēruma kopas konkurētspējas pašizvērtējumu sakritība.
- Eksperimentālajā grupā gan pirms, gan pēc pedagoģiskā eksperimenta TOP 30 savas vietas saglabāja (mainot rangus) 15 konkurētspējas pašizvērtēšanas indikatori.
- Otrā pedagoģiskā eksperimenta noslēgumā profesionālās darbības vides kompetences rādītāju analīze liecina, ka: *sociālkultūras kompetences* komponentā 17 indikatoros no 28 ir

notikušas statistiski būtiskas izmaiņas; *viesmīlības tehnoloģiju kompetencē* no 11 indikatoriem statistiski būtiskas izmaiņas notikušas vienā indikatorā, savukārt 4 indikatoros vērojama mērena sakritība, bet 2 indikatoros novērojama vāja sakritība. Trijiem šīs kompetences pašizvērtējuma indikatoriem koeficienti jau pirms pedagoģiskā eksperimenta ir augsti. *Digitālajā kompetencē* statistiski būtiskas izmaiņas notikušas 4 indikatoros, pārējos astoņos šīs kompetences indikatoros novērojama statistiski nozīmīga sakritība, bet trijos indikatoros iezīmējas vāja sakritība. Arī šajā kompetencē vairākiem indikatoriem pašizvērtējuma koeficienti jau pirms pedagoģiskā eksperimenta bija augsti. *Uzņēmējkompetences un vadības kompetences* 34 pašizvērtējuma indikatoros vērojama sekojoša aina: statistiski būtiskas izmaiņas notikušas ar 16 indikatoriem, bet 18 indikatori uzrāda statistiski nebūtiskas izmaiņas. *Tiesiskās kompetences* 7 pašizvērtējuma indikatori pirms un pēc pedagoģiskā eksperimenta uzrāda statistiski būtiskas izmaiņas.

- Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas attīstības veicināšanā jārespektē ekoloģiskā un konstruktīvisma pieeja un no šīm pieejām izrietošie principi. Izstrādātās topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas attīstības veicināšanas modeļa koncepcijas ietvaros izveidotais un eksperimentāli aprobētais *Topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas attīstību veicinošas un transformatīvas augstskolas duālās studiju vides modelis* ļauj izcili būtiski paaugstināt topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspēju.
- Teorētiskajos un empīriskajos pētījumos iegūtās atziņas un rezultāti deva atbildi uz pētījumā izvirzītajiem jautājumiem un pārbaudīja izvirzīto hipotēzi, ka ir iespējams izvērtēt un veicināt topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspēju, ja:
- ir izstrādāts un ekspertīzes ceļā izvērtēts konkurētspējas struktūras modelis un uz to balstītā konkurētspējas izvērtēšanas metodika;
- studenti zina konkurētspējas izvērtēšanas indikatorus, un viņiem ir refleksijas pieredze savas konkurētspējas pašizvērtēšanā;
- eksperimentāli tiek aprobēts izstrādātais un uz ekoloģisko pieeju un konstruktīvisma pieeju balstītais konkurētspējas attīstību veicinošas un transformatīvas augstskolas duālās studiju vides modelis.
- Pētījumu rezultāti un uz to bāzes gūtie secinājumi apstiprināja visas četras promocijas darbā pārbaudei izvirzītās tēzes. Balstoties uz teorētisko un empīrisko pētījumu rezultātiem, tika izstrādāti vairāki priekšlikumi turpmākajai studentu kā topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas paaugstināšanai.

PĒTĪJUMA REZULTĀTU APROBĀCIJA

Referāti starptautiskajās zinātniskajās konferencēs 2018

1. Iriste S., Katane I. (2018). Expertise as a Research Method in Education. Referāts starptautiskajā zinātniskajā konferencē Rural Environment. Education. Personality. (Latvija, Jelgava, 2018. gada 11. – 12. maijs) Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības universitāte.

2017

2. Iriste S., Katane I. (2017). Students' opinions about the prospective hospitality manager's competitiveness during pedagogical experiment. Referāts starptautiskajā zinātniskajā konferencē Research for Rural Development 2017. (Latvija, Jelgava, 2017. gada 17. – 19. maijs) Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības universitāte.

2016

3. Iriste S., Katane I. (2016). Experience-Based Learning and Active Learning Environment for Promotion of Prospective Hospitality Business Managers Competitiveness. Referāts starptautiskajā zinātniskajā konferencē Rural Environment. Education. Personality. (REEP). (Latvija, Jelgava, 2016. gada 13. – 14. maijs) Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības universitāte.
4. Katane I., Katans E., Īriete S. (2016). Workplace-Based Learning as One of the Ways of the Implementation of Ecological Approach in Education. Referāts starptautiskajā zinātniskajā konferencē Rural Environment. Education. Personality. (REEP). (Latvija, Jelgava, 2016. gada 13. – 14. maijs) Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības universitāte.
5. Katane I., Katans E., Īriete S. (2016). Darba vidē balstītās mācības teorijā un profesionālās izglītības duālā sistēma praksē (Workplace – Based Learning in Theory and Dual System of Professional Education in Practice). Referāts starptautiskajā zinātniskajā konferencē Sabiedrība, integrācija, izglītība (Latvija, Rēzekne, 2016. gada 27. – 28. maijs) Rēzekne: Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija.

2015

6. Iriste S., Katane I. (2015). Prospective Hospitality Managers Competence as Integral Part of Competitiveness. Referāts starptautiskajā zinātniskajā konferencē Rural Environment. Education. Personality. (REEP). (Latvija, Jelgava, 2015. gada 15. – 16. maijs) Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības universitāte.

2014

7. Iriste S., Petersone A. (2014). Practice as Professional Development Promoter of Hospitality Students. Referāts starptautiskajā zinātniskajā konferencē Rural Environment. Education. Personality. (REEP). (Latvija, Jelgava, 2014. gada 7. – 8. februāris) Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības universitāte.
8. Īriete S., Katane I. (2014). Sadarbības princips topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas veicināšanai. Referāts starptautiskajā zinātniskajā konferencē Sabiedrība, integrācija, izglītība (Latvija, Rēzekne, 2014. gada 23. – 24. maijs) Rēzekne: Rēzeknes Augstskola.
9. Katane I., Iriste S. (2014). Hospitality Students' professional Practice in the aspect of ecological approach. Referāts starptautiskajā zinātniskajā konferencē Engineering for Rural Development (Latvija, Jelgava, 2014. gada 29. – 30. maijs) Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības universitāte.

2013

10. Katane I., Īriete S. (2013). Studentu kā topošo viesmīlības speciālistu konkurētspēja teorijā un praksē. Referāts starptautiskajā zinātniskajā konferencē Sabiedrība, integrācija, izglītība (Latvija, Rēzekne, 2013. gada 24. – 25. maijs) Rēzekne: Rēzeknes Augstskola.

Zinātniskās publikācijas

2018

1. Iriste S., Katane I. (2018). Expertise as a Research Method in Education. In Proceedings of the 11th International Scientific Conference Rural Environment. Education. Personality. Vol. 11. Jelgava: LLU, 74-80. Retrieved from http://llufb.llu.lv/conference/REEP/2018/Latvia_REEP_2018_proceedings_ISSN2255808X.pdf ISSN 2255-8071.

2017

2. Iriste S., Katane I. (2017). Students' Opinions about the Prospective Hospitality Manager's Competitiveness During Pedagogical Experiment. In Proceedings of the 23rd International Scientific Conference Research for Rural Development 2017, Vol. 2. Jelgava: LLU, 292-299. Retrieved from http://www2.llu.lv/research_conf/proceedings2017_vol_2/docs/LatviaResRuralDev_23rd_

2017_vol2.pdf. ISSN 1691-4031. Indexed in: Scopus, Web of Science, EBSCOhost Academic Search Complete.

2016

3. Iriste S., Katane I. (2016a). Experience-Based Learning and Active Learning Environment for Promotion of Prospective Hospitality Business Managers Competitiveness. In Proceedings of the 9.th International Scientific Conference Rural Environment. Education. Personality (May 13-14, 2016), Vol. 9. Jelgava: LLU TF IMI, 17-28. Retrieved from <http://llufb.llu.lv/conference/REEP/2016/Latvia-Univ-Agricult-REEP-2016proceed2255-808X-17-28.pdf>. ISBN 9789984482217, ISSN 2255-8071. Indexed in: Web of Science, EBSCOhost Central and Eastern European Academic Source, AGRIS.
4. Katane I., Katans E., Īriste S. (2016a). Workplace-Based Learning as One of the Ways of the Implementation of Ecological Approach in Education. In Proceedings of the 9th International Scientific Conference Rural Environment. Education. Personality. (REEP). Vol. 9. Jelgava: LLU TF IMI, 36.-43. Retrieved from <http://llufb.llu.lv/conference/REEP/2016/Latvia-Univ-Agricult-REEP-2016proceed2255-808X-36-43.pdf>, ISBN 9789984482217, ISSN 2255-8071. Indexed in: Web of Science.
5. Katane I., Katans E., Īriste S. (2016b). Workplace-Based Learning in Theory and Dual System of Professional Education in Practice. In Proceedings of the International Scientific Conference Society. Integration. Education, Vol. 1. Rēzekne: Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, 125.-136 Retrieved from <http://dx.doi.org/10.17770/sie2016vol1.1506>. ISSN 2256-0629. Indexed in: Web of Science, OAIster.
6. Iriste S., Katane I. (2016b). Facilitation of reflection for the self-development of competitiveness of the university students as prospective specialists. In Proceedings of the International Scientific Conference Engineering for Rural Development, Vol. 15. Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības universitāte, 659.-668. Retrieved from <http://tf.llu.lv/conference/proceedings2016/Papers/N123.pdf>. ISSN 1691-5976. Indexed in: Scopus, Web of Science, EBSCOhost Academic Search Complete, CABI.

2015

7. Iriste S., Katane I. (2015). Prospective Hospitality Managers Competence as Integral Part of Competitiveness. In V. Dišlere (Ed.). Proceedings of the International Scientific Conference *Rural Environment. Education. Personality*. Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības universitāte, 42.-49. Retrieved from <http://llufb.llu.lv/conference/REEP/2015/Latvia-Univ-Agricult-REEP-2015proceedings-42-49.pdf>. ISBN 9789984482217, ISSN 2255-8071. Indexed in: Web of Science, AGRIS, EBSCOhost Central and Eastern European Academic Source.

2014

8. Iriste S., Petersone A. (2014). Practice as Professional Development Promoter of Hospitality Students. In Proceedings of the 7th International Scientific Conference *Rural Environment. Education. Personality*. Jelgava: LLU TF IMI, 50.-57. Retrieved from <http://llufb.llu.lv/conference/REEP/2014/Latvia-Univ-Agricult-REEP-2014proceedings-50-57.pdf>. ISBN 9789984482217, ISSN 2255-8071. Indexed in: Web of Science, EBSCOhost Central & Eastern European Academic Source, CAB Abstracts, AGRIS.
9. Īriste S., Katane I. (2014). Sadarbības princips topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas veicināšanai. Starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums *Sabiedrība. Integrācija. Izglītība*, 1. daļa. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 93.-103. DOI DOI: <http://dx.doi.org/10.17770/sie2014vol1.767>. ISSN 1691-5887. Retrieved from <http://journals.ru.lv/index.php/SIE/article/download/767/881> Indexed in: Web of Science, OAIster.
10. Katane I., Iriste S. (2014). Hospitality Students' professional practice in the aspect of ecological approach. In Proceedings of the International Scientific Conference *Engineering*

for Rural Development, Vol. 13. Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības universitāte, 491.-496. Retrieved from http://tf.llu.lv/conference/proceedings2014/Papers/84_Katane_I2.pdf. ISSN 1691-5976. Indexed in: Scopus, Web of Science, EBSCOhost Academic Search Complete, CAB Abstracts, AGRIS.

2013

11. Katane I., Īriete S. (2013). Studentu kā topošo viesmīlības speciālistu konkurētspēja teorijā un praksē. Starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājumā *Sabiedrība, integrācija, izglītība*, 1. daļa. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 119.-129. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.17770/sie2013vol1.158>. ISSN 1691-5887. Indexed in: Web of Science.

Metodiskās publikācijas: promocijas darba autores izstrādātie mācību līdzekļi

1. Blija A., Īriete S., Zepa I. (2007) Higiēnas praktikums ēdināšanas uzņēmumiem. Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības universitāte.
2. Īriete S., Medne L., Skrupskis I. (2007) *Latviešu-angļu tūrisma terminoloģijas vārdnīca*. Rīga: Latvijas Lauksaimniecības universitāte.
3. Īriete S., Riekstiņa-Dolge R., Grīnfelde I., Kalniņa I., Klepers A. (2010). *Viesmīlības rokasgrāmata*. Rīga: Tūrisma attīstības valsts aģentūra [skatīts 2018. gada 27. maijā]. Pieejams: <http://www.tava.gov.lv/sites/tava.gov.lv/files/e-kratuve/tava-publikacijas/tava-publikacijas-2010/pdfs/Viesmilibas rokasgramata 2010.pdf>

Latvia University of Life Sciences and Technologies
Faculty of Engineering
Institute of Education and Home Economics

Mg.cib.hyg., Mg.paed. Sandra Iriste

***PROSPECTIVE MANAGERS' OF HOSPITALITY BUSINESS
COMPETITIVENESS EVALUATION AND DEVELOPMENT
PROMOTION IN THE DUAL STUDY ENVIRONMENT OF HIGHER
EDUCATION INSTITUTION***

SUMMARY
of the Doctoral Thesis, subfield of University Pedagogy
for the doctoral degree of pedagogy

Jelgava
2018

Doctoral Thesis has been developed at the Institute of Education and Home Economics of the Faculty of Engineering of the Latvia University of Life Sciences and Technologies within the period of time from 2012 to 2018.

Scientific supervisor

Irena Katane, Dr. paed., Associated Professor of LULST

Reviewers of the thesis

Inese Jurgena, Dr. paed., Professor of LU (Latvia)

Ineta Kristovska, Dr. oec., Dr. philol., Associated Professor of RISEBA (Latvia)

Velta Lubkina, Dr. paed., Professor of RTA (Latvia)

The chairperson of the Doctoral Promotion Council of Pedagogy Science of LULST:
Baiba Briede, Dr. paed., Professor of LULST

The defence of doctoral thesis shall take place at:

The Institute of Education and Home Economics of the Faculty of Engineering of Latvia University of Life Sciences and Technologies, at the open meeting of the Doctoral Promotion Council of Pedagogy Science on October 25, 2018, at 11⁰⁰ a.m. in Jelgava, at 5 Cakstes Blvd, in room 502.

Doctoral thesis and its summary are available at:

The Fundamental library of the Latvia University of Life Sciences and Technologies in Jelgava, at 2 Liela Street.

© Sandra Īriste, 2018

© Latvia University of Life Sciences and Technologies, 2018

GENERAL DESCRIPTION OF DOCTORAL THESIS

Īriste S. (2018). *Prospective Managers' of Hospitality Business Competitiveness Evaluation and Development Promotion in the Dual Study Environment of Higher Education Institution*. Doctoral thesis in the science of pedagogy in the sub-branch of pedagogy of higher education institution. Jelgava: Latvia University of Life Sciences and Technologies, 209 pages.

The doctoral thesis contains an introduction, two parts (a theoretical and an empirical part), 6 chapters, conclusions, a bibliography and 13 supplements. The doctoral thesis includes 30 tables, 38 figures, 685 bibliography sources entries in the Latvian, English, Russian, German, French and Dutch languages.

Socio-economic changes, that have taken place and are happening in the society of Latvia during the last decades, have created a series of topics in the educational sciences, which have not been studied sufficiently profoundly. One of such topics is also an issue of competitiveness.

The concept *competitiveness* has become an interdisciplinary concept. In the educational sciences the concepts *a personality's competitiveness*, *a specialist's competitiveness*, *a competitive personality*, *a competitive specialist* emerged at the end of 1990ies and at the beginning of the 21st century.

The interest about the educational competitiveness, firstly, should be related to the globalization of economic area, which, after the adoption of Sorbonne Declaration and Bologna Declaration 20 years ago, has created different challenges to higher education: starting from the unemployment and diminishing of inequality up to the solving of migration issues, where, thanks to the implementation of Bologna process in the European Higher Education Area (The European Higher..., 1999), there have emerged objective circumstances for comparing of the efficiency of different systems, including educational systems. On 24-25 May 2018 during the EHEA Ministerial Conference in Paris there was Paris Communiqué (Paris Communiqué, 2018) adopted, where the demand for the services of higher education institutions, the growth of their specialists' careers and professional self-determination, their ability to be lifelong demanded, competitive in the labour market, to realize themselves as personalities and professionals, to be able to cooperate have become the criteria of competitive education, as well as the indicators of the level of a country's socio-economic development on the whole. Besides, the level of acquired knowledge is viewed as a guarantee of the new specialist's individual success and high social status.

On the other hand, the interest about competitiveness is related to the change of higher education paradigm, to the transfer from *teaching* to *learning*, from the educational system of personality's *memory training, based on factology* to the educational system promoting personality's *thinking and development*. In the modern dynamic world, where the volume of knowledge and flow of information increase on an ongoing basis, and at the same time they become obsolete and not so topical, a student shall be able to act as a responsible, active, creative personality, as a creator of oneself, one's own culture, one's own intellect. Independent and continuous lifelong learning is an important precondition for an individual's viability under the changing environmental conditions (under the social, economical, professional activity environment and other types of environmental conditions) (Sustainable development goals..., 2015). Therefore in the 21st century there increases the topicality of the close connection between the concept of competitiveness and educational ecology, and the great significance of the developmental environment of competitiveness.

Ecological perspective creates the necessity to change the pedagogical approach in the study environment within *the authentic context* (Herrington, Oliver, 2000). The authentic study environment may be both physical and virtual; it should resemble the real world with all its opportunities, limits and complications (de Jong, 2015). Within the context of the promotion of the development of prospective managers of hospitality businesses, the dual study environment of a higher education institution shall become the place for the new specialists' reflection and social activities, where there are discussions stimulated, people share with their amassed experienced and create new knowledge and experience, there is an ongoing interaction between the study environment of a higher education institution and the environment of professional activities.

The environment of professional activities in hospitality has many aspects; each aspect enables the prospective hospitality business manager to discover his or her creative potential, to self-develop and self-organize both in the humanitarian and analytical fields. The hospitality environment is related to both entrepreneurship – business, political and legal issues, the advanced technologies – and social environment, society – and the consumers of hospitality services. Thus, the development of a competitive specialist takes place, firstly, in the study environment, where a human rational individual transforms into a spiritual personality who is able in the competitive environment changed according to his laws to take the optimal decisions for the benefit of his own and the society; secondly, the above mentioned development takes place in the environment of hospitality professional activities, while interacting with this multi-component environment, and at the same time while being an element and creator, transformer of the components of the environment.

In Latvia, on the one hand, there is particular interest in the new specialists' competitiveness; however, the specialists' competitiveness has not been sufficiently studied by attributing the existing philosophical and methodological research base of competitiveness and by further developing in relation to the competitiveness of the specialists of different fields and its facilitation. Besides, the competitiveness of the representatives of each profession is influenced by its specific professional competences related to the environment of the specialist's professional activities.

Thus, nowadays there emerged objective necessity to study the hospitality specialists' competitiveness. The topicality of the choice of the theme for Doctoral Thesis is also proved by the following statistical data.

According to the data of the Ministry of Economics, by 2020 the increase of demand for the managers in the field of catering and guest accommodation might be up by 16.9% in comparison to 2014 (Tūrisma nozares apraksts, 2015). At the same time, ***the competitiveness of prospective managers of hospitality businesses*** has not been sufficiently studied and evaluated until now, therefore the topicality of such research increases more and more from the aspect of higher education institution pedagogy, because the task of higher professional education in Latvia is to educate competitive tourism and hospitality specialists, who will have to enter the world labour market under the rapidly changing globalization circumstances. However, only 22% of all employers are satisfied with the lifelong learning knowledge, competences and skills of the graduates of higher professional education institutions; the rest points out that the new specialists' knowledge does not meet the needs of hospitality businesses (Tūrisma nozares apraksts, 2015).

The problem of the competitiveness of prospective managers of hospitality businesses is related to ***the transition of the new specialists*** from the process of the acquisition of higher professional education ***to the independent professional activities and improvement of lifelong professional skills***. Thus, there increase ***the problems of the promotion of the development of prospective hospitality students' competitiveness in the study environment of a higher education institution***.

Research object

The dual study environment of higher education institution of prospective managers of hospitality businesses

Research subject

Competitiveness of prospective managers of hospitality businesses

The aim of the research

On the basis of developed and experimentally approved: 1) competitiveness structure model of prospective hospitality business managers and such model's evaluation methodology; 2) as well as on the basis of the model of the dual study environment of a higher education institution that transforms and facilitates the development of the competitiveness of prospective hospitality business managers, to evaluate and facilitate the competitiveness of hospitality students.

Hypothesis

It is possible to evaluate and facilitate the competitiveness of the prospective hospitality business managers, if:

- the competitiveness structure model and competitiveness evaluation methodology based on it have been developed and evaluated by experts;
- the students are aware of competitiveness evaluation indicators and have reflection experience of self-evaluation of their competitiveness;
- the model of the dual study environment of a higher education institution that transforms and facilitates the development of the competitiveness of prospective hospitality business managers on the basis of ecological and constructivism approaches is experimentally approved.

Research objectives

1. On the basis of theoretical research results to develop a *Competitiveness structure model of prospective hospitality business managers*.
2. On the basis of created Competitiveness structure model of prospective hospitality business managers to develop and experimentally approve the methodology for the evaluation of competitiveness.
3. On the basis of ecological approach and constructivism approach to develop and theoretically substantiate the conception for the model of the facilitation of the competitiveness of prospective hospitality business managers.
4. Within the framework of the developed conception of the model to develop and experimentally approve *The model of the dual study environment of a higher education institution that transforms and facilitates the development of the competitiveness of prospective hospitality business managers*.
5. To summarize and process the obtained data, to analyze and evaluate the obtained results.

Research methods

1. Theoretical methods

The analysis and evaluation of scientific literature and different documents.

2. Empirical methods

Pedagogical (establishing) experiment.

Data obtaining methods:

- survey (using questionnaires);
- the analysis of the content of students' essays "Describe a competitive hospitality business manager!";
- reflection on experience;

- the method of expert evaluation.

Data mathematical processing methods:

- for obtaining the descriptive statistics (specific weight indicators; Min, Max, A, Me, Mo, Σ values) of primary data mathematical processing methodology; the visualization of obtained data in charts and diagrams;
- the conclusive statistics of secondary data mathematical processing methodology: *Wilcoxon Test, Sign Test, Kendela W (tau_c) Test, Mann – Whitney U test, Kolmogorov-Smirnov Test* SPSS 21.0 (21.0) software.

The theoretical basis of research

The substantiation of concepts *personality's competitiveness and specialist's competitiveness* (Altbach, 2016; Cook, Hite, Epstein, 2004; Hansen, 2008; Katane, 2010; Katane, 2011; Katane, Kalniņa, 2010; Андреев, 2013; Гарафутдинова, 1998; Исмагилова, 2000; Исмагилова, 2009; Киржбаум, 2007; Кирилюк, 2008; Лаврентьев, Лаврентьева, Неудахина, 2002; Манегетти, 2008; Митина, 2001; Митина, 2003; Рачина, 1998; Фатхутдинов, 2009; Хазова, 2011; Шаповалов, 2003; Шаповалов, 2005; Шаповалов, 2007; Широбоков, 2000 etc.).

The substantiation of the competitiveness structure of prospective hospitality business managers

- *self-conception* component (Marsh, Hau, 2003; Rean, 2004; Rogers, 1959; Андреев, 2013; Митина, 2003 etc.);
- *personality's direction* component (Bandura, 1977; Freire, 1970; Horney, 1942; Horney, 1966; Бернс, 1986; Выготский, 2000 etc.);
- *self-management* component (Geidžs, Berliners, 1999; McLeish, 1968; McLeish, Park, 1973; Выготский, 2000; Леонтьев, 1987; Леонтьев, 2006; Митина, 2003; Шаповалов, 2003; Шаповалов, 2005 etc.);
- the component of *competence of the environment of professional activities* (Bolden, Gosling, 2006; Delamare Le Deist, Winterton, 2005; Dombrovska, 2009; Giesecke, McNeil, 1999; Golubeva, 2011; White, 1959 etc.);
- *experience as a developmental base of competitiveness* (Bandura, 1977; Dewey, 1938; Dewey, 1968; Dilthey, 1985; Dilthey, 2005; Gadamer, 1999; Glaserfeld, 1996; etc.).

The substantiation of conceptual approaches and principles in the facilitation of the development of competitiveness

- *ecological approach* (Bronfenbrenner, 1976/1996; Capra, 1996; Hirsh, 2001; Katane, 2006; Katane, 2007b; Katane, 2007c; Katane, Pēks, 2006; Neal, Palmer, 2004; Salīte, 2002; Taylor, 1934; Vaines, 1990; Visvander, 1986; Боровская, 2011; Мануйлов, 2002; Мануйлов, 2008; Менг, 2008; Сулима, 2010; Штейнбах, Еленский, 2004; etc.);
- *principle of workplace-based learning* (Boud, Solomon, 2001; Clarke, Copeland, 2003; Darche, Nayar, Reeves Bracco, 2009; Gray, 2001; Lamanski, Mewis, Overton, 2011; Siebert, Mills, Tuff, 2009; Sodiechowska, Maisch, 2006 etc.);
- *principle of interaction* (Buber, 1965; Gadamer, 1999; Johnson, Johnson, 2002; Johnson, Johnson, 2008; Krackhardt, 1992; Бахтин, 1979; Бахтин, 1996; Каган, 2002 etc.);
- *constructivism approach* (Briede, 2013; Dewey, 1938; Dewey, 1958; Dirkx, Lavin, 1991; Feeney, Murphy, 2016; Follett, 1924; Gance, 2002; Hera, 2016; Illeris, 2003; Jonassen, 1994; Lave, Wenger, 1991; Lindeman, 1926; Paris, 2011; Richardson, 1997; Rogoff, 1990; Vygotsky, 1978; Zwaal, Otting, 2010; Шаталова, 2010; etc.);
- *principle of experience-based learning* (Brooks, Brooks, 1993; Dale, 1969; Dewey, 1938; Dirkx, Lavin, 1991; Giese, 2007; Jonassen, 1991; LaBoskey, 2004; Leino, 1994; Lindeman, 1926; Richardson, 1997; Rogers, 1996; Vygotsky, 1978; Исмагилова, 2000; Исмагилова, 2009 etc.);

- *principle of self-activity and active learning* (Bonwell, Eison, 1991; Biggs, 1999; Briede, 2016; Chickering, Gamson, 1989; Cuseo, 1992; Cuseo, 2010; Diesterweg, 1873; Felder et al., 2000; Johnson, Johnson, Smith, 1991; McKeachie, 1972; Meyer, Jones, 1993; Prince, 2004 etc.);
- *reflection as the precondition for the development of competitiveness, the pedagogical means for facilitation and the result* (Alsop, Ryan, 1999; Boud, 1995; Daudelin, 1996; Dewey, 1910; Dewey, 1933; Freire, 1970; Guglielmino, Guglielmino, 1994; Hahele, 2006; Hargreaves, 1998; Kasworm, 1992; Knowles, 1975, Korthagen, Vasalos, 2005; Schön, 1991; Strods, 2006; Strods, 2012; Хомская, 2005 etc.).

Research base

Place of research: LULST Faculty of Food Technology, X higher education institution

Research respondents:

- LULST study programme Catering and Hotel Management: 1) in 2014/2015 - 21 the 4th year undergraduate students; 2) in 2015/2016 - 22 the 4th year undergraduate students; 3) in 2016/2017 - 15 the 4th year undergraduate students (in total: 58 students);
- study programme of X higher education institution Tourism and Hospitality Management - 18 the 4th year undergraduate students;
- experts: 5 experts.

Research period

2012-2018

Research stages

Stage 1 (2013-2014). Study of the situation regarding the students' point of view on the essence of competitiveness and their present competitiveness in the labour market. There has been *The competitiveness structure model of prospective hospitality business managers* developed and scientifically substantiated. *On the basis of it there was* developed a system of indicators for the evaluation of the competitiveness of prospective hospitality business managers; the system was developed according to four groups of indicators. There was also developed the methodology for determining the levels of competitiveness and the interpretation of obtained results according to the levels of competitiveness.

Stage 2 (2014-2015). The approbation of the developed methodology for the evaluation of the competitiveness of the prospective hospitality business managers consisted of 3 stages: pilot study; expertise; improvement of the methodology of the evaluation of competitiveness. At the first stage of pilot study 21 the 4th year students of the LULST study programme *Catering and Hotel Management* filled in a questionnaire envisaged for the self-evaluation of the competitiveness of the prospective hospitality business managers. At the second stage of pilot study the students filled in a questionnaire on the comprehensibility and significance of the wording of statements included into the questionnaire for the self-evaluation of the competitiveness of a prospective hospitality business manager. In its turn, at the third stage there was improved the methodology for the evaluation of competitiveness.

The expertise of the developed methodology for the evaluation of students' competitiveness was carried out at several stages: at the stage of expertise preparation there was a detailed plan of expertise elaborated. At the next stage of expertise there were determined the basic principles for the selection of experts and the selection of experts was performed. Then there were developed the expert questionnaires, the expert worksheets and the expertise was carried out. At the last stage of expertise the data of expertise were aggregated, the results were analyzed and evaluated. The commentaries and suggestions of experts were taken into account, while improving the quality of the wording of the evaluation indicators of questionnaire.

Stage 3 (2015-2016). The first pedagogical experiment: the broadening of students' views and facilitation of the change of view on the essence of competitiveness and a competitive prospective hospitality business manager: there were analyzed and evaluated the students' essays "Describe a competitive hospitality business manager!" before and after the evaluation of students' competitiveness by applying the developed evaluation methodology. At the end of the first pedagogical experiment there were aggregated and mathematically processed the obtained data, thus obtaining the descriptive and conclusive statistics on the changes in the students' views about the essence of competitiveness and a competitive prospective hospitality business manager.

Stage 4 (2016-2018). The second pedagogical experiment consisted of several stages: the selection of experimental group and control group participants; the first self-evaluation of experimental group and control group participants' competitiveness; the first summarizing of obtained data; the approbation in the experimental group *The model of the dual study environment of a higher education institution that transforms and facilitates the development of the competitiveness of prospective hospitality business managers* within the study environment; the repeated self-evaluation of the competitiveness of the participants of experimental group and control group; the summarizing, primary and secondary mathematical processing of obtained data, the analysis, evaluation of results; the development of conclusions and suggestions.

The theoretical novelty and significance of research

- On the basis of the results of theoretical research, there was *the competitiveness structure model of prospective hospitality business managers* developed.
- Within the model of the competitiveness structure there was formulated and scientifically substantiated the concept *competence of the environment of professional activities*, the structure of this concept.
- On the basis of ecological approach and constructivism approach there was developed and theoretically substantiated *the conception of the model for the facilitation of the competitiveness of the prospective hospitality business managers*, and within the framework of this conception there was developed and scientifically substantiated *the model of the dual study environment of a higher education institution that transforms and facilitates the development of the competitiveness of prospective hospitality business managers*.

The practical contribution and significance of research

- On the basis of *the competitiveness structure model of prospective hospitality business managers* there was developed and experimentally probated the methodology for the evaluation of competitiveness (a system of indicators for the evaluation of competitiveness in conformity with the model of the structure of competitiveness; a students' questionnaire for the self-evaluation of competitiveness; the methodology for the determination of the coefficient of competitiveness and the levels of competitiveness, and the detailed interpretation of obtained results), as a result of which there was broadened the range of the hospitality students' views and knowledge regarding a competitive specialist, and there was enriched their experience concerning the self-evaluation of competitiveness.
- There was experimentally probated *the model of the dual study environment of a higher education institution that transforms and facilitates the development of the competitiveness of prospective hospitality business managers*, as a result of which there was facilitated the hospitality students' competitiveness.

- On the basis of the results of the self-evaluation of the prospective hospitality business managers, as well as on *the model of the dual study environment of a higher education institution that transforms and facilitates the development of the competitiveness of prospective hospitality business managers*, there were prepared suggestions for the improvement of LULST study programme *Catering and Hotel Management*.

Research boundaries

- At other higher education institutions of Latvia there are no identical study programmes to the study programme *Catering and Hotel Management* implemented at the Latvia University of Life Sciences and Technologies; this programme educates the prospective hospitality business managers by emphasizing the sphere of catering. This study programme is unique, therefore the comparative studies in the hospitality study programmes of other higher education institutions could not take place at all stages of experimental activity.
- In order to implement the second pedagogical experiment, the students of the study programme *Tourism and Hospitality Management* implemented at X higher education institution were selected as a control group, taking into consideration the close geographical location of Jelgava City and Riga City, consequently – also very similar marketability and employability conditions in the labour market regarding the prospective and also the new specialists.

Theses proposed for defence

Thesis No. 1. The research on an individual's competitiveness is one the topicalities of modern education sciences, where there could be several approaches identified, and the structural approach is one of such approaches. Thanks to developed and scientifically substantiated *the competitiveness structure model of prospective hospitality business manager*, which consists of four components: self-conception, personality direction, self-management and component of competence of the environment of professional activities, and the basis of which is experience, it is possible to develop the valid, applicable in practice methodology for the evaluation of hospitality business students' competitiveness; the system of indicators of such methodology corresponds to all structural units of competitiveness, where a special place shall be envisaged for the competence of the environment of professional activities.

Thesis No. 2. *Competence of the environment of professional activities* is an integral part of a specialist's competitiveness, including its structural element – *competency*; the substantiation of such integral part is based on ecological approach. The competence of the environment of professional activities is a complicated, entire totality consisting of several sub-competences; this totality is formed in the interaction with other components of competitiveness and the experience of professional activities that has been amassed in the environment of professional activities. The competence of the environment of professional activities manifests through different kinds of abilities to perform independently and responsibly, creatively and flexibly (according to the situation) different types of the functions of professional activities that result from numerous contexts of the environment of professional activities and the sub-competences of the environment of professional activities related to such contexts.

Thesis No. 3. The methodology for the evaluation of the competitiveness of prospective hospitality business managers based on the model of competitiveness structure is valid and can be applied in the study environment of a higher education institution not only for the evaluation of hospitality students' competitiveness, but also for its promotion. The opinions of the prospective hospitality business managers on the competitiveness change by broadening and enlarging their views and range of knowledge on a competitive specialist of their industry. In its turn, it is possible, if the students are aware of the indicators used for the evaluation of competitiveness and they are provided with an opportunity, to amass the

experience of the self-evaluation of competitiveness through reflection; such experience forms the basis for the development of prospective specialists' competitiveness.

Thesis No. 4. By developing, scientifically substantiating and experimentally probating *the model of the dual study environment of a higher education institution that transforms and facilitates the development of the competitiveness of prospective hospitality business managers* based on ecological approach and constructivism approach it is possible to facilitate the development of prospective hospitality business managers' competitiveness. The respecting of workplace based learning, interaction, experience-based learning, self-activity and active learning, and reflection principles are very important for the facilitation of the development of competitiveness.

THE CONTENTS OF DOCTORAL THESIS

In the introduction of Doctoral Thesis there have been substantiated the choice and topicality of theme, there has been described the problem to be studied in the sub-discipline of higher education institution pedagogy, there have been identified research object, subject, aim and objectives, there has been proposed the hypothesis and determined research boundaries. The introduction comprises the theoretical and methodological substantiation of research, there have been indicated research methods and stages, characterised research base, substantiated the scientific and practical significance and novelty of Doctoral Thesis, there has been described the approbation of research results and proposed theses for the defence of Doctoral Thesis.

PART 1. THEORETICAL STUDIES

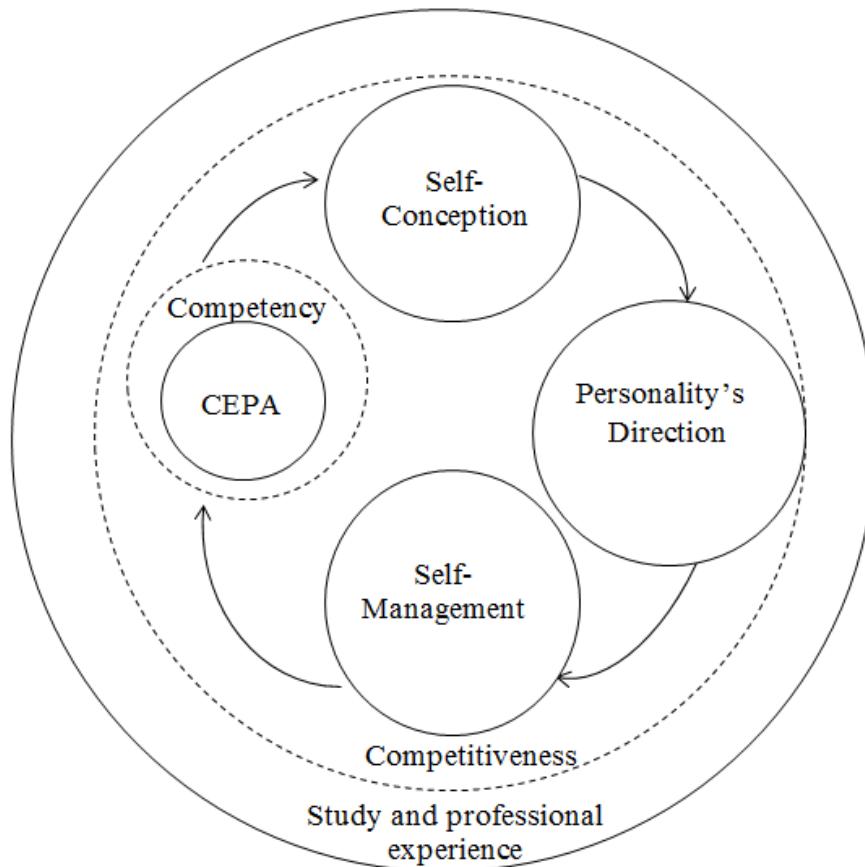
The first part of Doctoral Thesis has been devoted to the theoretical research results that have been used for the development of the theoretical base of empirical research. There are two chapters in the first part of the Doctoral Thesis: 1) *Substantiation of the competitiveness structure model of prospective hospitality business managers* (Chapter 1); *Substantiation of the dual study environment of a higher education institution that transforms and facilitates the development of the competitiveness of prospective hospitality business managers* (Chapter 2).

1. Substantiation of the Competitiveness Structure Model of Prospective Hospitality Business Managers

In Chapter 1 of Doctoral Thesis there have been substantiated several key concepts of research: *competitiveness, specialist's competitiveness, personality's competitiveness, marketability, employment, employability*. On the basis of theoretical research results, there has been developed *the competitiveness structure model of prospective hospitality business managers* (See Fig.1) that became the basis for the development of methodology for the evaluation of the prospective hospitality business managers.

Chapter 1 *Substantiation of The competitiveness structure model of prospective hospitality business managers* has 5 sub-chapters where there have been identified 4 structural parts or components and experience as a developmental base of competitiveness: 1) *Self-conception component* (Subchapter 1.1); 2) *Personality's direction component* (Subchapter 1.2); 3) *Self-management component* (Subchapter 1.3); 4) *The component of competence of the environment*

of professional activities (hereafter – CEPA) (Subchapter 1.4); 5) Experience as a developmental base of competitiveness (Subchapter 1.5).

Fig. 1. The competitiveness structure model of prospective hospitality business managers
 (Source: developed, adapted, modified and further developed by author from Katane, Kalnina, 2010; Katane, 2010; Katane, 2011)

1.1. Self-Conception Component

The substantiation of a self-conception component has been based on the several authors' scientific conclusions: Marsh, Hau, 2003; Rean, 2004; Rogers, 1959; Андреев, 2013; Митина, 2003 etc..

In the higher professional education there shall be a special role attributed to the actualization of the self-conception development of prospective specialists' personality under the conditions of professional self-determination, therefore the component of *self-conception* or *I-conception* is very significant within the the competitiveness structure model of prospective hospitality business managers. The concept "I-conception" similarly to "professional I-conception" is used to describe the deepest structures and processes of personality.

According to competitiveness researcher L. Mitina (Митина, 2003), self-conception is the awareness of oneself in all three spheres of life-activities: in the system of one's personality; in the system of communication; in the system of own activities.

The personality's *I-conception* or *self-conception* is a complex, multi-component system, an integral mechanism of a personality. The self-conception is formed within the process of socialization, i.e. in the interaction with the surrounding social environment; however, it is determined also by certain somatic and individual determinants. In the personality's *I-conception* the central place is taken by *a totality of views about oneself* and *one's own evaluation*, which is a coordination result of two evaluations: self-evaluation and evaluation given by others. If the personality's self-evaluation does not correspond to the

evaluation given by others, there is cognitive dissonance and emotional discomfort developed. The personality's self-evaluation considerably determines, whether the level of expectations is adequate/inadequate (low/high).

1.2. Personality's Direction Component

In the Subchapter, the author analyzes the Eastern and Western scientists' conclusions on the theoretical aspects of a personality's direction (Bandura, 1977; Freire, 1970; Horney, 1942; Horney, 1966; Бернс, 1986; Выготский, 2000 etc.).

Irrespective of different approaches in the studies on the personality's direction, it is possible to identify several interpretations of the personality's direction that have been described in different publications:

- needs, tendency (aspiration), desires, interests and confidence (Мерлин, 2002);
- singularity of interests, goals, needs and desires, attitudes (Якобсон, 1969);
- tendency (aspiration), desires, interests, inclination, ideals, world outlook, confidence (Платонов, Голубев, 1977);
- hierarchy of motives (forming and stimulating the sense) (Леонтьев, 1975);
- a system of needs (Додонов, 1984);
- dominating motivation determining the choice of one's goals in life, orientation of values and types of self-realization (Рейнвальд, 1987);
- behaviour vector (Ильин, 2011);
- the system of constantly dominating motives, needs or interests that functions as the long-term motivations statements (Божович, 1968; Осницкий, 2007; Резниченко, 2003).

The problem of the personality's progress is an issue of dynamic tendencies that, in a way of motives, determine the individual's activities, and at the same time they serve as goals and tasks of actions. A dynamic tendency, expressing the progress, always comprise more or less deliberate individual's link to something outside himself and has meaningful (semantic) fulfilment. Thus, the progress has two interrelated aspects:

- subject content (aspect of content) that indicates the particular subject of progress;
- tension (dynamic tendency) that determines the source of progress (Рубинштейн, 1989/2004).

Many scientists in their works point out values like meaning determining the personality's direction. Moral, social, cultural values reflect the personality's attitude towards the existence on the whole. The system of values determines the personality's life perspective, acmeological development vector and at the same time it is the most important inner source and mechanism of activities.

The personality's direction is a system of motives formed by personality's needs, interests, goals and intentions, values and attitude, ideals, confidence, world outlook that considerably influence the personality's activities, behaviour and communication. *The personality's direction* within the context of competitiveness has the following structure: direction towards oneself as a personality and also as a professional; the direction towards other people (including colleagues); the direction towards the content of activities (the subject part).

1.3. Self-Management Component

One of the components in the competitiveness structure model of prospective hospitality business managers is the self-management component. The substantiation of it is based on the research carried out by several scientists (Geidzs, Berliners, 1999; McLeish, 1968; McLeish, Park, 1973; Выготский, 2000; Леонтьев, 1987; Леонтьев, 2006; Митина, 2003; Шаповалов,

2003; Шаповалов, 2005 etc.). An important role within the structure of self-management component is attributed to self-directed learning, flexibility (in thinking, activities, communication), self-evaluation through reflection, as well as to emotional intelligence.

Volition is the central element of *the self-management component*. Volition as motivation and willpower for overcoming obstacles identifies its different functions: on the one hand, volition is related to the individual's purposefulness, initiative, i.e. motivation, self-initiation of actions and self-management, while carrying out these actions; on the other hand, volition manifests the most, when an individual overcomes different difficulties. Taking into consideration that volition is multi-functional as the psychological mechanism; it enables an individual to manage his or her behaviour deliberately towards certain goal. Very important within the personality's self-management system are emotions, their management or *emotional intelligence* and *personality's flexibility* or an integral personality's quality that enables to adapt fast to the changing conditions, including the flexible reaction to the market requirements and creative application of obtained knowledge and skills, in order to obtain the corresponding place in the labour market, this determines the level of the productivity of the professional activities of manager's personality.

1.4. The Component of Competence of the Environment of Professional Activities

The essence and structure of the concept of competence of the environment of professional activities is substantiated on the basis of: 1) the theoretical substantiation of concepts *competence* and *competency*; 2) the substantiation of the multi-dimensional or multi-context and multi-functional environment of the professional activities of hospitality business managers.

Competence and competency: their essence and structure. Competence, being a component of competitiveness, is not static, it is in the ongoing process of development, renewal and improvement. This enables to substantiate the development of a competitive person's competencies as *a process* in which the personality is directed towards the forecasting of future. This, in its turn, facilitates setting particular goals and developing of a positive social image. Within this process, the personality itself has a significant role. At the same time the competence is also *a result*, which is established, fixed and evaluated at a particular moment of a study process. The competence continuous to develop during the study process in both educational environment of a higher education institution and environment of professional activities, while the students initially obtain knowledge, then apply knowledge in practice and develop their skills, until they finally achieve the competence as a totality of several skills to perform professional activities in the environment, assuming responsibility in the particular situation (See Fig. 2).

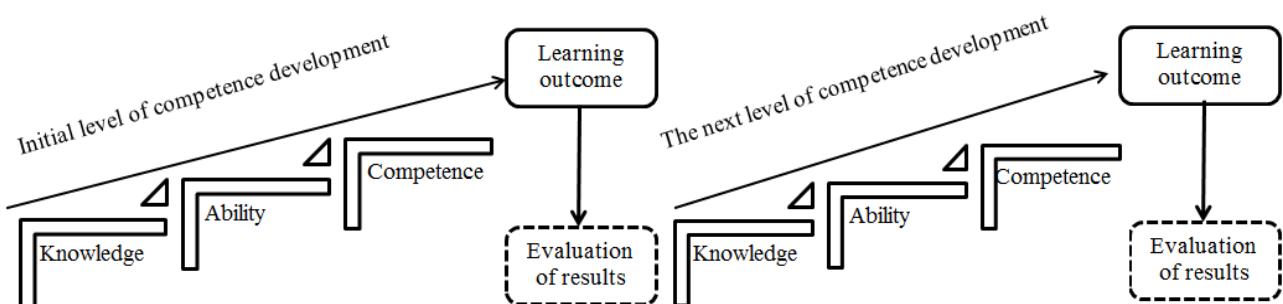

Fig. 2. Competence as Learning Process and Outcome at the University
(Source: Author's design)

Literature analysis on competence shows that this concept is viewed in a holistic way, as a structure, consisting of different components.

Irrespective of the fact that there are many and different explanations of the concept *competence*, the interpretations of the components of competence structure, each of them have a practical value for the cognizing of this phenomenon. Within the framework of all studies, it has been, to certain extent, related to the quality of a personality's professional performance abilities, environment, where such activities take place, and to the quality of performance. *Competence is an integral totality of specialist's several personal and professional abilities, which manifests through different independent activities according to the situation and set goals, including the ability to integrate into the environment of professional activities and to act with responsibility in a particular situation and period of time, where the responsible action is the expression and implementation of values-based attitudes through the professional performance.*

In its turn, the concept *competency* is viewed in the Doctoral Thesis as a totality of several competences that manifests in the individual's activities, while issues of both social and professional nature are being addressed.

Competence of the environment of professional activities within the context of the competitiveness of the prospective hospitality business manager. Hospitality is a very specific sphere, where there are two types of products created simultaneously: the material product (a drink, a beverage, a room in a hotel) and an intangible product – service that makes *the environment* of the operation of hospitality businesses unique, therefore it is necessary to substantiate the concept *competence of the environment of professional activities*, because competence develops through the cognition of the environment of professional activities, through diverse activities in this multidimensional environment of professional activities, as well as through the development of the environment-friendly thinking, by showing environment-friendly and responsible actions through one's own professional activities.

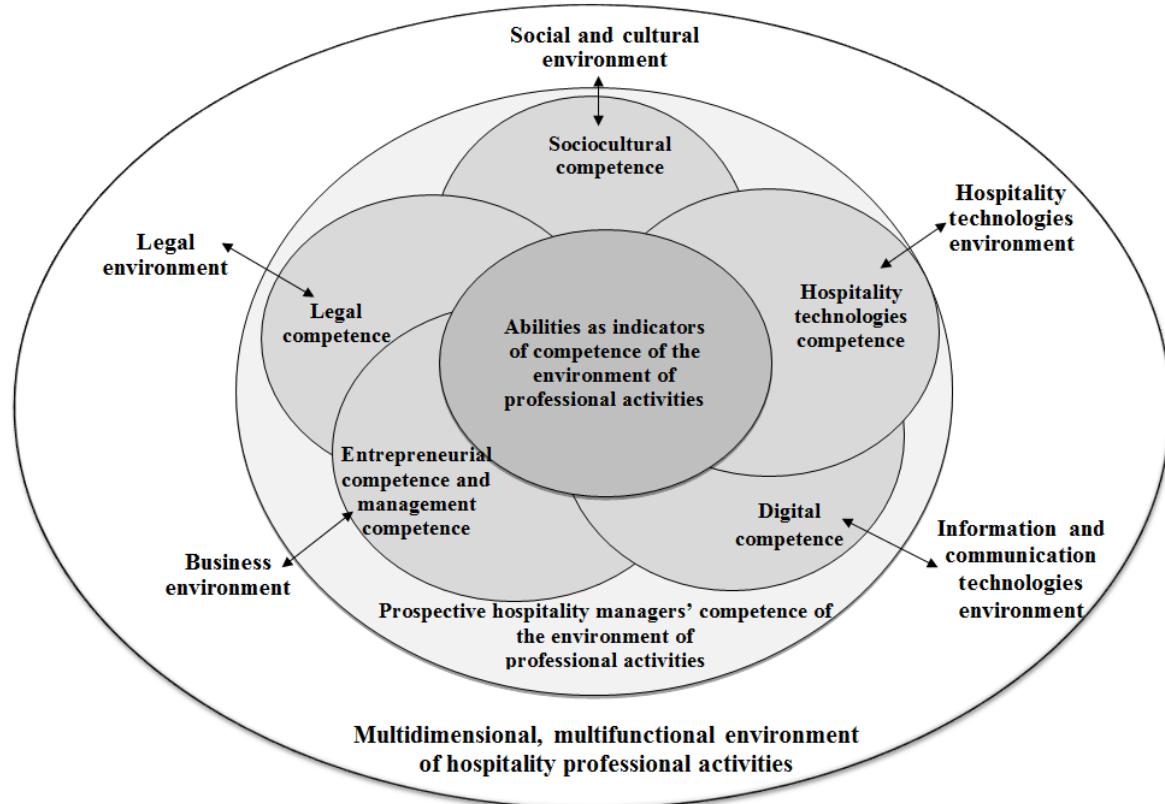
Scientists R. White (White, 1959), J. Giesecke and B. McNeil (Giesecke, McNeil, 1999), F. Delamare-Le Deist and J. Winterton (Delamare-Le Deist, Winterton, 2005), R. Bolden and J. Gosling (Bolden, Gosling, 2006), R. Burceva (Burceva, 2006), L.R. Dombrovska (Dombrovska, 2009), A. Golubeva (Golubeva, 2011) etc. emphasize that *the manager's competences shall be adapted to the environment, where he acts, because the environment influences the manager's abilities to perform his duties, as well as it might hinder to achieve what is expected from him.*

Thus, the prospective hospitality business manager develops as a professional *within the mutual interaction with environment*, namely:

- within the environment of professional activities there is developed, improved the specialist's competitiveness, including competence of the environment of professional activities according to the environmental specificity;
- at the same time – depending of own professionalism (including competence of the environment of professional activities, creativity, flexible thinking etc.) the specialist is able also to improve and perfect the environment of own professional activities by introducing innovations, novelties, becoming the initiator of everything new, an innovator, and, as a result of the sharing of experience, the best practice is popularized and spreads in the professional environment.

The author of the Doctoral Thesis views *the competence of the environment of professional activities of prospective hospitality business manager as a complicated, whole totality of several sub-competences comprising: sociocultural competence (professional activities in the social environment and cultural environment), competence of hospitality technologies (professional activities in the hospitality technologies environment), digital*

competence (professional activities in the information and communication technologies environment), entrepreneurial competence and management competence (professional activities in the business environment), legal competence (professional activities in the legal environment) and that is developed within the interaction of other components of competitiveness (self-conception, personality's direction and self-management) and experience of professional activities amassed in the environment of professional activities. The competence of the environment of professional activities manifests through different types of abilities to perform independently and responsibly, creative, flexibly (depending on the situation) the functions of different types of professional activities resulting from many contexts of the environment of professional activities; such contexts are in the continuous interaction and influence each other by overlapping and supplementing each other (See Fig. 3).

Fig. 3. Structure of prospective hospitality business managers' competence of the environment of professional activities within the context of multi-context, multifunctional environment of professional activities

(Source: Author's design)

The pointed out contexts result from the author's long-term experience reflection in the field of hospitality and education and from the studies of scientific literature:

- social environment and cultural environment;
- hospitality technologies environment;
- information and communication technologies environment;
- business environment;
- legal environment.

1.4.1. Social Environment and Cultural Environment in the Substantiation of the Sociocultural Competence

The Subchapter is based on the conclusions of authors about the sociocultural competence within the context of the social and the cultural environment (Anspoka, 2014; Bourdieu, 1984; Durkheim, 1958; Haviland, 2002; Jūrmalietis, 2006; Kuliša, 2010; Lasswell, 1948b; Parsons, 1977; Rakhimova, 2017; Rivers, 1981; Thomas, Kinast, Schroll-Machl, 2003; Tillä, 2005; Игнатенко, 2000; Компанцева, 2006; Мент, 2008; Мудрик, 1991; Пешкова, 2013; Сергеев, 2006; Тер-Минасова, 2000 etc.).

As a result of research it is possible to say that the sociocultural competence is an ability to apply knowledge, skills and experience by showing responsible attitude for ensuring successful communication in the particular social and the cultural environment. The prospective hospitality business managers shall be able to communicate in different environments and at the same time to be empathic, tolerant; they shall be able to overcome prejudices, to find compromises, to understand different views within the context of particular social and the cultural environment, to be ready for a dialogue. They shall be stress-enduring, to be able to divide the personal sphere from the professional one. Through overcoming different difficulties and obstacles, development of abilities and amassing individual experience, there is improved also the prospective hospitality business managers' competence as a component of the competence of the environment of professional activities within the structure of competitiveness.

1.4.2. Hospitality Technologies Competence in the Environment of the Hospitality Technologies

In the Subchapter there has been actualized the importance of the hospitality technologies competence in the sphere of hospitality (Collins, Cobanoglu, 2008; Jasonos, McCormick, 2017; Kasavana, Cahill, 2007; Kim, Lee, Law, 2008; Nixon, 1998; Piccoli, Torchio, 2006; Schumpeter, 1911; Siguaw, Enz, Namasivayam, 2000; Морозов, 2000).

The research proves that technologies will be introduced at the hospitality enterprises more and more, thus modifying, transforming the sphere of hospitality on the whole; however, a specialist is the one who plays and will play the central role and who will have to develop, improve the hospitality technologies competence lifelong in order to use technologies for ensuring higher service quality, to reduce/shorten the period of service/product provision and to diversify the services, to reduce the workload of people employed in hospitality, to increase the productivity of work; to eliminate an error or *a human factor* during the provision/production of the technological processes of services/products essential for an individual's health and life.

1.4.3. Substantiation of the Digital Competence within the Context of the Information and Communication Technologies Environment

In the Subchapter there has been substantiated the digital competence in the sphere of hospitality. Until 1983 digital competence was attributed one of the most insignificant roles in the professional activities of hospitality specialists; however, since the research performed by *Institute for the Future analyzes* (from Davies, Fidler, Gorbis, 2011), it has been named one of 6 driving forces of changes.

Nowadays the significance of digital competence has been actualized in the professional activities of the specialists of many industries, including hospitality managers' professional

activities (Berezina et al., 2011; Buergermeister, 1983; Buhalis, O'Connor, 2001; Davies, Fidler, Gorbis, 2011; Dishman, 2011; Enz, 2004; Heath, 2012; Mamdouh, 2017; Morellato, 2014; Poutanen, 2016; Rubene, 2012; Rubene, Krūmiņa, Vanaga, 2008; Semrad et al., 2012; Shariff, Kayat, Abidin, 2014; Sheldon et al., 2008; Sisson, Adams, 2013; Solis, 2017; Swanger, Gursoy, 2010; Морозов, Морозова, 2004; Щербаков, 2007 etc.).

1.4.4. Business Environment in the Substantiation of the Entrepreneurial Competence and the Management Competence

In the Subchapter there has been analyzed the business environment in the substantiation of the entrepreneurial competence and the management competence (Boyatzis, 1982; Kotter, 1982; Kulberga, 2013; Liao, Wu, 2010; McFadden, 1986; Okumus, 2004; Oreja-Rodriguez, Yanes Estevez, 2007; Riemere, 2013; Sauka, Rivža 2014; Spensers, Spensere, 2011; Verma, 2010; Wood, 2013; Рощин, 2011; Санталинен и. др., 1993). There has been provided the description of the business environment of hospitality sphere, there has been explained the common and different features of entrepreneurial and management competence.

The development, influence and management of other people cannot be done without technical understanding of work in the particular sphere (Wood, 2013). The best managers apply their professional knowledge in the particular field to show the perspective to employees, to suggest new approaches, resources for the fulfilment of assignments. The best managers are discriminated from the mediocre ones by their addition knowledge, abilities, competence in the particular environment of professional activities.

1.4.5. Digital competence of the prospective hospitality business managers

It is very important for the hospitality business managers within the legal environment to emphasize legal competence. Statistics show that more than 80% of hospitality managers' professional activities are of a legal nature (Маноляк, 2007). The modern society is more and more aware of the necessity to develop legal competence, because the level of specialist's legal knowledge considerably influences the efficiency of his activities, therefore it is impossible to overestimate its importance. Scientists Allaby, 2003; Breiter, Clements, 1996; Соловьева, 2015; Hyland, 2012; Kay, Russete, 2000; Mayo, Thomas-Haysbert, 2005; Sheldon et.al., 2008; Sisson, Adams, 2013; Wood, 2003; Егорова, Зинченко, 2016; Ивлев, 2006; Киндяшова, Волкова, 2017; Лукаш, 2013; Маноляк, 2007; Нуриахметова, 2012; Рябышева, Плаксина, 2015; Шуляк, 2008 etc. have studies the different aspects of legal competence.

The essence of legal competence manifests as the knowledge of laws and regulations and the skill to interact with public institutions, people as individuals by choosing professionally the methods of communication and behaviour. The legal competence is formed by a totality of qualities that creates an individual's inner necessity for the implementation of legal behaviour in the lifetime activities. Thus, the facilitation of the development of the prospective hospitality business manager's competitiveness in the study environment shall be viewed within the context of the broadening of his personal space, within the context of his professional and moral perfection that includes also the broadening of responsibilities, sense of duty, conscience and honour.

1.5. Experience as a Developmental Base of Competitiveness

One of the quality indicators for the professional readiness is a specialist's *experience* that enables him to perceive the future professional activities in the holistic manner and to act in such activities systemically.

The development of the competitive prospective hospitality business managers' experience within the professional education environment and the environment of professional activities is essential in constructivism approach, where there are implemented the ideas of humanism. The supporters of this approach emphasize the significance of experience and mind activities for the designing of knowledge and values. An individual himself creates and constructs knowledge by his active performance (Bybee, 1997; Brooks, Brooks, 1993; Eisenkraft, 2003).

The prospective hospitality business managers' study process that comprises both acquisition of theory and professional training is oriented towards the practical use of abilities and the development of knowledge, skills and attitude, namely, as a result of independent activities there is new knowledge acquired that, in its turn, creates the forms of new thoughts, the existing theoretical knowledge is used under new circumstances, i.e., in the environment of professional activities, thus creating alternative solutions of problems.

The prospective hospitality business managers' experience is an integral part of professional culture. A professional hospitality business manager is an individual who has acquired the norms of professional activities at a high level, communicates with clients and employees, observes the professional ethics and follows professional values. Such an individual develops his personality and individuality through profession, tries to enrich the profession creatively by improving it, tries to increase the prestige of his profession in the society by reacting flexibly to the demand. An experienced hospitality business manager can, together with his employees, *co-create* experience for his clients (Mathisen, 2012), in a broader meaning he is also a guide and mentor of a client's experience (Lichrou, O'Malley, Patterson, 2008; Mulvey, Medina, 2003).

The professional experience filled with the content demanded in the modern labour market is one of the most essential competitive specialist's indicators. The experience may be both factor increasing an individual's competitiveness and the cause for the lack of his marketability.

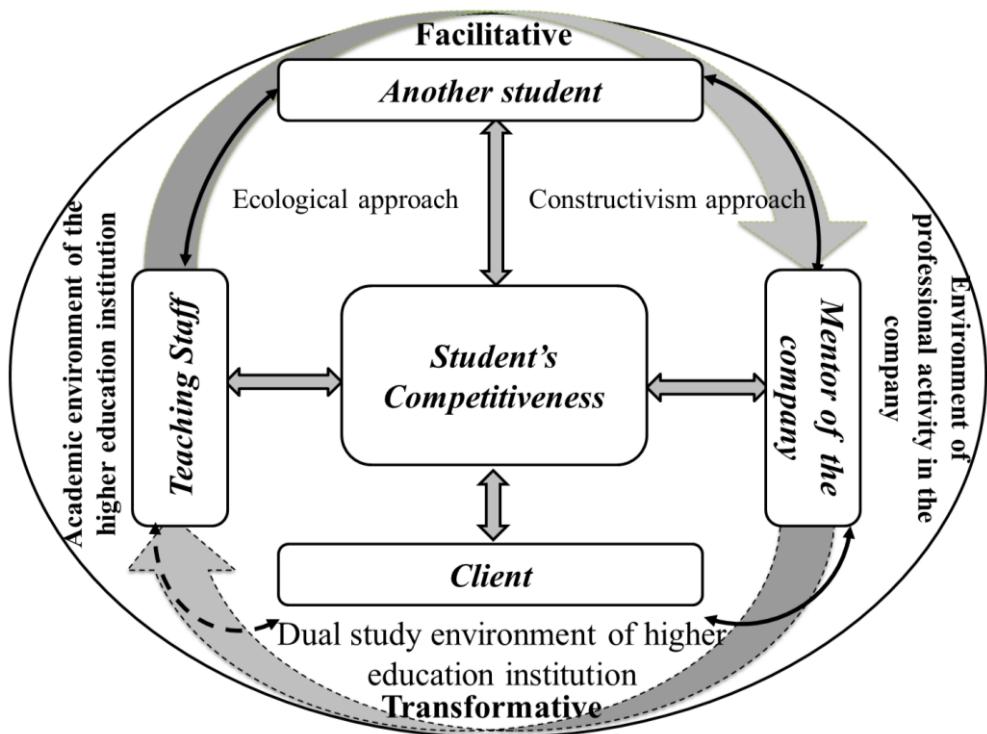
The competitive specialist's features:

- regular reflection on his own experience;
- understanding that the value of experience is changeable and variable;
- the ability to discriminate between the subjective value of experience and objective significance in the labour market.

Experience is a special form of social reality, a kind of changes, improvements of knowledge and abilities that result from the events and actions important for an individual. Knowledge, its application in practice and experience ensure the strategy of certain behaviour implemented in a particular situation and ensuring the evaluation of own behaviour drawing nearer to the future actions to the utmost, instead of evaluating own behaviour in an abstract speculative manner. An individual can become a competitive hospitality business manager as a result of professional activities through the obtaining of experience, which is developed, while the person is performing in the professional field, i.e., in the sphere of hospitality, by developing a horizontal/vertical career, broadening his sphere of activities.

2. Substantiation of the Dual Study Environment of a Higher Education Institution That Transforms and Facilitates the Development of the Competitiveness of Prospective Hospitality Business Managers

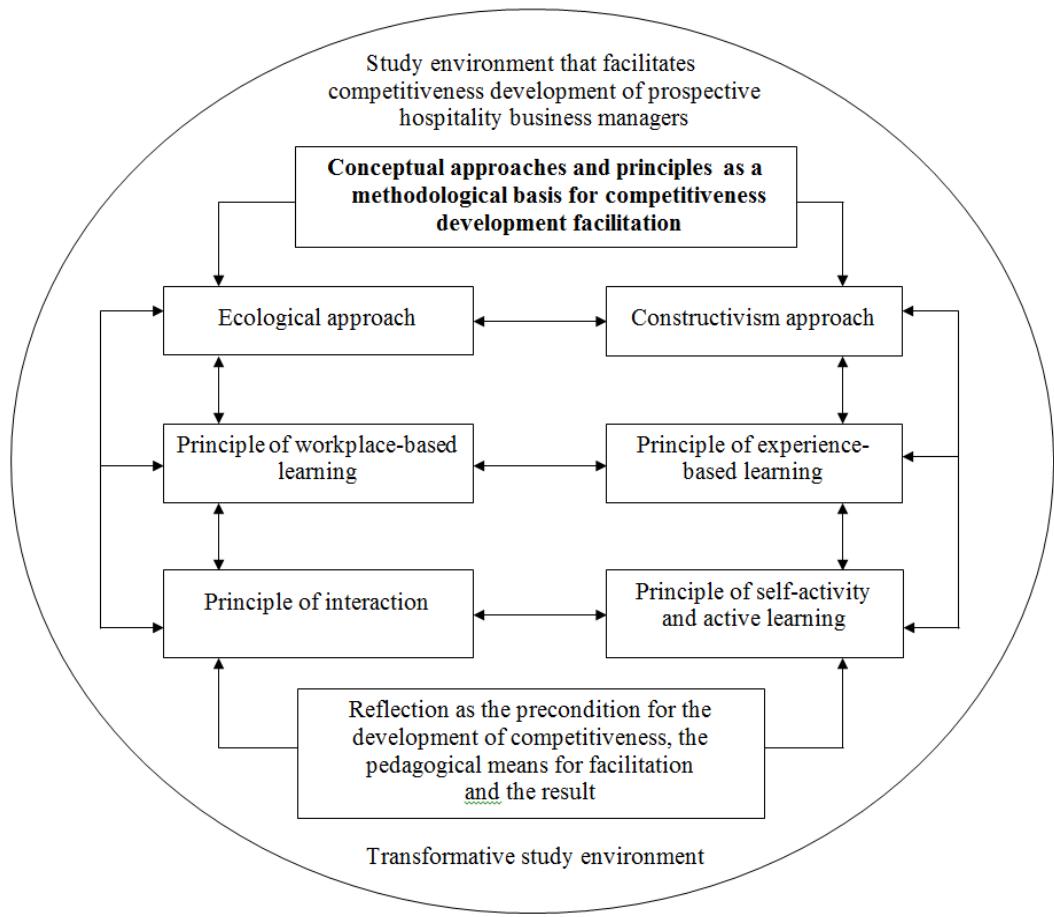
Chapter 2 and its 3 subchapters of the Doctoral Thesis have been devoted to the substantiation of *the model of the dual study environment of a higher education institution that transforms and facilitates the development of the competitiveness of prospective hospitality business managers* (See Fig. 4) and its methodological basis (See Fig. 5).

Fig. 4. The model of the dual study environment of a higher education institution that transforms and facilitates the development of the competitiveness of prospective hospitality business managers

(Source: Author's design)

In *the model of the dual study environment of a higher education institution that transforms and facilitates the development of the competitiveness of prospective hospitality business managers* there were integrated not only the functions of study environment, the environmental sub-structures forming the study environment, but also the interaction subjects that form the interpersonal cooperation environment by actualizing ecological and constructivism conceptual approaches in the substantiation of study environment. The study environment is at the same time also an interaction system within which a student acts as a prospective hospitality business manager, a lecturer at a higher education institution, a business mentor, a client of hospitality industry and other students.

Fig. 5. The construct of the methodological basis for the facilitation of the development of prospective hospitality business managers' competitiveness
 (Source: Author's design)

In its turn, the philosophical and methodological basis for the substantiation and provision of the dual study environment of a higher education institution that is both facilitating and transformative for the development of prospective hospitality business managers' competitiveness, the visualization (See Fig. 5) of both conceptual approaches and principles resulting from them discloses both common and different, and at the same time considerably varied manifestations of ecological and constructivism approaches; due to such manifestations there exist different sub-trends in both approaches; the five most significant principles resulting from such manifestations and trends are as follows: principle of workplace-based learning, principle of interaction (cooperation), principle of experience-based learning, principle of self-activity and active learning, principle of reflection, including principle of self-evaluation and for the facilitation of self-directed learning.

2.1. Ecological Approach

The ecological approach offers a wide range of opportunities regarding performing of interdisciplinary research in the educational sciences, as well as comprises significant potential of innovative, creative pedagogical activities in practice. Ecological approach has many different manifestations – one of the manifestations is a multidimensional view on environment by identifying the multiple environmental contexts.

2.1.1. Principle of Workplace-Based Learning

In development of the Subchapter 2.1.1 *Principle of workplace-based learning* of Chapter 2.1 of Doctoral Thesis there has been shown one more type of the manifestation of ecological approach, namely, substantiation upon 3 principles of ecological approach (Katane, 2007a): 1) education about environment (about the environment of professional activities); 2) education in the environment (in the environment of professional activities); 3) education for the environment (formation of environment-friendly attitude and environment-corresponding performance, as well as belonging to the environment of professional activities).

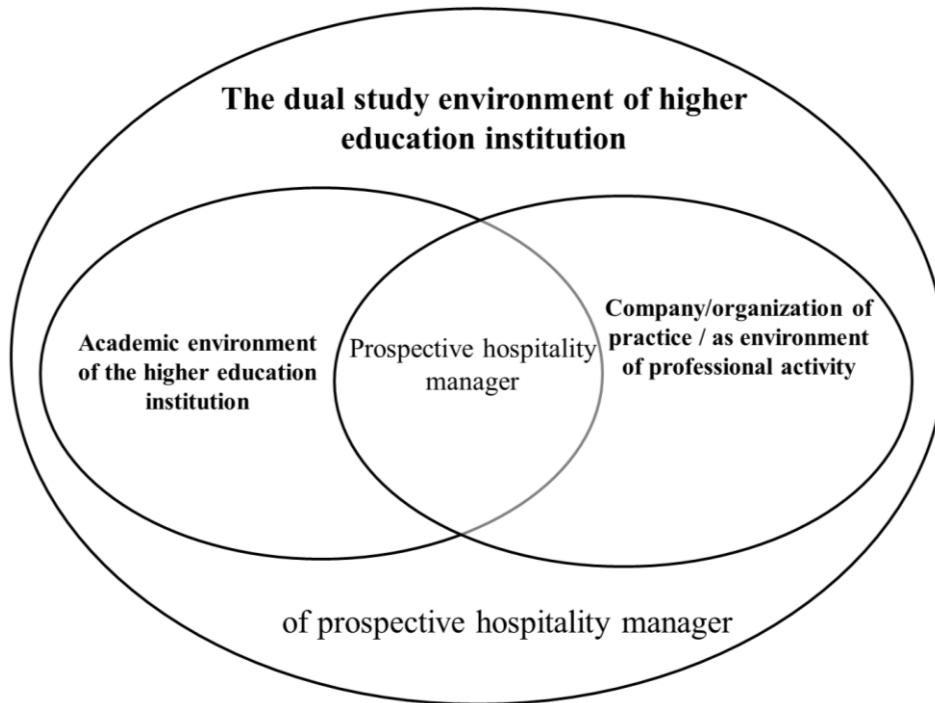
In the Subchapter there has been substantiated the dual nature of studies (See Fig. 6) based on the working environment, because such environment comprises both academic environment of higher education institution and environment of professional activities at a company, which is one integral entirety with several functions.

This substantiation of the environment of higher education institution is mostly based not only on the workplace-based learning conception, but also on the ecological approach in the other authors' scientific publications (Baltušīte, 2013; Katane, 2007c) on the great significance of cooperation between the higher education institution and practical training-base enterprises for the facilitation of the development of prospective specialists for the readiness of professional activities, by developing it further within the context of the facilitation of the development of prospective hospitality business managers' competitiveness.

There are many and different interpretations of the workplace-based learning in the global scientific space, where it is possible to see several meanings: 1) according to the wide meaning, the workplace-based learning are possible during an individual's professional development process within the lifetime; 2) in the workplace-based learning are characterized only and merely in relation to the vocational education or the higher professional education, as the organizational strategy of studies for the facilitation of prospective specialists' professional development and competitiveness, when the study programmes and study plans are developed and implemented in cooperation with a company as the environment of professional activities, where the prospective specialist obtains his or her experience as both student and company's employee; 3) according to the narrow meaning, the workplace-based learning are related to the professional practice of students as prospective specialists at the base companies of educational institutions.

In the second pedagogical experiment of the Doctoral Thesis regarding the implementation of the competitiveness facilitation model conception in the experimental group there was implemented the narrow meaning of workplace-based learning, not excluding the possibility to introduce the broad meaning of workplace-based learning within the framework of study programme *Catering and Hotel Management* in the nearest perspective.

The workplace-based learning may manifest in many forms. It is conventional to identify three types of workplace-based learning: 1) studies for work; 2) studies in the working environment; 3) studies through work or by means of work, while being active.

Fig. 6. The dual study environment of a higher education institution for the student as a prospective hospitality business manager

(Source: modified and further developed by author from Baltušīte, 2013; Katane, 2007c; Katane, Katans, Īrioste, 2016a; Katane, Katans, Īrioste, 2016b)

The workplace-based learning not only facilitates the professional development, but also the formation of professional identity and competitiveness, because the student's thinking changes from "*I and environment of professional activities*" to "*I within environment of professional activities*". The workplace-based learning facilitates the development of the prospective specialist's readiness for independent and responsible professional activities.

Workplace-based learning, according to their essence, are transformational studies, and, as a result, the prospective specialist develops his or her world outlook, the conceptual insight into professional activities; he or she obtains systems knowledge important for him or her that, in its turn, ensures the view of the entirety; there is reasoning developed, the ability to apply knowledge and skills creatively and taking into consideration the particular situation for the solution of problems; the critical thinking and the ability to take decisions are developed. This all-in-all is a prospective specialist's gain in a form of obtained experience.

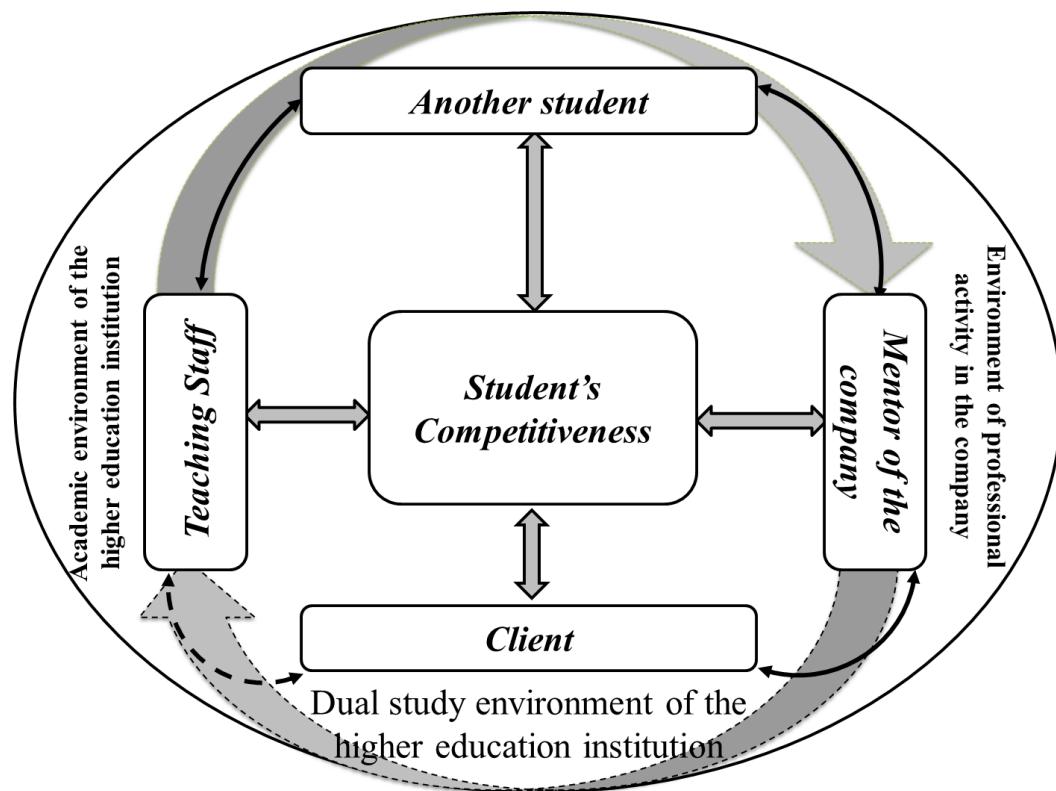
2.1.2. Principle of Interaction

In its turn, the content of the Subchapter 2.1.2 *Principle of interaction* is based on one more manifestation of ecological approach, namely, systemic thinking, as well as on the statements that environment is (Katane, 2005; Katane, 2007a; Katane, 2009): an interaction system, where there could be several subsystems identified, including the systems of environmental subject interaction, including systems of cooperation: dyads, tetrads and other types of cooperation systems among individuals as environmental subjects.

The prospective hospitality business manager's competitiveness manifests through the professional activities, including different types of cooperation. The university plays an important role in the preparing competitive students for labor market, so it has to organize systemic and systematic interaction with enterprises and employers. The dual study environment of higher education institution is substantiated in the Doctoral Thesis as *an*

interaction system (See Fig. 7), where there are several interaction subjects identified that describe both (Irste, Katane, 2014):

- inter-institutional cooperation system (higher education institution – practical training base-enterprise);
- inter-personal cooperation system (at the subject - subject level).

Fig. 7. The dual study environment of higher education institution as a system of interaction

(Source: modified and further developed by author from Irste, Katane, 2014)

The cooperation must take place through a two levels dialogue. Inter-institutional level and inter-personal level. The result of inter-institutional cooperation is building a mutually beneficial, long-term collaboration to employ competitive students and graduates, as well as motivation promotion of knowledge acquisition, gaining skills and competencies in the profession. There is an improving tendency in students' class attendance, their overall success rates and internship efficiency. Dyads interaction forms and/or stages reveal during students' practices in 2nd study year in the Hotel Practice, in 3rd study year in the Restaurant Practice and in 4th study year in the Management Practice as different difficulty grades of professional activity and the level of responsibility.

In the case of successful professional practice, beneficiaries are going to be all parties involved - student, university, enterprise of practice and hospitality industry as a whole.

2.2. Constructivism Approach

Nowadays one of the didactic demands is to ensure such study environment, which would facilitate the students' cognitive activities, creativity, power of reasoning and taking decisions, flexibility in thinking, performance and communication, facilitating the amassing of experience necessary for the solution of problem-based tasks and cooperation, including

exchange of views, the development of attitude, including accountability, reflection, self-activity in studies, the development and progress of competency, including competence of the environment of professional activities, and the development and progress of professional identity. Such study environment on the whole ensures the development of prospective hospitality business managers' competitiveness. The answer to the question how to implement this didactic demand successfully is given by ***constructivism approach***.

2.2.1. Principle of Experience-Based Learning

In the competitiveness structure model of prospective hospitality business managers the experience has been substantiated as the basis for the specialist's competitiveness, therefore one of the principles for the facilitation of prospective hospitality business managers' competitiveness in the study environment has been chosen *principle of experience-based learning*, which has been substantiated in the Subchapter 2.2.1.

Irrespective of differences between the ideas expressed by various trends of constructivism, as a result of theoretical research (Cannella, Reiff, 1994; Kroll, LaBoskey, 1996; Leino, 1994; Richardson, 1997) there were identified and summarized several common features:

- a student actively develops his own knowledge with meaning and creatively and this process takes place in the interchange: with the content, instead of imitating or repeating, with his present experience, as well as with ideas, conclusions and events during studies;
- the main aim of constructivism approach is metacognition (the higher order process of reflecting), which has a powerful potential for solving problems. A student, when facing a problem, he/she can reflect not only on its structure, but also to structure his/her approaches to the problem and to generate alternative, more productive strategies.
- adaptation has a cognitive function, the student tries to understand and organize knowledge in order to adapt to the environment and to the world in general;
- emotions and motivation have an essential role for the development of experience;
- teaching staff/mentor shall be professional – the teaching staff shall be able to integrate study material, pedagogical knowledge, students' qualities, as well as to develop the appropriate study environment.

Several supporters of constructivism approach (Brown, Collins, 1989; Jonassen, 1994) in their research emphasize the necessity for open authentic study environment, where the student could himself develop knowledge important for him. This created the development of ***constructivist learning environment*** guidelines and criteria.

The constructivism approach in the field of hospitality education has been studied by Feeney, Murphy, 2016; Hera, 2016; Paris, 2011; Yap, Jung, Kisseeff, 2015; Zwaal, Otting, 2010 etc..

2.2.2. Principle of Self-Activity and Active Learning

Principle of self-activity and active learning has been defined in the several authors' publications (Avis, Fisher, Thompson, 2010; Bonwell, Eison, 1991; Briede, 2013; Chickering, Gamson, 1989; Collins, Brown, Holum 1991; Cuseo, 2010; Dale, 1969; Diesterweg, 1873; Felder et al., 2000; Guglielmino, Guglielmino, 1994; Kasworm, 1992; Knowles, 1975; Knowles, Holton, Swanson, 2007; McKeachie, 1972; Meyer, Jones, 1993; Prince, 2004; Божович, 1955; Пилипец, Клименко, Буслова, 2014; Шурыгина, 2012 etc.).

The facilitation of the personality's self-activities and self-development is the main aim and precondition of education, because education, including new knowledge, a human being

acquires as a result of his/her diverse activities and efforts. Thus, the self-activity is simultaneously means and result of education (Guglielmino, Guglielmino, 1994; Knowles, 1975). The only one that an individual can obtain from outside is an impulse.

Active learning may manifest through very diverse activities incl. incl. student cooperation. If the students have an opportunity to work together during the study process, support each other by applying different means and information sources (Gance, 2002; Grabinger, Dunlap, 1995; Wilson, 1996), while trying to achieve their learning aims and perform problem-solving activities the prospective specialists' professional development is being facilitated and thus also the competitiveness.

2.3. Reflection as the Precondition for the Development of Competitiveness, the Pedagogical Means for Facilitation and the Result

In the Subchapter 2.3 of the Doctoral Thesis, *Reflection as the precondition for the development of competitiveness, the pedagogical means for facilitation and the result* reflection is characterized as follows: 1) the basis for self-evaluation and preconditions for the self-development of competitiveness; 2) the pedagogical means for the facilitation of competitiveness; 3) the desirable result of the development of competitiveness.

The personality's self-management function is characteristic also to the reflection, which we could view from: 1) the aspect of professional development management; 2) the aspect of career self-management.

Management of professional development. At the beginning of the 20th century J. Dewey (Dewey, 1910) actualized the significance of reflection in the field of human thinking and professional development. He points out that reflection is based on a reflexive thought, which, unlike freely running, impulsive thought, is: focused, structured, logical, serves as a basis for the next thought, every assumption is justified with a verified substantiation, it is an essential source of professional knowledge, because it makes the new specialists to find new ways of thinking.

A. Hargreaves (Hargreaves, 1995), studying the professional development, emphasizes the significance of four reflection dimensions, which we can relate also to a prospective specialist: 1) technical dimension; 2) moral dimension; 3) emotional dimension; 4) political dimension.

Thus reflection is a complex and multifaceted process for the obtaining of personal experience, which helps the prospective specialist to formulate the obtained results, redefine, (re)structure the aims of further actions, to adjust own way towards education, professional development (Admiraal, Wubbels, Korthagen, 2001). According to scientists M. Killeavy and A. Moloney (Killeavy, Moloney, 2010), in the formation of reflexive approach, the action shall become the most important activity for the development of future professionals. Under the modern unpredictable living conditions, the working conditions also change continuously. Therefore a prospective hospitality business manager must be ready to questions about his own professional performance and he must find the answers himself. In this case, the reflection is a powerful impulse for the continuous personality and professional development, self-directed studies (Gallacher, 1997).

Career self-management. Due to the influence of global processes it is difficult to anticipate the development of career, therefore the individual's role becomes more important for the career planning, search for and obtaining of the employment, as well as for the retaining of job to ensure own employability, which is one of the indicators of competitiveness.

In order a prospective specialist would succeed, he must learn from own experience, because the human being can obtain experience only independently through the inner participation in this process, therefore this reflection is called self-reflection (Brigmane, 2012).

Self-reflection, which is based on the principles of humanism, should be acquired by each participant of study process (including professional practice) – a student, teaching staff, mentor.

Both previous self-experience and individual experience obtained during study period, for example, relations with the colleagues, mentor, clients at the company, ensure basis for the critical reflection and dialogue, which leads to a new perspective (Herber, 1998) – an individual's main task in the employability is the mastering of new competencies, which provides an opportunity to be competitive in the labour market under the particular circumstances.

Educational consultant A. Le Cornu (Le Cornu, 2001) points out that in the Western world there are less and less discussions regarding *appreciative reflection*, the results of which differ from *critical reflection*. If critical reflection rejects or modifies the previously obtained knowledge and information, appreciative reflection finds new realizations and point of view. In the constructivists' paradigm on the human *self-construction*, the appreciative reflection is essential for the construction of different knowledge and more complete own personality.

In order the members of the teaching staff, students and mentors, who, within the study process, try to develop, perfect their self-experience, would audit the efficiency of study process, it is necessary to have trilateral self-reflection, where shall be evaluated both study process and its result. It is necessary to have *polilog*, during which the experience and appreciative reflection are identified. The polilog becomes the learning environment, when experience is reflected (Carter, 2002), when knowledge is attributed meaning (Mezirow, 2000), because the precondition for the qualitative reflection is the process of communication with other people (mentor, expert, colleague). Successful reflection is not only the individual process, but also a social event, the quality of which considerably depends on the psychological atmosphere created by reflection partner.

Scientists from New Zealand L.M. Jorgensen and S. Hansen (Jorgensen, Hansen, 2004) point out within the context of the evaluation of competitiveness that it is easy to identify reflection, but difficult to describe and measure, therefore in the research methodology it is necessary to emphasize the meaning of self-evaluation given by respondents (students) through reflection. This facilitates the development of participation in evaluation and responsibility for own work results (Krastiņa, Pipere, 2004).

Facilitation of Students' Reflection for the Development of Competitiveness

Since self-management is an important structural component of competitiveness, then the facilitation of reflection, including self-assessment and self-evaluation, on the whole ensures also the development of prospective hospitality business managers' competitiveness.

The prospective hospitality business managers must be able to assess, as well as to evaluate not only their own professional performance, but they must teach this to do also to their employees. Self-study facilitates the identification of the basic values of professional activities, thus enabling to become better specialists (Tidwell, Fitzgerald, 2004). The employees, who are encouraged to assess themselves and to reflect on their professional performance, improve their performance. These specialists become active facilitators of the efficiency of professional activities; they feel responsibility towards their colleagues, clients and the manager, thus striving to achieve outstanding performance in any field – both in their personal life and professional activities (Mundhenk, 2004; Petty, 2009).

The coordination of the self-evaluation of one's own work and actions and the evaluation given by other is an essential process, which forms and develops in students the responsibility and shared responsibility, which, in their turn, are the indicators of competitiveness. Therefore it is important that the students, together with the teaching staff, develop evaluation instruments for the self-evaluation. The analysis of scientific literature shows that *portfolio* may serve as an excellent means for students for the registration of their achievements, i.e. for planning their personal development. Particularly important it is in the field of hospitality, where it is essential to evaluate also the personality qualities: tolerance, endurance, avoiding conflicts, and desire to serve the clients. It is difficult to diagnose and evaluate these qualities within the conventional evaluation system, because they shall be shown.

Portfolio is a sound and varied method to be used for the evaluation of students' studies. According to this method, the intellectual development is registered in writing; it facilitates the critical-reflexive process that enriches students' educational experience and helps them to transform into the self-directed reflective personalities (Zubizarreta, Mills, 2009; Ломакина и др., 2013). When focusing on studies, the students shall assume the responsibility for their learning.

Portfolio method is one pedagogical means for the facilitation of the development of competitiveness, including reflection, because the student obtains experience concerning the self-assessment of own actions and their results. Portfolio serves for the assessment of both process and results. There are several portfolio types, which could be used in both ways – separately and when several types are combined.

The value of portfolio method could be seen in the following: 1) during the study process, the students not only themselves collect representative samples of the assessment of their work, but also critically deal with the simulating questions focused on the achievements as a positive contribution, contrary to the conventional testing of knowledge, which is developed in order to show the student what he has not achieved, mastered; 2) the emphasis is transferred from what the student does not know and cannot do to what he knows and can; an integration of qualitative and quantitative assessments; 3) the transfer of pedagogical emphasis from the assessment to the self-assessment – as a result, the student learns to self-express, formulate the conclusions, analyze own work, express own point of view, thus developing thinking, and at the same time improving his language as a part of communicative competency, which is very important for the prospective hospitality business managers' work.

The student's portfolio shows the main components of hospitality manager's competitiveness, the content of which constitutes the specialist's competitiveness in the environment of professional education and activities. This facilitates the student's motivation for achievements and ensures the student's individual development; facilitates the development of material complexes that attest the prospective specialist's CV, as well as implement reflection and self-evaluation.

PART 2. EMPIRICAL STUDIES

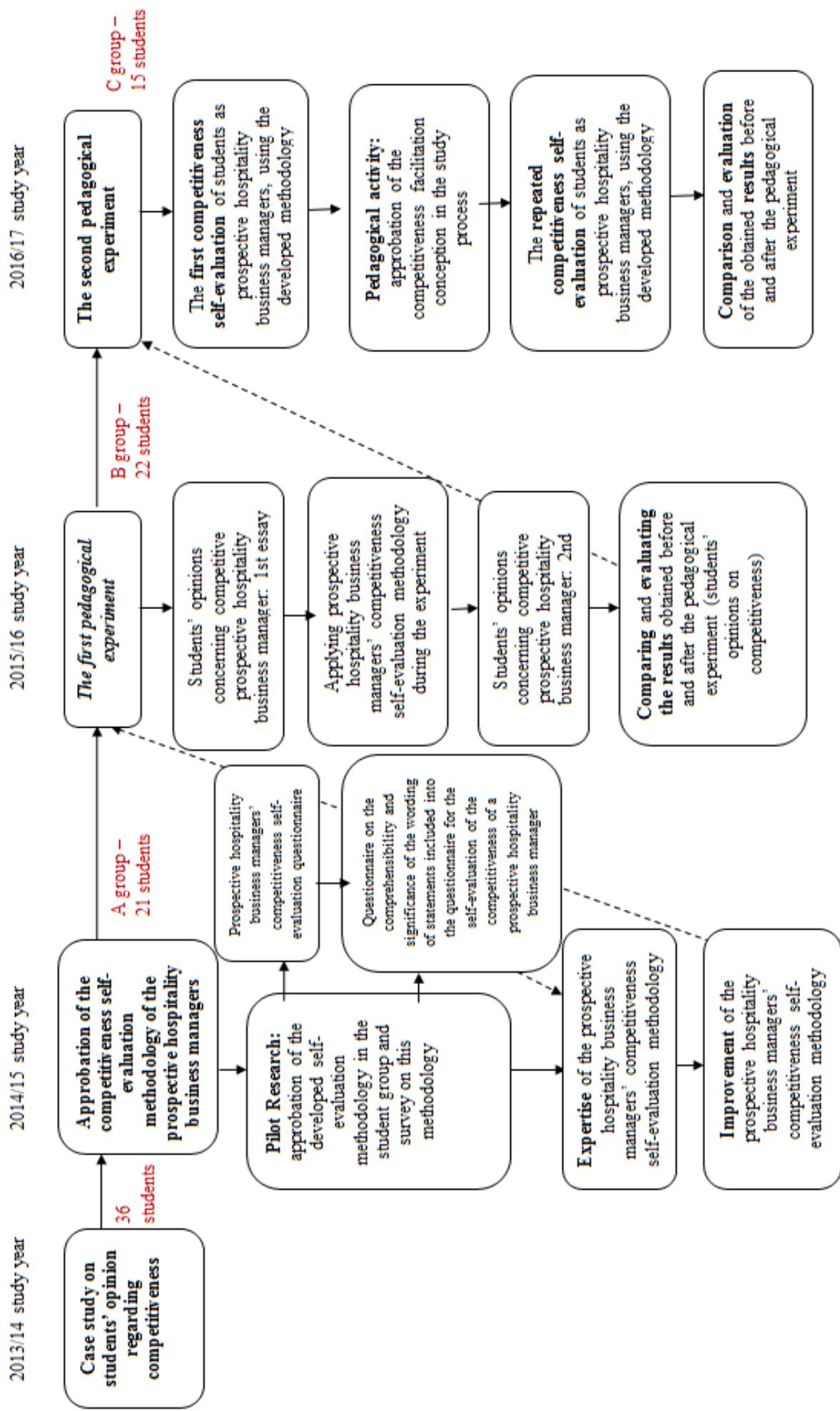
The 2nd part of the Doctoral Thesis is devoted to the empirical study; it contains four chapters which correspond to four stages of the research (see Fig. 8): 1) *The case study on students' opinion regarding competitiveness* (Chapter 3); 2) *Approbation of the developed competitiveness self-evaluation methodology of prospective hospitality business managers* (Chapter 4); 3) *Broadening of students view and enhancement of changing opinions*

concerning the essence of competitiveness and competitive prospective hospitality business managers describes the procedure of the 1st pedagogical experiment (Chapter 5); 4) the 2nd pedagogical experiment *Research of study environment developing students' competitiveness* during which *the model of the dual study environment of a higher education institution that transforms and facilitates the development of the competitiveness of prospective hospitality business managers* was approbated (Chapter 6).

Launching the empirical research in 2013/14 (Chapter 3), students' opinion regarding the characteristics of a competitive personality, students' self-esteem in relation to their ideal competitive personality, as well as prospective specialist self-evaluation regarding their present competitiveness in the labour market were clarified.

In the empirical part of the Doctoral Thesis in 2014/15 developed competitiveness self-evaluation methodology of prospective hospitality business managers there has been approbated (Chapter 4). It took place in 3 stages: in the first stage, during the pilot research (Subchapter 4.1) the first competitiveness self-evaluation of students using the developed methodology was conducted; further, in the survey there was clarified the significance and comprehensibility of the self-evaluation questionnaire, at the end of the pilot research, the obtained results were analysed and evaluated; in the Subchapter 4.2.1, the second approbation stage (Subchapter 4.2) of the developed competitiveness self-evaluation methodology of prospective hospitality business managers, there has been substantiated the expert method as one of the most effective methods for gathering information in the pedagogical experiments; in the Subchapter 4.2.2 three consecutive stages of expertise there have been depicted: 1) at the preparatory stage there was a detailed plan of expertise elaborated; there were determined principles for the selection of experts, there were created expert questionnaire and expert worksheet; 2) detailed process of expertise; analysis and evaluation of expertise results. At the final or the third stage of the developed competitiveness self-evaluation methodology of prospective hospitality business managers (Subchapter 4.2.3), the commentaries and suggestions of experts, received during the expertise, were taken into account, while improving the quality of the wording of the indicators of the questionnaire and eligibility of the competitiveness evaluation of the prospective hospitality business managers.

In the next stage of the empirical research in 2015/16 (Chapter 5), the first pedagogical experiment was carried out with the aim to find out whether using the developed, approbated, expertised competitiveness self-evaluation methodology, is possible to change the students' opinions concerning competitive prospective hospitality business managers. The theoretical substantiation of the content analyses method used in the first pedagogical experiment there has been conducted in the Subchapter 5.1, but in the Subchapter 5.2 there has been described the process of the first pedagogical experiment: 1) LULST students wrote an essay '*Describe a competitive hospitality business manager!*'; 2) in the continuation, there has been used competitiveness self-evaluation methodology of the prospective hospitality managers as the combination of tools of competitiveness increase; 3) the repeated research in the form of essay '*Describe a competitive hospitality business manager!*' was carried out to explore students' opinions concerning competitive prospective hospitality business manager; 4) at the end of the first pedagogical experiment the obtained results were compared and evaluated before and after the pedagogical experiment.

Fig. 8. Structure design of empirical research
(Source: Author's design)

Approbation of the model of the dual study environment of a higher education institution that transforms and facilitates the development of the competitiveness of prospective hospitality business managers was carried out during the second pedagogical experiment It took place in 2016/2017 and consisted of 5 stages (Chapter 6): 1) selection principles and group formation of the experimental group (LULST) and the control group (X higher education institution) participants have been substantiated; 2) the first competitiveness self-evaluation of experimental group and the control group participants, the aggregation of obtained data; 3) the implementation of the conception of the model of the competitiveness facilitation of prospective hospitality business managers in the experimental group; 4) the repeated self-evaluation of experimental group and the control group prospective hospitality business managers' competitiveness, 5) primary and secondary mathematical processing of the obtained data, analysis and evaluation of the results.

3. Case Study on Students' Opinion Regarding Competitiveness

Chapter 3 *Case study on students' opinion regarding competitiveness* reflects the empirical research, it took place at LULST from June 2013 till February 2014. In the survey participated 36 1st year students of the study programme *Catering and Hotel Management*.

The aim of the case study. To find out the students standpoint of personality's competitiveness indications.

Two research issues were advanced: 1) What is a competitive personality? 2) What is students' self-esteem in relation to their ideal competitive personality?

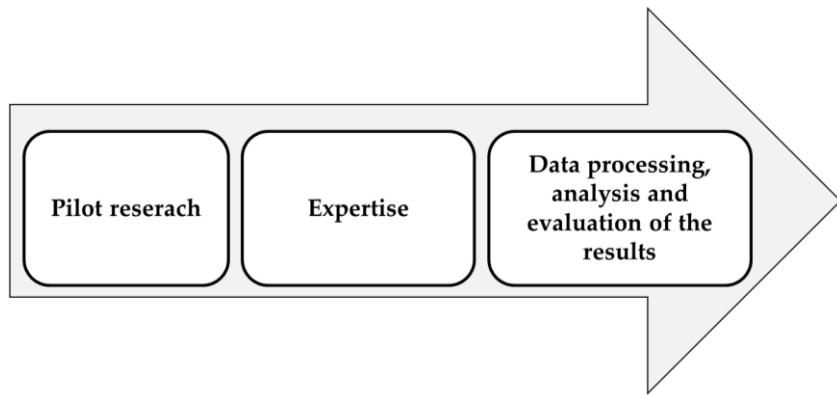
Case study on students' opinions concerning the essence of competitiveness shows that students' and scientists' perceptions of issues relating to qualities of competitive personality are not ambivalent: very different traits are mentioned, thus demonstrating the complexity of the concept competitiveness. As a result of the survey, students generally mention 55 different qualities of a competitive personality. According to students the most important qualities of the competitive personality are: wisdom, education, professional competence (frequency: n=20), this leads to the conclusion that a competitive personality is such a personality, who possesses knowledge in one of the professional activity fields. Thus, from the perspective of students, a competitive personality is evaluated from the aspect of personality qualities as well as from the aspect of professional activity and the aspect of specialty to be acquired.

The proportion of the characteristics necessary for a competitive personality and peculiar to the student shows that only 9% of students this indicator is in the range of 0.76-1, while 66% of students it is in the range from 0.26-0.75.

Despite the lack of professional competence, 27.8% of students opportunities in the labor market evaluated as good, but 8.3% as excellent.

4. Approbation of the Developed Competitiveness Self-Evaluation Methodology of the Prospective Hospitality Business Managers

The described research in the Chapter 4 *Approbation of the developed competitiveness self-evaluation methodology of the prospective hospitality business managers* consisted of 3 stages (See Fig. 9). The research process and results are presented in two subchapters: *Pilot research* (Subchapter 4.1) and *Expertise of the developed methodology for the evaluation of students competitiveness* (Subchapter 4.2).

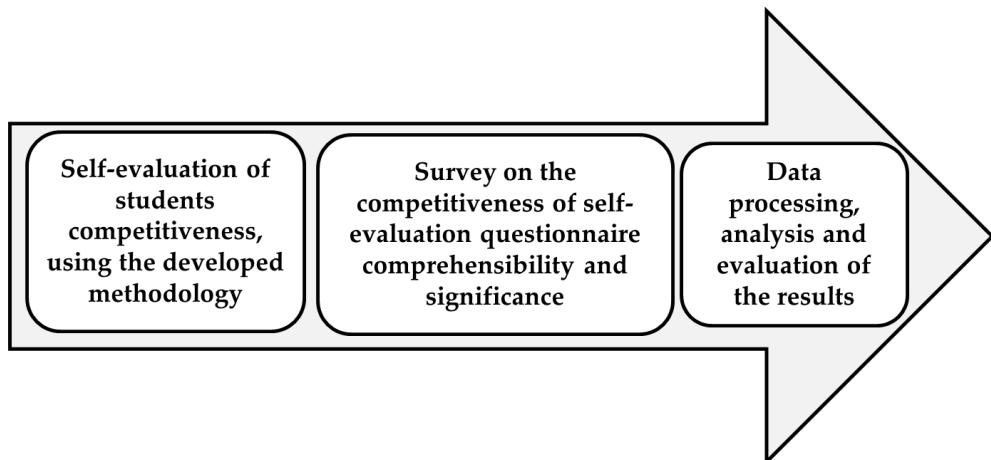

Fig. 9. Aprobation stages of the developed competitiveness self-evaluation methodology of the prospective hospitality business managers

(Source: Author's design)

4.1. Pilot Research

In the Subchapter 4.1 of the Doctoral Thesis there has been described the process of the pilot research (See Fig. 10), the aim of which was to approbate prospective hospitality business managers' competitiveness self-evaluation questionnaire, that was developed based on the competitiveness structure model of prospective hospitality business managers (Chapter 1).

Fig. 10. Structure of pilot research

(Source: Author's design)

The pilot research issue was advanced. Is the wording of indicators statements included into the developed questionnaire for the competitiveness self-evaluation of the prospective hospitality business managers clear and comprehensive?

The results of the survey carried out within the pilot research indicate that all 203 indicators included into the questionnaire for the competitiveness self-evaluation of the prospective hospitality business managers are comprehensive and significant.

From 21 respondents taking part in the research 20 respondents the questionnaire for the self-evaluation of students competitiveness answered about the essence of competitiveness; for 17 students it has changed perceptions of the essence of competitiveness. Nineteen out of 21 respondents confirmed that by means of the questionnaire for the self-evaluation of students competitiveness, can comprehensively and detailed evaluate competitiveness of the prospective hospitality business manager. The questionnaire for the self-evaluation of students competitiveness forced 12 students to think about the competitiveness on the whole; while for 18 out of 21 students the 203 indicator questionnaire has discovered amplitude and

diversity of the concept competitiveness, 16 students were forced to think what to do to become more competitive on the whole.

4.2. Expertise of the Developed Students' Competitiveness Evaluation Methodology

The theoretical substantiation of the expert method used in the experimental part there has been conducted at the beginning of the Subchapter 4.2 (Subchapter 4.2.1), in the continuation, there has been described expertise (Subchapter 4.2.2) of the developed system of indicators for the evaluation of the competitiveness of prospective hospitality business managers respectively, with four groups of indicators, as well as developed methodology for determining the levels of competitiveness and the interpretation of obtained results according to the levels of competitiveness.

4.2.1. Theoretical Substantiation of the Expert Method Used in the Experimental Part

The expert method is widely applied in the psychological and pedagogical experiments and it is considered to be one of the most appropriate for gathering information (Bogner, Litting, Menz, 2014; Bogner, Menz, 2005; Bogner, Menz, 2009; Dexter, 1970; Helmer, 1983; Lewthwaite, Nind, 2016; Kaynak, Bloom, Leibold, 1994; Meuser, Nagel, 2009; Muskat, Blackman, Muskat, 2012; Rieger, 1986; Vasermanis, Šķiltēre, Krasts, 2004; Waissbluth, De Gortari, 1990; Аксютина, Колмогорова, 2012; Китаев, 1975; Новикова, 2001; Попова, 2015; Протасевич, 2014; Северин, 2014; Татарченкова, 1997; Тюрин, 2013; Черепанов, 1989 etc.).

The results of research show that an expert is a specialist, who is not only a practitioner, but also a well-prepared theorist having the opportunity to analyse, evaluate and predict scenarios of the research development. The method by means of which obtained results are based on the opinions and evaluation of competent experts is called an expertise, an expert's opinion or the method of expert evaluation.

There are several types of expert method: *Delphy method, SEER method, PATTERN system, Forecasting programme method, method „Brainstorm“, Commission method*.

The modified Delphi method was chosen for expertise of developed students' competitiveness evaluation methodology within the framework of the Doctoral Thesis.

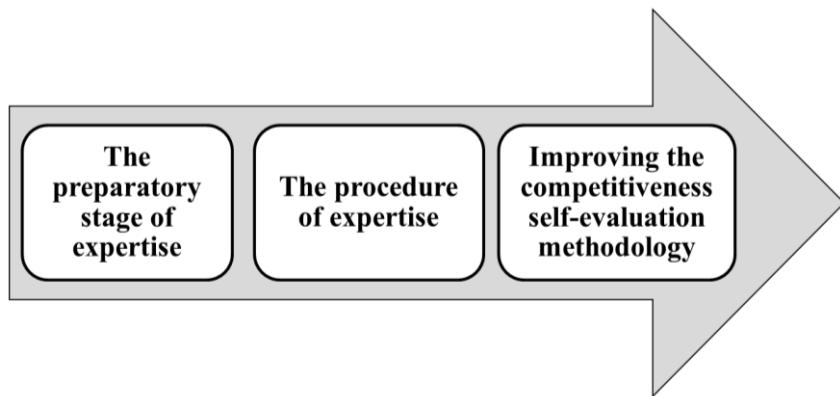
4.2.2. Process of Expertise

In the Subchapter there has been described expertise process of the competitiveness self-evaluation methodology of prospective hospitality business managers, which took place in several stages (See Fig. 11).

At the *preparatory stage of expertise* there was elaborated a detailed plan of expertise: there have been formulated aim, issues and objectives, there have been selected research methods. Selection of experts and its principles. 5 experts, whose competence corresponded to the aim of prospective hospitality business managers competitiveness facilitation and evaluation, were invited to perform the expertise. The Subchapter reflects depiction of each experts experience and competences.

In order to substantiate the validity of the obtained data on competitiveness self-evaluation methodology of prospective hospitality business managers, at the beginning of the data analysis, based on the created expert questionnaire, containing 14 questions, the analysis and the evaluation of experts competence were given. 9 evaluation criteria were included in

the expert worksheet about competitiveness self-evaluation methodology of prospective hospitality business managers.

Fig. 11. The design of expertise of the competitiveness self-evaluation methodology of prospective hospitality business managers

(Source: Author's design)

Further follows a detailed description of the expertise process.

4.2.3. Analysis and Evaluation of the Expertise Results

In the Subchapter 4.2.3 expert evaluation results about developed competitiveness self-evaluation methodology of prospective hospitality business managers there have been depicted.

An analysis of the descriptive statistics of the data obtained as a result of the expertise has led to the conclusion that the highest score in total was given to the following criteria:

- the topicality and the practical contribution of the developed competitiveness self-evaluation methodology of the prospective hospitality business managers to the research and evaluation of the hospitality business managers competitiveness in the field of pedagogical science ($\Sigma 50$);
- the topicality and the practical contribution of the developed competitiveness self-evaluation methodology of the prospective hospitality business managers to the research and evaluation of the hospitality business managers competitiveness in the field of career development management, human resource management ($\Sigma 50$);
- the competitiveness self-evaluation methodology of the prospective hospitality business managers, incl. questionnaires, compliance with the developed and scientifically substantiated competitiveness structure model: components of competitiveness and their indicators ($\Sigma 49$);
- correctness of the methodology for determining the levels of competitiveness and the interpretation of obtained results according to the levels of competitiveness using the developed competitiveness self-evaluation methodology of the prospective hospitality business managers ($\Sigma 49$).

The conclusive statistics resulting from the secondary data processing (*Kendela W (tau_c) test* SPSS 21.0 (21.0 software) of unanimity in the expert opinions show that $\chi^2=30.702 > \chi^2_{0.01}$; $8 = 20.09$, but $W=0.768$, the unanimity or concordance coefficient W is closer to 0 than to 1, it can be concluded that the null hypothesis H_0 can be rejected and H_1 can be accepted. It means that *there is relationship between the assessments given by different experts* (there is unanimity among the experts). Consequently: the developed and expertised competitiveness self-evaluation methodology of prospective hospitality business

managers is based on the scientific basis, namely, the developed competitiveness structure model; the competitiveness self-evaluation methodology of prospective hospitality business managers is considered as a contribution to hospitality professional education research field as well as to educational sciences and management sciences fields; the competitiveness self-evaluation methodology can be applied not only for the competitiveness evaluation of prospective hospitality business managers, but also for new specialists already working; the wording of the created questionnaire for the competitiveness self-evaluation in general is understandable to the students; the questionnaire is student-friendly and ecological.

5. Broadening of Students View and Enhancement of Changing Opinions Concerning the Essence of Competitiveness and Competitive Prospective Hospitality Business Managers: The 1st Pedagogical Experiment

In Chapter 5 of the Doctoral Thesis there has been presented the 1st pedagogical experiment, to find out, whether using scientifically grounded methodology of competitiveness self-evaluation approved by students and experts, is possible to change students' opinions concerning the essence of competitiveness and competitive prospective hospitality business manager.

Chapter 5 of the Doctoral Thesis consists of 3 subchapters.

5.1. Theoretical Substantiation of the Method of Content Analysis Used in the Experimental Part

In the Subchapter have been analyzed the definitions of the content analysis method; have been considered the levels of content analysis, as well as the two most commonly used approaches: inductive and deductive.

Based on the scientific literature on content analysis, steps or stages of the analysis procedure have been identified:

- a research question(s), objectives are set which a researcher desires to find out with the help of the content analysis.
- selection of communication content and samples.
- division of communication content into extracts or content units revealing a respondent's statements which characterise/interpret his/her experience.
- the meaning of content units is explained and grouped in analytical categories. Thus experiences of individual respondents are combined building 'a bridge to another real-life situation'. The researcher expresses categories in the terms of psychology or education (abstract and general), otherwise the analysis will not generalize what respondents said and will be just a repetition of his/her words.
- encoding and analysis of the obtained data.
- fitting notions in a structure, i.e., a model or theory which could explain notions, scale, dynamics of phenomena, restrictions of existing theories or discovery of specific cases as well as formation of new theories.

The concept of content analysis is revealed by moving from a statement of a single respondent to a generalized scientific overlapping account of many statements. With the help of content analysis it is possible to determine attitudes, trends of changes in opinions by analyzing texts of one or many authors of one subject field in the time period, as well as discover differences that characterize the content of texts of different authors.

5.2. The First Pedagogical Experiment

Prospective hospitality managers' competitiveness self-evaluation method as the combination of tools of competitiveness increase

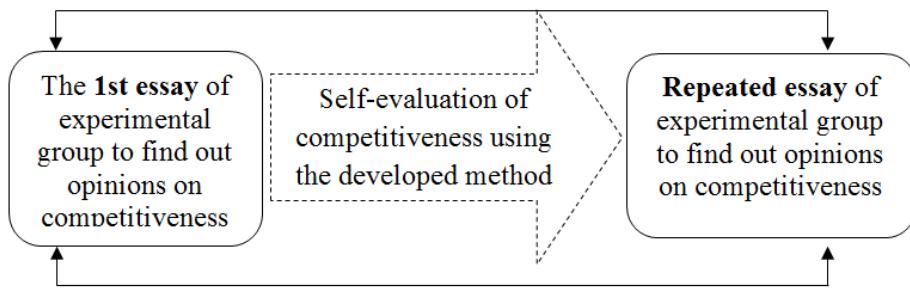

Fig. 12. Procedure of the experiment

(Source: Author's design)

- In March of 2016, the 22 4th year undergraduate students of the study programme Catering and Hotel Management wrote an essay '*Describe a competitive hospitality business manager!*'.
- In April of 2016, the 22 4th year undergraduate students of the study programme Catering and Hotel Management performed competitiveness self-evaluation of themselves as prospective hospitality business managers applying the competitiveness self-evaluation method worked out by the authors.
- In May 2016, the 22 4th year undergraduate students of the study programme Catering and Hotel Management wrote a repeated essay '*Describe a competitive hospitality business manager!*'.

The research used the competitiveness evaluation methodology theoretically grounded, approved by students and experts, including a questionnaire of the survey, as a pedagogical tool of the experiment in order to promote changes in students' opinions regarding the competitiveness of representatives of their profession. The completion of the questionnaire took 35 minutes in the premises of the LULST Faculty of Food Technology Nutrition Department.

5.3. Processing of the Research Data and Analysis of the Results

All 44 submitted essays were read for several times. Each essay was divided into extracts or content units which characterize/interpret the authors' of an essay experience regarding competitive hospitality business manager. Initially these content units were written out, grouped in analytical categories, expressed in psychological terms and inserted in the table where all competitiveness indicators corresponded to the competitiveness self-evaluation methodology of prospective hospitality business managers worked out by the author. The qualitative analysis was carried out comparing the data of the analysis of the 1st and 2nd essay.

Furthermore, the results of the qualitative research were transformed into quantitative values, determining a frequency of collocations, phrases in relation to each competitiveness indicator. **Mathematical analysis of data** was carried out in the last stage in order to obtain **descriptive statistics** and **concluding statistics** using the *Wilcoxon* and the *Sign test* SPSS (21.0) software.

Two hypotheses were put forward:

H₀: students' opinions have not changed on the competitive hospitality business managers after self-evaluation of their competitiveness during the pedagogical experiment:

1st essay results = 2nd essay results.

H₁: students' opinions have changed on the competitive hospitality business managers after self-evaluation of their competitiveness during the pedagogical experiment:

1st essay results ≠ 2nd essay results.

The Wilcoxon test results (See Table 1) were obtained which gave evidence that changes have occurred in 135 indicators and only 68 indicators have not changed.

Table 1

The Results of Wilcoxon Test

		N	Mean Rank	Sum of Ranks
Before pedagogical experiment – After pedagogical experiment	Negative Ranks	17	25.65	436.00
	Pozitive Ranks	118	74.10	8744.00
	Ties	68		
	Total	203		

Concluding statistics of the Wilcoxon test results (See Table 2) show that: p-value=0.000<α=0.001, which means that changes in students' opinions on competitive hospitality business managers during the experiment are *distinctly significant*.

Table 2

Concluding statistics of the Wilcoxon test

Values	Before pedagogical experiment – After pedagogical experiment
Z- value	-9.160
p – value (Asymp. Sig. (2-tailed))	0.000

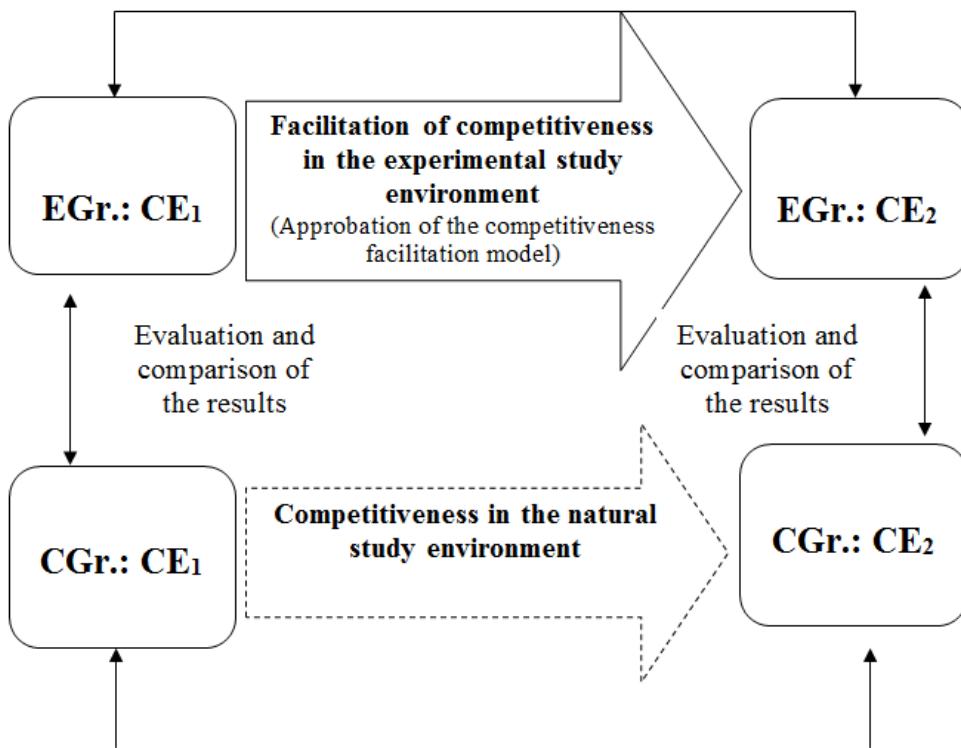
Sign Test results did not differ from the *Wilcoxon Test* results.

6. Research of Study Environment Developing Students' Competitiveness: The 2nd Pedagogical Experiment

Chapter 6 of the Doctoral Thesis reflects the second pedagogical experiment, it took place in 2016/2017 and consisted of several stages (See Fig.13).

The aim of the research was: aprobation of *the model of the dual study environment of a higher education institution that transforms and facilitates the development of the competitiveness of prospective hospitality business managers*.

The competitiveness development dynamics of the experimental group of prospective hospitality business managers in the experimental study environment

The competitiveness development dynamics of the control group of prospective hospitality business managers in the natural study environment

Fig. 13. Design of the second pedagogical experiment
(Source: Author's design)

Abbreviations:

- EGr.:CE₁ – The first self-evaluation of experimental group participants' competitiveness
- EGr.:CE₂ – The repeated self-evaluation of the competitiveness of the participants of experimental group
- CGr.:CE₁ – The first self-evaluation of control group participants' competitiveness
- CGr.:CE₂ – The repeated self-evaluation of the competitiveness of the participants of control group

There were four research issues advanced

- What is the self-assessment of experimental group and control group participants' competitiveness at the beginning of the pedagogical experiment? Is there a correspondence between the competitiveness' self-assessments of two groups at the beginning of the experiment?
- What is the self-assessment of experimental group and control group participants' competitiveness at the end of the pedagogical experiment? Is there a correspondence between the competitiveness' self-assessments of two groups at the end of the experiment?
- Whether during the pedagogical experiment (at the beginning and at the end of the pedagogical experiment) any changes have taken place regarding the competitiveness' self-evaluation development of experimental group students'?
- Whether during the pedagogical experiment (at the beginning and at the end of the pedagogical experiment) any changes have taken place regarding the competitiveness' self-evaluation development of control group students'?

Four objectives of the research were advanced for the achievement of the goal

- To conduct the first self-evaluation of experimental group and control group participants' competitiveness at the beginning of the pedagogical experiment, using the developed methodology. Compare and evaluate the obtained results.
- To conduct the approbation of the model of the dual study environment of a higher education institution that transforms and facilitates the development of the competitiveness of prospective hospitality business managers in the experimental group.
- To conduct the repeated self-evaluation of experimental group and control group participants' competitiveness at the end of the pedagogical experiment, using the developed methodology. Compare and evaluate the obtained results.
- Compare and evaluate the results of the competitiveness self-evaluation of the prospective hospitality business managers, obtained at the beginning and end of the pedagogical experiment, in order to find out the competitiveness development dynamics of the experimental group and control group participants by determining the differences.

Research methods

Pedagogical experiment

- **Data obtaining methods:** students' survey for obtaining self-evaluation of competitiveness, using created questionnaires.
- **Data mathematical processing methods:**
  - for obtaining the *descriptive statistics* of primary data mathematical processing methodology; the visualization of obtained data in charts and diagrams, using the methodology for the determination of the levels of competitiveness;
  - the conclusive statistics of secondary data mathematical processing methodology:
    - 1) *Wilcoxon Test* and *Sign Test* (SPSS 21.0 software) for determining of differences in the samples of related indications and for evaluation of significance of changes within the experimental group and within the control group; 2) *Mann – Whitney U test* and *Kolmogorov-Smirnov Test* SPSS 21.0 (21.0) software for determining of differences in the samples of unrelated indications.

Research base

- **Place of research:** LULST Faculty of Food Technology, X higher education institution
- **Research respondents:**
- **experimental group:** LULST study programme *Catering and Hotel Management* 15 the 4th year undergraduate students;
- **control group:** study programme of X higher education institution *Tourism and Hospitality Management* - 18 the 4th year undergraduate students.

The approbation of *the model of the dual study environment of a higher education institution that transforms and facilitates the development of the competitiveness of prospective hospitality business managers* was carried out in the study process of the experimental group, in turn within the control group these planned and organized pedagogical activities were not performed, namely, competitiveness' development took place in the natural study environment of the other higher education institution.

The competitiveness self-evaluation data of the prospective hospitality business managers were collected at the beginning of the second pedagogical experiment (September 2016/2017) and at the end of the experiment (May 2016/2017).

The data were processed in order to:

- compare the results of the competitiveness self-evaluation of the 15 experimental group students and 18 control group students at the beginning of the pedagogical experiment;

- compare the dynamics of competitiveness self-evaluation of each student in the experimental group before and after the pedagogical experiment, in order to find out how significant changes have taken place in the competitiveness' development of the prospective hospitality business managers by approbating the model of the dual study environment of a higher education institution that transforms and facilitates the development of the competitiveness, as a pedagogical tool using the developed, approved, expertised competitiveness self-evaluation methodology of prospective hospitality business managers;
- compare the dynamics of competitiveness self-evaluation of each student in the control group at the beginning and end of the study year 2016/2017, in order to find out how significant changes have taken place in the competitiveness development of the prospective hospitality business managers in the natural higher education institution environment;
- compare the results of the competitiveness self-evaluation of the 15 experimental group students and 18 control group students at the beginning and end of the pedagogical experiment in order to find out how significant changes have taken place comparing competitiveness self-evaluation within representative sample of the experimental group, where approbation of the conception of the model of the competitiveness facilitation in the study process was carried out, and within representative sample of the control group, where the competitiveness development took place in the natural study environment. As a pedagogical tool was used the developed, approved, expertised competitiveness self-evaluation methodology of prospective hospitality business managers;
- compare the TOP 30 competitiveness self-evaluation indicators of the 15 experimental group students before and after the pedagogical experiment;
- analyze 15 experimental group students' changes in the competitiveness self-evaluation indicators of the competence of the environment of professional activities during the pedagogical experiment.

6.1. The First Stage: Preparatory Stage of the Pedagogical Experiment

In the Subchapter have been substantiated selection principles of the control group participants; have been compared X higher education institution study programme *Tourism and Hospitality Management* and LULST study programme *Catering and Hotel Management*.

The most significant difference between study courses in both higher education institutions is that at LULST emphasis is placed on the sphere of catering, but at the X higher education institution – on the sphere of tourism.

6.2. The Second Stage: the First Competitiveness Self-Evaluation of Experimental Group and Control Group Participants and Its Results

The first self-evaluation of students competitiveness took place in September 2016/2017. Within the framework of the research there was used developed, approved, expertised competitiveness self-evaluation methodology of prospective hospitality business managers, incl. students questionnaire as a pedagogical tool, to find out the level of competitiveness of the experimental and the control group participants at the beginning of the second pedagogical experiment.

After the aggregation and primary processing of the data, a comparison of the initial results of the pedagogical experiment was carried out, using the developed methodology for

determining the levels of competitiveness. The obtained results of the research show that 9 experimental group students as well as 9 control group students reached the third level of competitiveness, which corresponds to the average level of competitiveness. 6 students of the experimental group and 8 students of the control group have attained the fourth level of competitiveness. One student of the control group has evaluated himself with a low level of competitiveness (second level of competitiveness). Thus, both the experimental and the control group students have achieved similar level of competitiveness self-evaluation before the pedagogical experiment.

The conclusive statistics (*Mann – Whitney U test* and *Kolmogorov-Smirnov Test* SPSS in 21.0 software) made at the beginning of the second pedagogical experiment indicate that there is a good correspondence in the sums of the competitiveness self-evaluation indicators and the competitiveness coefficients between the both students groups before the pedagogical experiment. The conclusive statistics *Mann – Whitney U test* on the comparison of the sums of competitiveness self-evaluation given by LULST students and X higher education institution students: $p\text{-value}=0.588>\alpha=0.05$ (good correspondence), but the competitiveness coefficients $p\text{-value}=0.612>\alpha=0.05$ (good correspondence). The conclusive statistics of the *Kolmogorov-Smirnov Test* before the pedagogical experiment also show similar results in comparison of the sums of competitiveness self-evaluation of both the experimental and the control group students $p\text{-value}=0.407>\alpha=0.05$ (good correspondence), the competitiveness coefficients $p\text{-value}=0.659>\alpha=0.05$ (good correspondence), consequently the competitiveness self-evaluation is similar, it can be concluded that the null hypothesis H_0 can't be rejected. It means that *there is a correspondence between the sums of competitiveness self-evaluation and the competitiveness coefficients given by the experimental group and the control group students before the pedagogical experiment*.

6.3. The Third Stage: Approbation of the Prospective Hospitality Business Managers Competitiveness Facilitation in the Study Environment Models in the Experimental Group

In the Subchapter of the Doctoral Thesis experimental activity there has been described: approbation of *the model of the dual study environment of a higher education institution that transforms and facilitates the development of the competitiveness of prospective hospitality business managers*. Thus, the competitiveness development of 15 the 4th year students of the LULST study programme *Catering and Hotel Management* took place in the experimental study environment, based on the philosophical and methodological basis of the substantiation and providing of the dual study environment of a higher education institution that transforms and facilitates the development of the competitiveness of prospective hospitality business managers, both conceptual approaches and respective principles (Chapter 2), while the competitiveness development of 18 the 4th year students of the X higher education institution took place in the natural study environment.

The description of the activities implemented during the study year 2016/2017 was structured in accordance with the developed *model of the dual study environment of a higher education institution that transforms and facilitates the development of the competitiveness of prospective hospitality business managers*.

6.4. The Fourth Stage: The Repeated Self-Evaluation of Experimental Group and Control Group Prospective Hospitality Business Managers' Competitiveness, Primary and Secondary Mathematical Processing of the Obtained Data, Analysis and Evaluation of the Results

The description of repeated self-evaluation of prospective hospitality business managers' competitiveness, held on June 2016/2017, follows in the Subchapter 6.4.

At the end of the second pedagogical experiment, after the approbation of the model of the dual study environment of a higher education institution that transforms and facilitates the development of the competitiveness of prospective hospitality business managers, only 2 students of the experimental group during the repeated determination of the level of competitiveness, have reached the average level of competitiveness (3rd level of competitiveness), 10 students have attained high level of competitiveness, but 3 students – very high. The distribution of the competitiveness levels within the control group students after the pedagogical experiment is as follows: for one student the level of competitiveness is low, for 10 students - average, but for 7 students of the control group it is high. None of the control group students have achieved the highest level of competitiveness. Thus, after the second pedagogical experiment differences in the levels of competitiveness have been observed in the experimental and the control group students.

Mann – Whitney U test and *Kolmogorov-Smirnov Test* in SPSS 21.0 software were used for the secondary processing of the obtained data of the repeated competitiveness self-evaluation of prospective hospitality business managers. The results of the *Mann – Whitney U test* show, that p-value for the bilateral hypothesis of the sums of competitiveness self-evaluation and the competitiveness coefficients of the LULST and X higher education institution students' is $p\text{-value}=0.001<\alpha=0.05$ (exceptionally significant differences). *Kolmogorov-Smirnov Test* in SPSS 21.0 show the similar results, namely p-value for the bilateral hypothesis of the sums of competitiveness self-evaluation and the competitiveness coefficients of the LULST and X higher education institution students' is $p\text{-value}=0.013<\alpha=0.05$ (significant differences), therefore it can be concluded that the null hypothesis H_0 can be rejected and the hypothesis H_1 can be accepted. It means that *there are exceptionally significant differences between the sums of competitiveness self-evaluation and the competitiveness coefficients of the experimental and the control group students after the pedagogical experiment*.

6.5. Comparison and Evaluation of the Obtained Results

In the Subchapter there have been analysed the obtained results at the final stage of the second pedagogical experiment, evaluating the competitiveness development of the prospective hospitality business managers in 2016/2017 within the experimental and the control group.

The concluding statistics of the *Sign test* for the evaluation of the individual competitiveness self-evaluation dynamics before and after the pedagogical experiment in the proportion of indications of the LULST students representative sample indicate exceptionally significant differences ($p\text{-value}\leq0.001<\alpha=0.05$) for 10 students from the representative sample. In 2 students' indications of competitiveness self-evaluation significant differences of the competitiveness self-evaluation dynamics before and after the pedagogical experiment have been observed. The concluding statistics of the *Wilcoxon test* results confirm that in the representative sample of the experimental group very significant differences (p -

$\text{value}=0.007<0.05$) had been established in the competitiveness coefficients before and after the pedagogical experiment.

The concluding statistics of the *Sign test* for the evaluation of the individual competitiveness self-evaluation dynamics before and after the pedagogical experiment in the proportion of indications of the X higher education institution students representative sample indicate exceptionally significant differences ($p\text{-value}\leq 0.001<\alpha=0.05$) for 9 students from the representative sample. In 2 students' indications of competitiveness self-evaluation significant differences of the competitiveness self-evaluation dynamics before and after the pedagogical experiment are observed. The concluding statistics of the *Wilcoxon test* results show that in the representative sample of the control group there is good correspondence ($p\text{-value}=0.056<0.05$) in the competitiveness coefficients before and after the pedagogical experiment.

The comparision of the competitiveness levels in the experimental group at the beginning and the end of the second pedagogical experiment show, that there have been changes to 9 students: 8 positive, where for the 1st, 2nd and 15th students the levels of competitiveness increased by up to 2 levels: from the 3rd (average level of competitiveness) to the 5th level of competitiveness (very high level of competitiveness). 6 students' level of competitiveness self-evaluation has not changed before and after the second pedagogical experiment. Only one student of the control group experienced an increase in the level of competitiveness self-evaluation (from the average or the 3rd level of competitiveness to the high or the 4th level of competitiveness) at the end of the pedagogical experiment. For the other students, the level of competitiveness remained unchanged.

Within the experimental group 15 competitiveness self-evaluation indicators have retained their positions (changing the rankings) in the TOP 30 before and after the pedagogical experiment.

An analysis of the indicators of the competence of the environment of professional activities at the end of the second pedagogical experiment shows that: there have been statistically significant changes in 17 indicators from 28 in *the sociocultural competence* component; in *the hospitality technologies competence* from 11 indicators, statistically significant changes have taken place in one indicator, while the 4 indicators show a moderate coincidence, but there is a weak coincidence in the 2 indicators. The coefficients of three this competence self-evaluation indicators' were already high before the experiment. There have been statistically significant changes in 4 indicators of *the digital competence*, while the other eight indicators of this competence show a statistically significant coincidence, but in the three indicators there is a weak coincidence. Self-evaluation coefficients of several indicators of this competence were already high before the pedagogical experiment. The following scene in 34 self-evaluation indicators of *the entrepreneurial competence* and *the management competence* there has been observed: in 16 indicators there have been statistically significant changes, but 18 indicators show statistically insignificant changes. 7 self-evaluation indicators of *the legal competence* present statistically significant changes before and after the pedagogical experiment.

The methodology of the evaluation of the competitiveness of prospective hospitality business managers used in the pedagogical experiment is applicable for the multifaceted evaluation of prospective specialists' competitiveness, and can be used for the research of the students in the future.

It is possible to promote the competitiveness development of hospitality business managers significantly, if in the continuation the developed *model of the dual study environment of a higher education institution that transforms and facilitates the development of the competitiveness of prospective hospitality business managers* will be applied at the LULST study programme *Catering and Hotel Management*.

MAIN CONCLUSIONS

- It is possible to identify three approaches in the substantiation and studies of a specialist's competitiveness: *qualitative, functional, structural*. Qualitative approach enables to study the competitiveness not only as a result, but also as a phenomenon that develops continuously within the developmental process of education, personality and profession and that is manifested through actions. Structural approach enables to identify several components in the structure of competitiveness.
- The competitiveness structure of prospective hospitality business managers consists of four components: self-conception, personality direction, self-management and competence of the environment of professional activities, and experience as a developmental base of competitiveness.
- The personality's *I-conception or self-conception* is a complex, multi-component system, an integral mechanism of a personality. The self-conception is formed within the process of socialization, i.e. in the interaction with the surrounding social environment; however, it is determined also by certain somatic and individual determinants. In the personality's *I-conception* the central place is taken by *a totality of views about oneself and one's own evaluation*, which is a coordination result of two evaluations: self-evaluation and evaluation given by others. If the personality's self-evaluation does not correspond to the evaluation given by others, there is cognitive dissonance and emotional discomfort developed. The personality's self-evaluation considerably determines, whether the level of expectations is adequate/inadequate (low/high).
- *The personality's direction* is a system of motives formed by personality's needs, interests, goals and intentions, values and attitude, ideals, confidence, world outlook that considerably influence the personality's activities, behaviour and communication. *The personality's direction* within the context of competitiveness has the following structure: direction towards oneself as a personality and also as a professional; the direction towards other people (including colleagues); the direction towards the content of activities (the subject part).
- *Volition* is the central element of *the self-management component*. Very important within the personality's self-management system are emotions, their management or *emotional intelligence* and *personality's flexibility*.
- *Competence of the environment of professional activities* is an integral part of a specialist's competitiveness, including its structural element – *competency*; the substantiation of such integral part is based on ecological approach. The competence of the environment of professional activities is a complicated, entire totality consisting of several sub-competences comprising: sociocultural competence (professional activities in the social environment and cultural environment), competence of hospitality technologies (professional activities in the hospitality technologies environment), digital competence (professional activities in the information and communication technologies environment), entrepreneurial competence and management competence (professional activities in the business environment), legal competence (professional activities in the legal environment) and that is developed within the interaction of other components of competitiveness (self-conception, personality's direction and self-management) and experience of professional activities amassed in the environment of professional activities. *The competence of the environment of professional activities* manifests through different types of abilities to perform independently and responsibly, creative, flexibly (depending on the situation) the functions of different types of professional activities resulting from many contexts of the

environment of professional activities and the related sub-competencies of the professional environment.

- *Experience* is a special form of social reality, a kind of changes, improvements of knowledge and abilities that result from the events and actions important for an individual. Knowledge, its application in practice and experience ensure the strategy of certain behaviour implemented in a particular situation and ensuring the evaluation of own behaviour drawing nearer to the future actions to the utmost, instead of evaluating own behaviour in an abstract speculative manner. An individual can become a competitive hospitality business manager as a result of professional activities through the obtaining of experience, which is developed, while the person is performing in the professional field, i.e., in the sphere of hospitality, by developing a horizontal/vertical career, broadening his sphere of activities.
- The prospective hospitality business managers' competitiveness develops within the interaction with the dual study environment of a higher education institution, which is formed by academic environment of a higher education institution and professional environment of a practical training-base enterprise. In order to facilitate the prospective hospitality business managers' competitiveness in the dual study environment of higher education institution, the basis shall be made of ecological and constructivism approaches and of the principles resulting from these approaches: principle of workplace-based learning, principle of interaction (incl. cooperation), principle of experience-based learning, principle of self-activity and active learning, principle of reflection. In order the development of students' competitiveness would be successful, the following functions are important in the study environment environment of higher education institution: function of facilitation, transformative function.
- The facilitation of a personality's professional development is a pedagogical interaction system within which the teaching staff of a higher education institution and/or practical training mentors at enterprises, and students cooperate purposefully. It is a process within which there are several pedagogical functions performed and different pedagogical means used. The facilitation of the development of prospective specialists' competitiveness shall be implemented by: providing development corresponding and supporting environment (one of the most important pedagogical/academic functions); professional mentoring at the place of practice, as well as by cooperation between the teaching staff and mentors at the place of practical training. As a result, the process of changes in education and educational process on the whole acquires different forms and the educational results reflect the ongoing modifications and transformation or reorganization.
- Workplace-based learning, according to their essence, are transformational studies, and, as a result, the prospective specialist develops his or her world outlook, the conceptual insight into professional activities; he or she obtains systems knowledge important for him or her that, in its turn, ensures the view of the entirety; there is reasoning developed, the ability to apply knowledge and skills creatively and taking into consideration the particular situation for the solution of problems; the critical thinking and the ability to take decisions are developed. This all-in-all is a prospective specialist's gain in a form of obtained experience.
- The prospective hospitality business manager's competitiveness manifests through the professional activities, including different types of cooperation. The university plays an important role in the preparing competitive students for labor market, so it has to organize systemic and systematic interaction with enterprises and employers. The cooperation must take place through a two levels dialogue: 1) inter-institutional level and 2) inter-personal level. The result of inter-institutional cooperation is building a mutually beneficial, long-

term collaboration to employ competitive students and graduates, as well as motivation promotion of knowledge acquisition, gaining skills and competencies in the profession. There is an improving tendency in students' class attendance, their overall success rates and internship efficiency. Dyads interaction forms and/or stages reveal during students' practices in 2nd study year in the Hotel Practice, in 3rd study year in the Restaurant Practice and in 4th study year in the Management Practice as different difficulty grades of professional activity and the level of responsibility.

- Experience-based learning and active learning are important principles for the facilitation of specialists' competitiveness in the study environment of higher education institution. The results of theoretical research show the complexity of the principles of constructivism approach, the diversity of substantiation and interpretation and the considerable variety of implementation. Important aspects of the implementation of both principles are cooperation, discussions as a process of the exchange of views, amassing of social experience, including communication, and search for the possibilities to solve professional problems. This forms the basis for the competent, independent and responsible professional activities, which is a precondition for the development of a prospective specialist's competitiveness, one of the types of the manifestation of competitiveness and also the result of the development of competitiveness in the study environment of the higher education institution.
- The personality's self-management function is characteristic to the reflection, which we could view from: 1) the aspect of professional development management; 2) the aspect of career self-management. Furthermore reflection is both process, which serves for the teaching staff as an operative information and control instrument, and result - acquaints prospective specialist with the macrostructure of self-education and competitiveness development. Portfolio method is one pedagogical means for the facilitation of the development of competitiveness, including reflection, because the student obtains experience concerning the self-assessment of own actions and their results. Portfolio serves for the assessment of both process and results. There are several portfolio types, which could be used in both ways – separately and when several types are combined.
- Case study on students' opinions concerning the essence of competitiveness shows that students' and scientists' perceptions of issues relating to qualities of competitive personality are not ambivalent: very different traits are mentioned, thus demonstrating the complexity of the concept competitiveness. From the perspective of students, a competitive personality is evaluated from the aspect of personality qualities as well as from the aspect of professional activity and the aspect of specialty to be acquired.
- The results of the survey carried out within the pilot research indicate that all 203 indicators included into the questionnaire for the competitiveness self-evaluation of the prospective hospitality business managers are comprehensive and significant. By means of a developed questionnaire for the competitiveness self-evaluation it is possible to evaluate all the facets of a prospective hospitality business manager's competitiveness, to make the prospective specialists to think about the competitiveness on the whole, as well as to disclose the broadness and diversity of the concept *competitiveness*. It is essential that the self-evaluation questionnaire regarding competitiveness made the students to think over what they should do to become more competitive on the whole.
- Expertise of the competitiveness self-evaluation methodology of prospective hospitality business managers leads to the conclusion that the developed and expertised competitiveness self-evaluation methodology of prospective hospitality business managers is based on the scientific basis, namely, the developed competitiveness structure model; the competitiveness self-evaluation methodology of prospective

hospitality business managers is considered as a contribution to hospitality professional education research field as well as to educational sciences and management sciences fields; the competitiveness self-evaluation methodology can be applied not only for the competitiveness evaluation of prospective hospitality business managers, but also for new specialists already working; the wording of the created questionnaire for the competitiveness self-evaluation in general is understandable to the students; the questionnaire is student-friendly and ecological.

- The secondary mathematical processing (*Wilcoxon* and the *Sign test* in SPSS 21.0 software) of data obtained during the first pedagogical experiment for acquiring the conclusive statistics showed *considerably essential changes* that took place during the first pedagogical experiment concerning the broadening of students' views on the essence of the competence of specialists of their profession.
- The methodology for the evaluation of the competitiveness of prospective hospitality business managers is valid and can be applied in the study environment of a higher education institution.
- The results of conclusive statistics acquired by mathematical processing of data obtained during survey carried out at the beginning of the second pedagogical experiment (*Mann – Whitney U test* and *Kolmogorov-Smirnov Test* in SPSS 21.0 software) show that, before the pedagogical experiment, there is good correspondence between the sums of the indicators of the competitiveness self-evaluation and the coefficients of competitiveness of both groups (experimental and control) of students. The results obtained during the repeated secondary data processing of prospective hospitality business managers' self-evaluation show that at the end of the pedagogical experiment there were established considerable differences between the sums of the indicators of the competitiveness self-evaluation and the coefficients of competitiveness of the students of experimental and control groups.
- At the end of the second pedagogical experiment, after the approbation of the *model of the dual study environment of a higher education institution that transforms and facilitates the development of the competitiveness of prospective hospitality business managers*, only 2 students of the experimental group during the repeated determination of the level of competitiveness, have reached the average level of competitiveness (3rd level of competitiveness), 10 students have attained high level of competitiveness, but 3 students – very high. The distribution of the competitiveness levels within the control group students after the pedagogical experiment is as follows: for one student the level of competitiveness is low, for 10 students - average, but for 7 students of the control group it is high. None of the control group students have achieved the highest level of competitiveness. Thus, after the second pedagogical experiment differences in the levels of competitiveness have been observed in the experimental and the control group students.
- At the end of the second pedagogical experiment there are considerably essential changes ($p\text{-value}=0.007<0.05$) in the sums of the self-evaluation indicators of competitiveness and in the coefficients of competitiveness of experimental group students – it is proved by conclusive statistics of *Wilcoxon test*. It is possible to observe positive tendencies in the dynamics of control group students' competitiveness self-evaluation; however, there is good correspondence between the sums of the indicators of the competitiveness self-evaluation and the coefficients of competitiveness: $p\text{-value}=0.056>0.05$, thus, at the beginning and the end of the study year 2016/2017 it is possible to observe the correspondence of the self-evaluation of the competitiveness of control group as a sample.

- Within the experimental group 15 competitiveness self-evaluation indicators have retained their positions (changing the rankings) in the TOP 30 before and after the pedagogical experiment.
- An analysis of the indicators of the competence of the environment of professional activities at the end of the second pedagogical experiment shows that: there have been statistically significant changes in 17 indicators from 28 in *the sociocultural competence* component; in *the hospitality technologies competence* from 11 indicators, statistically significant changes have taken place in one indicator, while the 4 indicators show a moderate coincidence, but there is a weak coincidence in the 2 indicators. The coefficients of three this competence self-evaluation indicators' were already high before the experiment. There have been statistically significant changes in 4 indicators of *the digital competence*, while the other eight indicators of this competence show a statistically significant coincidence, but in the three indicators there is a weak coincidence. Self-evaluation coefficients of several indicators of this competence were already high before the pedagogical experiment. The following scene in 34 self-evaluation indicators of *the entrepreneurial competence* and *the management competence* there has been observed: in 16 indicators there have been statistically significant changes, but 18 indicators show statistically insignificant changes. 7 self-evaluation indicators of *the legal competence* present statistically significant changes before and after the pedagogical experiment.
- Ecological and constructivism approaches and the principles resulting from these approaches shall be respected for the facilitation of the development of prospective hospitality business managers' competitiveness. *The model of the dual study environment of a higher education institution that transforms and facilitates the development of the competitiveness of prospective hospitality business managers* that was developed and experimentally approbated within the framework of the conception of model developed for the facilitation of the development of prospective hospitality business managers' competitiveness enables to enhance considerably the prospective hospitality business managers' competitiveness.
- The conclusions drawn as a result of theoretical and empirical studies provided an answer to the questions advanced within the research and verified the advanced hypothesis that it is possible to evaluate and facilitate the prospective hospitality business managers' competitiveness, if:
  - the competitiveness structure model and competitiveness evaluation methodology based on it have been developed and evaluated by experts;
  - the students are aware of competitiveness evaluation indicators and have reflection experience of self-evaluation of their competitiveness;
  - the model of the dual study environment of a higher education institution that transforms and facilitates the development of the competitiveness of prospective hospitality business managers on the basis of ecological and constructivism approaches is experimentally approbated.
  - Research results and conclusions drawn on the basis of these results proved all four theses advanced for verification within the Doctoral Thesis. On the basis of theoretical and empirical research results there were developed several proposals for the enhancement of the competitiveness of students as prospective hospitality business managers.

APPROBATION OF THE RESEARCH RESULTS

Reports, presented at the international scientific conferences

2018

1. Irīste S., Katāne I. (2018). Expertise as a Research Method in Education. Referāts starptautiskajā zinātniskajā konferencē Rural Environment. Education. Personality. (Latvija, Jelgava, 2018. gada 11. – 12. maijs) Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības universitāte.

2017

2. Irīste S., Katāne I. (2017). Students' opinions about the prospective hospitality manager's competitiveness during pedagogical experiment. Referāts starptautiskajā zinātniskajā konferencē Research for Rural Development 2017. (Latvija, Jelgava, 2017. gada 17. – 19. maijs) Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības universitāte.

2016

3. Irīste S., Katāne I. (2016). Experience-Based Learning and Active Learning Environment for Promotion of Prospective Hospitality Business Managers Competitiveness. Referāts starptautiskajā zinātniskajā konferencē Rural Environment. Education. Personality. (REEP). (Latvija, Jelgava, 2016. gada 13. – 14. maijs) Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības universitāte.
4. Katāne I., Katāns E., Īrīste S. (2016). Workplace-Based Learning as One of the Ways of the Implementation of Ecological Approach in Education. Referāts starptautiskajā zinātniskajā konferencē Rural Environment. Education. Personality. (REEP). (Latvija, Jelgava, 2016. gada 13. – 14. maijs) Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības universitāte.
5. Katāne I., Katāns E., Īrīste S. (2016). Darba vidē balstītās mācības teorijā un profesionālās izglītības duālā sistēma praksē (Workplace – Based Learning in Theory and Dual System of Professional Education in Practice). Referāts starptautiskajā zinātniskajā konferencē Sabiedrība, integrācija, izglītība (Latvija, Rēzekne, 2016. gada 27. – 28. maijs) Rēzekne: Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija.

2015

6. Irīste S., Katāne I. (2015). Prospective Hospitality Managers Competence as Integral Part of Competitiveness. Referāts starptautiskajā zinātniskajā konferencē Rural Environment. Education. Personality. (REEP). (Latvija, Jelgava, 2015. gada 15. – 16. maijs) Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības universitāte.

2014

7. Irīste S., Petersone A. (2014). Practice as Professional Development Promoter of Hospitality Students. Referāts starptautiskajā zinātniskajā konferencē Rural Environment. Education. Personality. (REEP). (Latvija, Jelgava, 2014. gada 7. – 8. februāris) Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības universitāte.
8. Īrīste S., Katāne I. (2014). Sadarbības princips topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas veicināšanai. Referāts starptautiskajā zinātniskajā konferencē Sabiedrība, integrācija, izglītība (Latvija, Rēzekne, 2014. gada 23. – 24. maijs) Rēzekne: Rēzeknes Augstskola.
9. Katāne I., Irīste S. (2014). Hospitality Students' professional Practice in the aspect of ecological approach. Referāts starptautiskajā zinātniskajā konferencē Engineering for Rural Development (Latvija, Jelgava, 2014. gada 29. – 30. maijs) Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības universitāte.

2013

10. Katane I., Īriete S. (2013). Studentu kā topošo viesmīlības speciālistu konkurētspēja teorijā un praksē. Referāts starptautiskajā zinātniskajā konferencē Sabiedrība, integrācija, izglītība (Latvija, Rēzekne, 2013. gada 24. – 25. maijs) Rēzekne: Rēzeknes Augstskola.

Scientific publications

2018

1. Irīste S., Katane I. (2018). Expertise as a Research Method in Education. In Proceedings of the 11th International Scientific Conference Rural Environment. Education. Personality. Vol. 11. Jelgava: LLU, 74-80. Retrieved from http://llufb.llu.lv/conference/REEP/2018/Latvia_REEP_2018_proceedings_ISSN2255808X.pdf ISSN 2255-8071.

2017

2. Irīste S., Katane I. (2017). Students' Opinions about the Prospective Hospitality Manager's Competitiveness During Pedagogical Experiment. In Proceedings of the 23rd International Scientific Conference Research for Rural Development 2017, Vol. 2. Jelgava: LLU, 292-299. Retrieved from http://www2.llu.lv/research_conf/proceedings2017_vol_2/docs/LatviaResRuralDev_23rd_2017_vol2.pdf. ISSN 1691-4031. Indexed in: Scopus, Web of Science, EBSCOhost Academic Search Complete.

2016

3. Irīste S., Katane I. (2016a). Experience-Based Learning and Active Learning Environment for Promotion of Prospective Hospitality Business Managers Competitiveness. In Proceedings of the 9.th International Scientific Conference Rural Environment. Education. Personality (May 13-14, 2016), Vol. 9. Jelgava: LLU TF IMI, 17-28. Retrieved from <http://llufb.llu.lv/conference/REEP/2016/Latvia-Univ-Agricult-REEP-2016proceed2255-808X-17-28.pdf>. ISBN 9789984482217, ISSN 2255-8071. Indexed in: Web of Science, EBSCOhost Central and Eastern European Academic Source, AGRIS.
4. Katane I., Katans E., Īriete S. (2016a). Workplace-Based Learning as One of the Ways of the Implementation of Ecological Approach in Education. In Proceedings of the 9th International Scientific Conference Rural Environment. Education. Personality. (REEP). Vol. 9. Jelgava: LLU TF IMI, 36.-43. Retrieved from <http://llufb.llu.lv/conference/REEP/2016/Latvia-Univ-Agricult-REEP-2016proceed2255-808X-36-43.pdf>, ISBN 9789984482217, ISSN 2255-8071. Indexed in: Web of Science.
5. Katane I., Katans E., Īriete S. (2016b). Workplace-Based Learning in Theory and Dual System of Professional Education in Practice. In Proceedings of the International Scientific Conference Society. Integration. Education, Vol. 1. Rēzekne: Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, 125.-136 Retrieved from <http://dx.doi.org/10.17770/sie2016vol1.1506>. ISSN 2256-0629. Indexed in: Web of Science, OAIster.
6. Irīste S., Katane I. (2016b). Facilitation of reflection for the self-development of competitiveness of the university students as prospective specialists. In Proceedings of the International Scientific Conference Engineering for Rural Development, Vol. 15. Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības universitāte, 659.-668. Retrieved from <http://tf.llu.lv/conference/proceedings2016/Papers/N123.pdf>. ISSN 1691-5976. Indexed in: Scopus, Web of Science, EBSCOhost Academic Search Complete, CABI.

2015

7. Irīste S., Katane I. (2015). Prospective Hospitality Managers Competence as Integral Part of Competitiveness. In V. Dišlere (Ed.). Proceedings of the International Scientific Conference *Rural Environment. Education. Personality*. Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības universitāte, 42.-49. Retrieved from <http://llufb.llu.lv/conference/REEP/2015/Latvia-Univ-Agricult-REEP-2015proceedings->

42-49.pdf. ISBN 9789984482217, ISSN 2255-8071. Indexed in: Web of Science, AGRIS, EBSCOhost Central and Eastern European Academic Source.

2014

8. Irīste S., Petersone A. (2014). Practice as Professional Development Promoter of Hospitality Students. In Proceedings of the 7th International Scientific Conference *Rural Environment. Education. Personality*. Jelgava: LLU TF IMI, 50.-57. Retrieved from <http://llufb.llu.lv/conference/REEP/2014/Latvia-Univ-Agricult-REEP-2014proceedings-50-57.pdf>. ISBN 9789984482217, ISSN 2255-8071. Indexed in: Web of Science, EBSCOhost Central & Eastern European Academic Source, CAB Abstracts, AGRIS.
9. Irīste S., Katane I. (2014). Sadarbības princips topošo viesmīlības uzņēmumu vadītāju konkurētspējas veicināšanai. Starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums *Sabiedrība. Integrācija. Izglītība*, 1. daļa. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 93.-103. DOI DOI: <http://dx.doi.org/10.17770/sie2014vol1.767>. ISSN 1691-5887. Retrieved from <http://journals.ru.lv/index.php/SIE/article/download/767/881> Indexed in: Web of Science, OAIster.
10. Katane I., Irīste S. (2014). Hospitality Students' professional practice in the aspect of ecological approach. In Proceedings of the International Scientific Conference *Engineering for Rural Development*, Vol. 13. Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības universitāte, 491.-496. Retrieved from http://tf.llu.lv/conference/proceedings2014/Papers/84_Katane_I2.pdf. ISSN 1691-5976. Indexed in: Scopus, Web of Science, EBSCOhost Academic Search Complete, CAB Abstracts, AGRIS.

2013

11. Katane I., Irīste S. (2013). Studentu kā topošo viesmīlības speciālistu konkurētspēja teorijā un praksē. Starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājumā *Sabiedrība, integrācija, izglītība*, 1. daļa. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 119.-129. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.17770/sie2013vol1.158>. ISSN 1691-5887. Indexed in: Web of Science.

Methodological publications: study aids developed by the author of the Doctoral Thesis

1. Blīja A., Irīste S., Zepa I. (2007) Higiēnas praktikums ēdināšanas uzņēmumiem. Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības universitāte.
2. Irīste S., Medne L., Skrupskis I. (2007) *Latviešu-angļu tūrisma terminoloģijas vārdnīca*. Rīga: Latvijas Lauksaimniecības universitāte.
3. Irīste S., Riekstiņa-Dolģe R., Grīnfelde I., Kalniņa I., Klepers A. (2010). *Viesmīlības rokasgrāmata*. Rīga: Tūrisma attīstības valsts aģentūra [skatīts 2018. gada 27. maijā]. Pieejams: http://www.tava.gov.lv/sites/tava.gov.lv/files/e-kratuve/tava-publikacijas/tava-publikacijas-2010/pdfs/Viesmilibas_rokasgramata_2010.pdf